

Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklere İlişkin
Mücadele Programı

Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Haritalama ve İzleme Çalışması

İlknur Yüksel-Kaptanoğlu
Hilal Arslan

Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklere İlişkin Mücadele Programı

Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması

İlknur Yüksel-Kaptanoğlu

Hilal Arslan

CEİD YAYINLARI:

Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklere İlişkin
Mücadele Programı

Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerde
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama Çalışması Raporu

ISBN: 978-625-7666-10-7

Kaynak gösterilmek kaydıyla yararlanılabilir.

“Bu çalışma, İsveç’in İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı (SIDA) aracılığıyla sağladığı finansal destek kapsamında UN Women tarafından yürütülen Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler Projesi altında yayınlanmıştır. Yayın içeriği tamamen Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği’nin (CEİD) sorumluluğunda olup, hiçbir şekilde İsveç’in ve UN Women’in görüşlerini yansıtmamaktadır.”

ADRES

Turan Güneş Bulvarı No: 26/18 Çankaya/Ankara - Türkiye

Telefon: +90 312 440 04 84

Faks: +90 312 440 04 85

e-posta: cinsiyetesitligiizlemederneji@gmail.com

1. Basım:

Mayıs 2021

Kapak/İç Tasarım/Baskı: Elma Teknik Basım Matbaacılık Tic. Ltd. Şti.

İvedik OSB Matbaacılar Sitesi

1516/1 Sokak No:35

Yenimahalle/Ankara

Tel: +90 312 229 92 65

www.elmateknikbasim.com

DOÇ. DR. İLKNUR YÜKSEL-KAPTANOĞLU, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nde, Sosyal Araştırma Yöntemleri Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Orta Doğu Teknik Üniversitesi İstatistik Bölümü'nden lisans, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları bölümünden yüksek lisans derecesini aldıktan sonra, doktorasını Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü bölümünde tamamlamıştır. Enstitü'nün yürüttüğü Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmaları başta olmak üzere nicel ve nitel yaklaşımı olan birçok araştırmada yer almıştır. CEİD, Kadın Dayanışma Vakfı, Nüfusbilim Derneği, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Derneği, IUSSP ve EAPS üyesi olan İlknur Yüksel-Kaptanoğlu, kadınlara yönelik şiddet konusunda 2016 yılından beri Dünya Sağlık Örgütü'nün Kadına Yönelik Şiddet Verisi ve Tahminleri Teknik Danışma Grubu üyesidir.

DR. HİLAL ARSLAN, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Sosyal Araştırma Yöntemleri Anabilim Dalı'nda öğretim görevlisidir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Sosyoloji Bölümü'nden lisans, yüksek lisans ve İstatistik bölümünden yan dal diplomalarıyla mezun olan Arslan, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. Doktora eğitimini Jacobs Üniversitesi Bremen, BIGSSS, Sosyoloji Anabilim Dalı'nda post-sosyalist ülkelerde mutluluk eşitsizliği üzerine yazdığı tezle tamamladı. Arslan'ın araştırma ilgi alanları; yaşam kalitesi, beşerî refah, sosyal göstergeler, toplumsal eşitsizlikler ve toplumsal cinsiyet istatistikleridir. Akademik çalışmalarının yanı sıra ulusal ve uluslararası kurumların desteklediği 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2014 Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması gibi çeşitli hanehalkı araştırmaları ve diğer araştırma projelerinde görev almıştır. CEİD ve Nüfusbilim Derneği yönetim kurulu üyesidir.

ÖNSÖZ

Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikleri (ÇEZE) toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden ele alarak toplumsal cinsiyete duyarlı hak temelli bir izleme çalışması olan bu rapor, Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği'nin (CEİD) toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin farklı alanlarda hazırlamış olduğu haritalama çalışmalarına ilişkin ürünlerden biridir. Proje, Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) Türkiye Ofisi tarafından desteklenmiştir. Birleşmiş Milletler Ortak Programı Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi projesi, UN Women'ın yanı sıra Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (UNHCR) ortaklığında ve İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı (SIDA) finansal destekleriyle yürütülmüştür.

UN Women ve CEİD ortaklığıyla yürütülen bu projenin amacı ÇEZE'nin önlenmesine yönelik olarak ulusal düzeyde ve il düzeyinde ÇEZE izleme göstergeleri geliştirmek, uluslararası norm ve standartlara atıfta bulunan konuyla ilgili ülke mevzuatını ve hizmetlerini haritalamak, STK'ların ÇEZE konusunda farkındalıklarını ve izleme kapasitelerini geliştirmek ve bu yolla ÇEZE'nin önlenmesine katkıda bulunmaktır.

UN Women ile Kasım 2019 tarihinde yapılan protokol/anlaşma ile başlayan Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi projesi 2021 yılı Haziran ayında tamamlanmıştır. Proje kapsamında, proje paydaşlarının hak temelli izleme kapasitelerini ve ÇEZE konusundaki farkındalıklarını artıracak faaliyetler yürütülmüştür. Bu çerçevede öncelikle Adana, Gaziantep, Kars ve İzmir illerinde mevcut durumu ortaya koymak amacıyla sivil toplum kuruluşları, ilgili kamu kurumları ve yerel yönetimlerin ilgili birimleri ziyaret edilmiş yapılan görüşmelerde proje uygulama illerine özel/özgün ihtiyaçlar ve sorunlar saptanmıştır. Ayrıca 'Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler ile ilgili Temel Kavramlar ve TCE Duyarlı Hak Temelli İzleme', 'Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Veri ve Göstergeler' konularında eğitimler gerçekleştirmiş; İzleme Göstergeleri ve toplumsal cinsiyete duyarlı Planlama Atölyeleri yapılmış ve proje uygulama illeri için yerel eşitlik izleme planları hazırlanmıştır.

Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler dünya çapında ve Türkiye'de milyonlarca çocuğu, özellikle de kız çocuklarını etkileyen ve çok yönlü ele alınması gereken insan haklarına yönelik önemli ihlallerden ve zararlı uygulamalardan biridir. ÇEZE, aynı zamanda çocuklara ve kadınlara yönelik şiddet biçimlerinden biridir ve çocukların eğitimini, sağlığını, sosyal, psikolojik ve kültürel gelişimlerini engelleyen ve özgürlüklerini kısıtlayan önemli sorunlar arasındadır. Küresel düzeyde de, oğlan çocuklar açısından da önemli bir sorun olmakla birlikte, ÇEZE'ye maruz kalanların ve bu evliliklerin sonuçlarından daha yoğun ve olumsuz biçimde etkilenenlerin kız çocuklar olması nedeniyle daha çok kız çocukları ve kadınlar açısından ele alınmaktadır.

Bu çalışmada, ÇEZE ile ilgili uluslararası politika belgelerinde yer alan normlar, standartlar ve iyi uygulamalar dikkate alınarak bir inceleme yapılmıştır. Türkiye'deki mevzuat, uygulama ve politika belgelerinin bu normlar ile uyumunu da gözeterek, sivil toplum kuruluşlarının, kamu kurumlarının çalışmalarını değerlendiren yapısal izleme çalışması yapılmıştır. Rapor ayrıca, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin bir sonucu olarak kadınların ve kız çocuklarının çocuk yaşta, erken ve zorla evlenmeleri/evlendirilmelerini göstergeler aracılığıyla izlenebilmesi amacıyla gösterge

temelli bir izleme önerisinde de bulunmaktadır. Bu kapsamda, mevcut göstergeler ile önerilen göstergeler başlıkları altında göstergeler yer almaktadır. Türkiye’de ÇEZE’nin mevcut durumunu ortaya koymanın ötesinde, veri açısından eksikliklerin olduğu alanlara da işaret etmeyi amaçlayan bu haritalama raporu, proje illeri olan dört il bünyesinde daha detaylı bilgi de içermektedir.

Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği olarak, Avrupa Birliği destekli Türkiye’de katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi projeleri kapsamında bugüne kadar toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından öncelikli olan 15 alana ilişkin haritalama raporları üretilmiştir: kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, siyasal kararlara katılım, eğitim, istihdam, din hizmetlerine erişim, spor, sağlık, kentsel haklar/hizmetlere erişim, medya, kadın/insan ticareti, adalete erişimde TCE, gelir, yoksulluk, sosyal yardım ve sosyal koruma, Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik disiplinlerinde TCE (STEM), kadın mülteciler ve TCE, erkeklik ve toplumsal cinsiyet eşitliği. 16. tematik alan olarak UN Women Türkiye Ofisi tarafından desteklenen Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler ve toplumsal cinsiyet eşitliği alanına ilişkin ilk defa hazırlanan bu haritalama çalışmasının, Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin görünürlüğü, yapısal izleme ve gösterge temelli yaklaşımlar ile hak temelli izlenmesine katkıda bulunacağını umuyoruz.

Cinsiyet Eşitliği izleme Derneği

Yönetim Kurulu

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
Önsöz	5
Kısaltmalar Tablosu	9
Tablolar Listesi	12
I Giriş	15
II Normlar ve Standartlar	18
2.1. Normlar	18
2.1.1. Çocuk, Erken Yaşta ve Zorla Evlilikler ile İlgili İnsan Hakları Belgeleri	20
2.1.2. Normların Belirlenmesi	36
2.2. Standartlar, Ölçütler ve İyi Uygulamalar	40
2.2.1. Standartların Belirlenmesi	40
2.2.2. Ölçütlerin Belirlenmesi	45
2.2.3. İyi Uygulamalar	46
III Türkiye’de Mevcut Durum Analizi: Normatif Politik Yapı	49
3.1. Yerel Mevzuatın Haritalaması: Mevzuatın İlgili İnsan Hakları Belgeleriyle Uyumunun Tespiti (Yapısal İzleme)	49
3.2. İlgili Politikaların Haritalaması: Politika Belgelerinin İnsan Hakları Belgeleriyle Uyumunun Tespiti (Yapısal İzleme)	57
3.3. Sivil Toplum Örgütlerinin ve Diğer Kamusal Aktörlerin Kapasitelerinin Haritalaması (Yapısal İzleme)	84
IV Gösterge ve Veri Kaynakları	97
4.1. ÇEZE Göstergeleri	97
4.2. ÇEZE ile ilgili Nicel Veri Kaynakları	109
4.3. ÇEZE ile ilgili Nitel Veri	111
V Türkiye’de ÇEZE’nin Haritalanması	112
5.1. Mevcut Durum	112
5.2. Proje İllerinde Çocuk, Erken Yaşta ve Zorla Evlilikler ile Mücadele Hakkında Bilgi	117

5.2.1.	Adana ilinde ÇEZE ile Mücadeleye ilişkin faaliyetle	118
5.2.2.	Gaziantep ilinde ÇEZE ile Mücadeleye ilişkin faaliyetler	120
5.2.3.	İzmir ilinde ÇEZE ile Mücadeleye ilişkin faaliyetler	123
5.2.4.	Kars ilinde ÇEZE ile Mücadeleye ilişkin faaliyetler	127
VI	Göstergeler	129
6.1.	ÇEZE ile ilgili mevcut göstergeler	130
6.2.	ÇEZE ile ilgili önerilen göstergeler	135
VII	Kaynakça	148
VIII	Ekler	154
	Ek Tablo 1. Uluslararası sözleşme belgeleri (imzalanma tarihleri itibariyle)	154
	Ek Tablo 2. Uluslararası belge listesi	155
	Ek Tablo 3. İlgili mevzuat listesi	156
	Ek Tablo 4. Mevcut gösterge değerleri	157

KISALTMALAR TABLOSU

Kısaltma	Türkçe açıklımı
AB	Avrupa Birliği
AÇEV	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKDAM	Adana Kadın Danışma Merkezi ve Sığınmaevi Derneği
ASM	Aile Sağlığı Merkezi
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
AÇSHB	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ASPİM	Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü
ATCEE	Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi
AvKon	Avrupa Konseyi
BKH	Bin Yıl Kalkınma Hedefleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMKP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
BMMTCGS	Birleşmiş Milletler Minimum Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri Seti
CEİD	Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği
ÇİM	Çocuk İzlem Merkezi
ÇSGGM	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Genel Müdürlüğü
ÇŞGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
CTS	Cinsel Taciz ve Saldırı
ÇEKEV	Çiğli Kadın Emeğini Değerlendirme Dayanışma ve Kültür Evi Derneği
ÇKHD	Çocuk ve Kadın Hakları Derneği
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
ECOSOC	United Nations Economic and Social Council
EGM	Emniyet Genel Müdürlüğü
EIGE	European Institute for Gender Equality- Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü
EKAM	Ege Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi
EKDAV	Ege Kadın Dayanışma Vakfı
EKOKAM	Ekonomi Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet Sorunları ve Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
FGM	Kadın Sünneti
GREVIO	Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddete Karşı Mücadelede Uzmanlar Grubu
GÜKAMER	Gaziantep Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
HÜKSAM	Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma Merkezi
HÜNEE	Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

İB	İçişleri Bakanlığı
İHD	İnsan Hakları Derneği
İKGV	İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı
İHOP	İnsan Hakları Ortak Platformu
KADAUM	Çukurova Üniversitesi Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi
KADAV	Kadınlarla Dayanışma Vakfı
KADEM	Kadın ve Demokrasi Derneği
KADER	Kadın Adayları Destekleme Derneği
KADUM	Çankaya Üniversitesi Kadın Çalışmaları Araştırma Danışma ve Uygulama Merkezi
KAHDEM	Kadınlara Hukuki Destek Merkez Derneği
KAMER	Kadın Merkezi
KASAUM	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
KDK	Kamu Denetçileri Kurumu
KDV	Kadın Dayanışma Vakfı
KEFEK	Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KİH-YÇ	Kadının İnsan Hakları-İyi Çözümler Vakfı
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
LGBT	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transseksüel
LGBTİ	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transseksüel, İnterseksüel
LGBTT	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transseksüel, Travesti
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
RİP	Resmi İstatistik Programı
SB	Sağlık Bakanlığı
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SKH	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
SPOD	Sosyal Politikalar, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği
STGM	Sivil Toplum Geliştirme Merkezi
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
ŞÖNİM	Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi
TAPV	Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı
TBB	Türkiye Belediyeler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TCE	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
TCK	Türk Ceza Kanunu

TİHK	Türkiye İnsan Hakları Kurumu
TİHV	Türkiye İnsan Hakları Vakfı
TKDF	Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu
TMK	Türk Medeni Kanunu
TOHAD	Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
UNCSW	United Nations Commission on the Status of Women Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu
UNDESA	United Nations Department of Economic and Social Affairs Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi
UNECE	United Nations Economic Commission of Europe Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu
UNFPA	United Nations Funds for Population Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi
UNSD	Birleşmiş Milletler İstatistik Birimi
UNWOMEN	Birleşmiş Milletler Kadın Birimi
WHO	World Health Organization

TABLolar LİSTESİ

Tablo no	Tablo içeriği	Sayfa no
Tablo 1	ÇEZE ile mücadeleye ilişkin uluslararası belge listesi	18
Tablo 2	ÇEZE ile ilişkili ulusal mevzuat listesi	49
Tablo 3	Bakanlıklar ve kamu kurumlarına bağlı kuruluşlar listesi	58
Tablo 4	Bakanlıkların ÇEZE ile ilgili politika belgeleri analizi	59
Tablo 5	Kamu kurumları ve ilgili başkanlıkların ÇEZE ile ilgili politika belgeleri analizi	64
Tablo 6	Adana ili mahalli idaresinde ÇEZE ile ilgili politika belgelerinde toplumsal cinsiyet duyarlılığı	68
Tablo 7	Gaziantep ili mahalli idaresinde ÇEZE ile ilgili politika belgelerinde toplumsal cinsiyet duyarlılığı	71
Tablo 8	İzmir ili mahalli idaresinde ÇEZE ile ilgili politika belgelerinde toplumsal cinsiyet duyarlılığı	75
Tablo 9	Kars ili mahalli idaresinde ÇEZE ile ilgili politika belgelerinde toplumsal cinsiyet duyarlılığı	83
Tablo 10	İlgili alandaki çocuk örgütlerinin izleme değerlendirme çalışmaları	86
Tablo 11	İlgili alandaki kadın örgütlerinin izleme değerlendirme çalışmaları	88
Tablo 12	LGBTİ örgütlerinin ÇEZE alanındaki TCE duyarlılığı analizi	92
Tablo 13	Hak temelli örgütlerinin ÇEZE alanındaki TCE duyarlılığı analizi	93
Tablo 14	Diğer kamusal aktörlerin ÇEZE alanındaki TCE duyarlılığı analizi	95
Tablo 15	ÇEZE Göstergeleri	97
Tablo 16	USAID öneri göstergelerinin sayısı: farklı sektörlerde ekolojik çerçeveye göre	98
Tablo 17	USAID ÇEZE gösterge önerileri: yaygınlık göstergeleri	98
Tablo 18	USAID ÇEZE gösterge önerileri: genel göstergeler	99
Tablo 19	USAID ÇEZE gösterge önerileri: toplumsal cinsiyet temelli şiddet programları ile ilişkili göstergeler	102
Tablo 20	USAID ÇEZE gösterge önerileri: gençlik programları ile ilişkili göstergeler	103
Tablo 21	USAID ÇEZE gösterge önerileri: küresel sağlık programları ile ilişkili göstergeler	104
Tablo 22	USAID ÇEZE gösterge önerileri: eğitim programları ile ilişkili göstergeler	105
Tablo 23	USAID ÇEZE gösterge önerileri: ekonomik gelişme ve işgücü gelişimine ilişkin göstergeler	106
Tablo 24	USAID ÇEZE gösterge önerileri: tarım ve gıda güvenliğine ilişkin göstergeler	106

Tablo 25	USAID ÇEZE gösterge önerileri: demokrasi ve insan hakları ve iyi yönetişime ilişkin göstergeler	107
Tablo 26	USAID ÇEZE gösterge önerileri: kriz ve çatışma durumuna ilişkin göstergeler	108
Tablo 27	ÇEZE konusuna ilişkin veri kaynaklarının listesi	110
Tablo 28	ÇEZE konusunda Türkiye'nin güncel verisi	116
Tablo 29	Adana İlinde STK'ların, Kamu kurum ve kuruluşların ve yerel yönetimlerin ÇEZE alanında çalışma ve hak temelli izleme kapasitesi analizi	118
Tablo 30	Gaziantep İlinde STK'ların, Kamu kurum ve kuruluşların ve yerel yönetimlerin ÇEZE alanında çalışma ve hak temelli izleme kapasitesi analizi	120
Tablo 31	İzmir İlinde STK'ların, Kamu kurum ve kuruluşların ve yerel yönetimlerin ÇEZE alanında çalışma ve hak temelli izleme kapasitesi analizi	123
Tablo 32	Kars İlinde STK'ların, Kamu kurum ve kuruluşların ve yerel yönetimlerin ÇEZE alanında çalışma ve hak temelli izleme kapasitesi analizi	127
Tablo 33	Konularına göre ÇEZE ile ilgili göstergeler	129
Tablo 34	Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklere ilişkin mevcut göstergeler	132
Tablo 35	Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklere ilişkin önerilen göstergeler	140

I. GİRİŞ

Bu çalışma küresel düzeyde insan hakları, çocuk hakları ve kadın haklarına yönelik önemli ihlallerden biri olan Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler (ÇEZE) konusunu hak temelli bir perspektif ile izlemeye ilişkin bir yol haritası çizmeyi hedeflemektedir. ÇEZE, çocuklara ve kadınlara yönelik şiddet biçimlerinden biri olduğu gibi, çocukların eğitimini, sağlığını, sosyal, fiziksel, psikolojik ve kültürel gelişimlerini engelleyen ve özgürlüklerini kısıtlayan önemli bir sorundur. ÇEZE insan, kadın ve çocuk hakları açısından küresel amaçlar arasında ortadan kaldırılması gereken bir sorun olarak ele alınmaktadır. Türkiye için de evlilik yaşı, erken ve zorla evlilikler, çocuk evlilikleri, çocuklara yönelik istismar, çocuklar ile evlenenlere yönelik af gibi konular ile kamuoyunda tartışmalar ile gündeme gelmektedir. Uluslararası sözleşmeler ve ulusal mevzuat çerçevesinde kadınların ve çocukların hakların korunmasına Birleşmiş Milletler Ortak Programı kapsamında yürütülen Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler başlıklı proje kapsamında UN WOMEN Türkiye Ofisi tarafından desteklenen bu çalışma ile Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD) olarak katkıda bulunmayı amaçlıyoruz.

Çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler çocukların insan haklarına yönelik önemli ihlallerden biridir. Çocukların eğitim haklarını kullanmalarına engeller, oyun oynama ve kendilerini geliştirmelerinin desteklenmesi gereken bir dönemde kaldırabileceklerinin ötesinde sorumluluklar yükleyerek çocukları her türlü şiddet ve istismara açık bir konuma sürükler. Oğlan çocuklar açısından da sorun olmakla birlikte, daha çok maruz kalanların ve olumsuz sonuçlarından daha yoğun biçimde etkilenenlerin kız çocuklar olması nedeniyle kız çocuklarının sorunu olarak ele alınmaktadır. Çocuk yaşta, erken ve zorla evlenen kız çocukları psikolojik ve fizyolojik olarak hazır olmadıkları halde cinsel ilişkiye zorlanarak cinsel ve psikolojik şiddete maruz kalmaktadır. Bu evliliklerin maddi bir çıkar karşılığında yapıldığı, çocuk ticareti kapsamına giren ve çağdaş kölelik formlarını aldığı durumlar da söz konusudur. Çocuk yaşta evlenen kız çocuklarının sağlığı olumsuz şekilde etkilenir. Adölesan gebelikler ve çocuk yaşta anne olma hem kız çocukları hem de bebekleri açısından risklidir. Evliliğin getirdiği sorumluluklar, kız çocuklarının ev işlerini üstlenmeleri, ücret getirmeyen bir iş olarak çocuk işçiliğinin başka bir biçimidir. Çocukların gelişimlerini engelleyen bu evlilikler, ileride iş yaşamına ve sosyal yaşama katılımlarını olumsuz düzeyde etkilerken, eviçinde ve sosyal yaşamda kararlara katılımlarını da azaltır. Bu durum, çocukların özgür yaşam haklarının ellerinden alınması ve özellikle kız çocuklarının ilerideki yaşamlarının sınırlanmasında etkili olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin pekiştirilmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ÇEZE sosyal, ekonomik, sağlık başta olmak üzere birçok alanın birbiriyle kesiştiği ve çocukların yaşamlarındaki birçok alana dokunan çok boyutlu bir sorundur. Bu nedenle de çocukların emeklerinin ve bedenlerinin sömürülmesi ve özel olarak korunması gereken çocuklara yönelik suç işlenmesi anlamına gelir.

Dünya genelinde 20-24 yaş grubundaki kadınlara referans verilen genç kadınların %21'i 18 yaşını tamamlamadan evlenmekte ya da evli gibi birlikte yaşamaktadır. Bu oran, sayısal olarak yaklaşık 650 milyon kadına karşılık gelir. Küresel bir sorun olan bu evlilikler, kıtalara, bölgelere ve ülkelerin kendi içinde farklılık göstermektedir. Sahra-altı Afrikası'nda, kadınların %37'sinin 18 yaşından önce evlendikleri bu zararlı geleneğin en fazla yaşandığı yer konumundadır. Niger'de

20-24 yaş grubundaki kadınların %76'sı 18 yaşından önce evlilik yaşamına başlamaktadır. UNICEF'in güncel istatistiklerine göre, son 10 yıl içinde 25 milyon kız çocuğunun 18 yaşından önce evlenmekten kurtulmuştur. UNICEF, bu alanda yapılan çalışmalara hız verilmez ise, 2030 yılına kadar 120 milyon kadının bu sayıya ekleneceğine dikkat çekmektedir (UNICEF, 2020).

Çocukluğun nasıl tanımlandığı ve nasıl algılandığı, kültüre, topluma göre farklılaştığı gibi tarihsel olarak değişim gösterir. Ancak, modern toplumun yarattığı, icat ettiği çocukluk kavramı, evrensel olarak çocukların doğuştan haklarını kabul etmiştir (Elkind, 2018). Bugün çocuklara yönelik haklar konusunda farklı eğilimler söz konusu olmakla birlikte, devletlerin çocuklara karşı yükümlülüklerinin uluslararası ve ulusal yasalar ile belirlenmiştir.

Çocukluğun nerede sona erdiği konusu ülkelere göre, hatta Türkiye'de olduğu gibi yasalara göre farklılaşsa da çocukluk için 18 yaş sınırında uzlaşma sağlanmıştır. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (ÇHS) birinci maddesi, *"Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır"* ifadesiyle çocukluk için 18 yaşın bir sınır olduğunu kabul edilmiştir. **Çocuk evlilikler**, bu yaş sınırına dayalı olarak *"tarafardan en az birinin 18 yaşının altında olduğu evlilik ya da birliktelikler"* olarak tanımlanmaktadır. **Erken evlilikler** ise yaş sınırından bağımsız olarak, *"yetişkinlik çağına ulaşmanın daha erken yaşta ya da evliliğe bağlı olduğu ülkelerde 18 yaşın altındaki bir kişi ile yapılan evlilikler"* ile *"her iki eşin de 18 yaşında olduğu ya da 18 yaşından büyük olsalar dahi fiziksel, duygusal, cinsel ve psikolojik gelişim düzeyleri veya kişinin yaşam seçenekleri ile ilgili bilgi eksikliği gibi faktörlerin bu kişileri evliliğe rıza göstermeye hazırlıksız hale getirmesini kasteder"* biçiminde ele alınmaktadır. Erken evliliklerde yaş sınırından çok bireylerin bu evliliğe hazır olmaları ve daha da önemlisi yaşamlarına dair söz sahibi olabilmelerine imkan tanıyacak bilgilerinin olması vurgulanmaktadır. Çocuk evliliklerinin hepsi erken evliliklerdir. **Zorla evliliklerin** tanımında ise *"iki kişiden en az birinin evlilik için tam ve özgür rıza göstermediği evlilik"* olarak *"kölelik, insan ticareti, görücü usulü ile yapılan geleneksel evlilikler, kız kaçırma, vatandaşlık elde etmek amacıyla yapılan evlilikler ve mağdurun tam ve bilgilendirilmiş olarak rıza gösterme kapasitesinden yoksun olabileceği durumlar"*a karşılık gelmektedir. Zorla evlilik kavramı ise, yaşa vurgu yapmadan tam ve özgür rızaya vurgu yapmaktadır. Çocuk yaşta yapılan, evlilik için erken olan bu evlilikler zorla evlilik biçimlerinden biridir. Çocuk evliliklerini de kapsayan zorla evlilik¹ ticari evlendirmeler, köle evlilikleri ve levirat evliliği (kadınların eşleri öldüğünde ölen eşin bir akrabasıyla evlendirme) biçimlerinde gerçekleşmektedir.

Çocuk yaşta evlilik, erken yaşta evlilik ve zorla evlilik terimleri zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılsa da içerikleri farklıdır. Ancak, birbirinin içine geçmiş olmaları nedeniyle erken ve zorla evlilikler, çocuk ve zorla evlilikler, erken çocuk evlilikleri gibi farklı biçimlerde de kullanılmaktadır (STI, 2013). Birleşmiş Milletler'in son dönemde bu konuya odaklanan çalışmalarında üç kavramı bir arada kullanılması, güncel kalkınma amaçları arasında ÇEZE için göstere önerilmesi bu üç kavramın bir arada kullanılmasını yaygınlaştırmıştır. ÇEZE kavramı, 18 yaşından önce gerçekleşen evliliklerde çocukların yaşamlarına dair seçenekleri konusunda yeterince bilgileri olmadığı, aileleri tarafından verilen bu kararlarda tam ve özgür rızanın söz konusu olmadığı, çocukluk ile evlilik rızasının yan yana gelmemesi gerektiği, sadece yaş ile sınırlı olmayan

1 Zorla evlilikler konusunda bu grupta, CEDAW'ın 31 sayılı Genel Tavsiye Kararı'ndan alınmıştır.

psikolojik, fiziksel ve duygusal olarak evliliğe hazır olmadıklarına işaret eder. Çocuk haklarının yetişkin hakları gibi algılanması konusundaki tartışmaların yürütülmesine rağmen, burada hatırlanması gereken 18 yaşına kadar çocuk olarak kabul edilen bireylerin özel bir korumaya gereksinimleri olduğudur. Bu konu, UNICEF Türkiye Milli Komitesi tarafından da BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne referans vererek aşağıdaki ifadeler ile açıklanmaktadır:

"BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de düzenlenen haklar yetişkinlerin haklarına çok benzese de, söz konusu sözleşme yetişkinlerin ve hükümetlerin çocukların tüm haklarına erişimlerini sağlamak konusunda ek sorumlulukları olduğunu belirtmektedir. Çünkü çocuklar büyüyor, öğreniyor ve bazen de yaşları nedeniyle daha fazla korunmaya ihtiyaç duyuyorlar." (UNICEF, 2020)

ÇEZE'ye neden olan ekonomik ve sosyal faktörler birbirinin içine geçer ve birbirini destekler. Yoksulluk, ailelerin eğitim düzeyinin düşüklüğü, geleneksel değer yargılarının daha baskın olduğu ataerkil toplumların kadınlara ve kız çocuklarına verdikleri değer bu evliliklerin nedenleri arasında ilk sıralardadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği, özellikle kız çocukları ve kadınlar açısından eğitim, sağlık, istihdam, insan/kadın ticareti, siyasete katılım başta olmak üzere eşitsizliklerin var olduğu birçok alanın merkezindedir. CEİD'in birçok alandaki toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin hak temelli izleme çalışmaları konuyla ilgili önemli bilgi sunmaktadır. Bu haritalama çalışmasında, insan ticareti/kadın ticareti, zorla evlenme ve insan/kadın ticaretine değinilmekle birlikte biraz daha sınırlı ele alınmıştır.

Bu haritalama çalışmasında çocuk, erken yaşta ve zorla evlilikler alanının toplumsal cinsiyete duyarlı hak temelli bir bakış açısıyla izlenmesinde uluslararası norm ve standartlardan, izlemeyi somutlaştıran göstergelere geçiş yapılmıştır. Giriş bölümünü takip eden ikinci bölümde, uluslararası sözleşmeler, bildirimler, tavsiye kararları gibi belgeler ile bu alandaki mücadeleye katkı sunan eylem planları gibi standartlar ve ölçütler incelenmiştir. Bu inceleme, 1924 yılında yayınlanan Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi ile başlayarak günümüze kadar kronolojik bir sıra ile verilmiştir. Sözleşme ve belgelerin değerlendirilmesi sonucunda, Türkiye'deki yasal mevzuatın değerlendirilmesine yol gösterecek uluslararası normlar ve standartlar belirlenmiştir. Ayrıca, ÇEZE konusundaki iyi uygulamalara ilişkin örnekler verilmiştir.

Yapısal izleme olarak tanımlayabileceğimiz üçüncü bölümde, belirlenen norm, standart ve ölçütler çerçevesinde ÇEZE'nin önlenmesi ile ilgili yasal mevzuat (kanunlar, yönetmelikler, genelgeler), politika belgeleri (eylem planları, stratejik planlar) ve sivil toplum kuruluşlarının ve diğer kamusal aktörlerin çalışmaları değerlendirilmiştir.

ÇEZE'nin ortadan kaldırılması amacıyla küresel, bölgesel ve yerel düzeyde kullanılan veri kaynakları ve göstergelerin yer aldığı bölümün ardından, Türkiye'de bu alana ilişkin izleme için göstergeler belirlenmiştir. Göstergelerin bir kısmı mevcut olan ve kullanılan göstergeler iken, yeni gösterge önerileri de geliştirilmiştir. Tüm göstergelerin hangi insan hakları normlarına dayandığı, hangi kaynaklardan, hangi sıklıkta elde edilebileceği gibi bilgiler de bu bölümde yer almaktadır.

II. NORMLAR VE STANDARTLAR

2.1. Normlar

Çocuk, erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesi ile mücadelenin insan hakları mücadelesinin yanı sıra özel olarak çocuk hakları, kadın hakları ve insan hakları mücadelesinde hangi normların ön plana çıktığını belirlemek amacıyla uluslararası belgeler bu bölümde değerlendirilmiştir. İlk bölümde, Tablo 1’de yer alan uluslararası sözleşme, konferans, bildiri, tavsiye kararları ve eylem planlarına ilişkin değerlendirmeler kronolojik olarak verilmiştir. Bu değerlendirmeler, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi’nin belgeleri temelinde yapılmıştır. İkinci bölümde, standartlar ve ölçütlerin üretilmesi konusunda da daha etkin olan uluslararası kuruluşların ürettiği rapor, belge ve dokümanlar incelenmiştir.

	Belgenin adı	Tarih
1	Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi	1924
2	Ekonomik ve Sosyal Konsey- Kadının Statüsü Komisyonu	1946
3	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	1949
4	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	1953
5	BM Çocuk Hakları Bildirgesi	1959
6	BM Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline Dair Sözleşme	1962
7	BM Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme	1966
8	BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi	1966
9	Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirgesi 2263 (XXII)	1967
10	Birinci Dünya Kadın Konferansı- Mexico City	1975
11	BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi	1979
12	İkinci Dünya Kadın Konferansı-Kopenhag	1980
13	Nairobi Dünya Kadın Konferansı	1985
14	BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	1989
15	CEDAW Komitesi 19 Sayılı Tavsiye Kararı (11.Oturum)	1992
16	Viyana Bildirgesi ve Eylem Planı	1993
17	Kadınlara Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge	1993
18	CEDAW Komitesi 21 Sayılı Tavsiye Kararı (13.Oturum)	1994
19	Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansı (ICPD)	1994
20	Pekin Dördüncü Dünya Kadın Konferansı	1995
21	Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi	1996
22	CEDAW 24 Sayılı Tavsiye Kararı (20. Oturum)	1999
23	Sınırşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol (Palermo Protokolü)	2000

Tablo 1. ÇEZE ile mücadeleye ilişkin uluslararası belge listesi (devam)

	Belgenin adı	Tarih
24	İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesi, Ortadan Kaldırılması ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol,	2000
25	CEDAW Ek İhtiyari Protokolü	2000
26	Bin Yıl Kalkınma Hedefleri	2000
27	BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol	2000
28	BM Genel Kurulu Kadın ve Kız Çocuk Ticaretine İlişkin Kararı 57/176 Nolu Karar	2002
29	Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kadınların Şiddete Karşı Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı REC (2005)	2002
30	BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Bağlamında Ergen Sağlığı ve Gelişimi Genel Yorum 4	2003
31	BM Şiddet Özel Raportörü- Sigma Huda'nın raporu	2004
32	Avrupa Konseyi Zorla Evlilikler ve Çocuk Evlilikler Konusunda 1468 sayılı Önerge	2005
33	Avrupa Konseyi Zorla Evlilik ve Çocuk Evlilikler Konusunda 1723 sayılı Tavsiye Kararı	2005
34	BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme	2006
35	Avrupa Konseyi Çocukları Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Koruma Sözleşmesi (Lanzarote)	2007
36	Avrupa Konseyi- Kadın Sözleşmesi	2010
37	Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)	2011
38	Birleşmiş Milletler Genel Kurul'unun 2011 yılındaki 66/170 sayılı Kararı	2011
39	Resolution on the Girl Child, HRC20-2, 2012	2012
40	CEDAW 29 Sayılı Tavsiye Kararı	2013
41	CEDAW 30 Sayılı Tavsiye Kararı	2013
42	UN Resolution adopted by the General Assembly A/RES/66/140, The Girl Child, 2012 66 session	2013
43	CEDAW 31 Sayılı Tavsiye Kararı	2014
44	Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddete Karşı Mücadelede Uzmanlar Grubu GREVIO	2014
45	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri	2015
46	Avrupa Birliği İnsan Hakları ve Demokrasi Eylem Planı	2015
47	Çocuk Hakları için Avrupa Konseyi Stratejisi (2016-2021)	2016
48	BM Çocuk Hakları Komitesi 20. Nolu Genel Yorum	2016
49	CEDAW Komitesi 35 Sayılı Genel Tavsiye Kararı	2017
50	Yogyakarta İlkeleri + 10	2017
51	CEDAW Komitesi 36 Sayılı Tavsiye Kararı	2017
52	CEDAW Komitesi 37 Sayılı Tavsiye Kararı	2018
53	Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı ICPD+25 Zirvesi	2019
54	ILO Çalışma Yaşamında Şiddet ve Tacizin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (190 sayılı)	2019
55	ILO Çalışma Yaşamında Şiddet Ve Tacizin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Tavsiye Kararı Metni	2019
56	Pekin Konferansı ve Eylem Planı (Pekin+25)	2020

2.1.1. Çocuk, erken yaşta ve zorla evlilikler ile ilgili insan hakları belgeleri

Birinci dünya savaşı sonrasındaki dönemde, savaştan en çok etkilenen kesimlerden biri olarak kadınların ve çocukların haklarına ilişkin çabalar uluslararası alanda ön plana çıkmaya başlamıştır. Çocuk hakları açısından uluslararası hukukun güvencesini sağlamaya yönelik ilk çalışmalar, Birleşmiş Milletlerin kuruluşu hazırlıkları içinde 1924 yılında yayınlanan **Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesidir**. Çocukların, ihmal ve istismardan korunması, özel bir grup olarak ele alınması ve öncelikli korunma hakkına sahip olmasına yönelik beş maddeden oluşan bildiriye, ikinci dünya savaşı nedeniyle maalesef kağıt üzerinde kalmıştır. Kadınların hakları açısından ise, Birleşmiş Milletlerin kuruluş çalışmaları sürecinde 1946 yılında kurulan Ekonomik ve Sosyal Konseye bağlı olarak çalışan komisyonlardan, **Kadının Statüsü Komisyonu** kadınların siyaset, ekonomi, eğitim ve sosyal yaşama katılımları konusunda raporlar hazırlanması işleviyle BM çatısı altındaki birçok uluslararası sözleşmenin hazırlanmasında aktif bir rol üstlenmiştir.

İkinci dünya savaşının ardından Birleşmiş Milletler'in kurulmasını takip eden yıllarda, temel insan haklarını güvence altına almak amacıyla 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) kabul edilmiştir. Çocukların haklarını ve özgürlüklerini içerdiği belirtilen beynamede, çocuklardan özel olarak *"anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları vardır. Bütün çocuklar evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olsunlar, aynı sosyal güvenceden yararlanırlar"* (madde 25, 2. fıkra) ile *"çocuklara verilecek eğitimin türünü seçmek, öncelikle ana ve babanın hakkıdır"* (madde 26, 3. fıkra) ifadeleri ile söz edilmektedir. Evlilik konusu, çocuklar için özel olarak ifade edilmez, ancak evlilik içinde çocukların korunması ile ilişkilendirilir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 16.maddesinde, evliliğin kuruluşuna ilişkin olarak iki konu vurgulanmaktadır. Birinci maddede, *"Evlilik çağına varan her erkek ve kadın, ırk, uyruk veya din bakımından hiçbir kısıtlamaya tabi olmaksızın evlenmek ve aile kurmak hakkına haizdir. Her erkek ve kadın evlenme konusunda, evlilik sürecinde ve evliliğin sona ermesinde eşit haklara haizdir"* ifadesi ile evliliğin iki taraf açısından da eşit olması gündeme getirilmektedir. İkinci madde ise, *"evlenme akdi ancak müstakbel eşlerin özgür ve tam rızasıyla yapılır"* denilerek, zorla evliliklerin insan haklarına aykırı olduğu belirtilmektedir. İnsan onuruna saygı, ayrımcılık karşıtlığı, şiddet yasağı gibi normlar tüm insanlar için olması gereken normlar olarak belirtilmekle birlikte, çocuklar özel olarak ifade edilmemektedir.

Küresel alanın yanı sıra bölgesel düzeyde Avrupa Konseyi tarafından 1953 yılında hazırlanan **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi** hazırlanmıştır. Bu sözleşmede de özel olarak erken yaşta ve/veya zorla evliliklerin önlenmesine yönelik hükümler yer almamakla birlikte özgürlüklerin kısıtlanmasına karşı önemli belge niteliğindedir. Sözleşmeye taraf olan devletlerde, herkesin eşit haklara sahip olması, insan haklarına saygı gösterilmesi ve şiddet yasağına değinilerek çocukların hakları da bu kapsamda garanti altına alınmaktadır.

Birleşmiş Milletler bünyesinde, çocuklara yönelik özel bir sözleşmenin yolunu açan, Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesini genişleten **BM Çocuk Hakları Bildirgesidir**. 1959 yılında kabul edilen on maddelik bildiriye çocuklara yönelik ayrımcılık, özel korumanın yasalar yoluyla sağlanması, vatandaşlık hakkı, sosyal güvence, eğitim ve bakım hakkının sağlanması, çocukların sevgi ve anlayış ortamında büyümesi için maddi ve manevi güvenliğin sağlanması, çocukların

beslenmesi, çocuklara yönelik her türlü istismar, zulüm ve sömürüye karşı korunma konularına değinilmektedir. Çocukların yaşına ilişkin olarak, sadece çocukların minimum yaş sınırı gündeme getirilmiş; bedensel, ruhsal ve zihinsel gelişime engel olacak durumlarda çalışmaya izin verilmemesi vurgulanmıştır. Çocuklara ilişkin özel sözleşmenin ilk adımlarından olan bu bildirgeden ancak otuz yıl sonra BM Çocuk Hakları Sözleşmesi imzalanmış ve onaylanmıştır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde evliliklerin gerçekleşmesinde, eşitlik, özgür ve tam rızadan söz edilmekle birlikte, bu konudaki geleneksel uygulamalara değinilmemiştir. Daha sonraki yıllarda ise, farklı temalardaki sözleşmeler ile insan hakları alanına ilişkin ayrıntılar gündeme gelmeye başlamıştır. Evliliklere ilişkin 1962 yılında hazırlanan Birleşmiş Milletler sözleşmelerinden **Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline Dair Sözleşmesi** önemli sözleşmelerden biridir. Evliliklere ilişkin geleneksel uygulamalara değinen sözleşmede, resmi evliliklerin teşvik edilmesi ve kız çocuklarının erken yaşlarda evlenmelerinin önüne geçilmesine yönelik maddeler bulunmaktadır. 1964 yılında yürürlüğe giren sözleşme, 56 ülke tarafından onaylanmış; 16 ülke tarafından imzalanmış, ancak yürürlüğe girmemiştir. On maddeden oluşan sözleşmenin 1. maddesinin ilk fıkrası "*Hiçbir evlilik, her iki tarafın da özgür ve tam rızası olmadan resmen akdedilemeyecektir; bu rıza, yasayla öngörüldüğü şekilde, gereken biçimde duyurulduktan sonra ve nikah kıymaya yetkili merci ve şahitlerin huzurunda taraflarca dile getirilmelidir*" ifadesiyle evliliklerin "özgür ve tam rıza"ya dayalı olmasını teşvik etmektedir. Sözleşmenin 2. maddesi ise taraf devletlere "*evlilik için asgari yaş belirlemek üzere tedbirler alma*" ve belirlenen yaşın altındaki evlilikleri resmi evlilik olarak geçerli saymama yükümlüğü de getirmektedir.

1966 yılında kabul edilen BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi uluslararası hukuk alanında ikiz sözleşmeler olarak bilinmektedir. Kamusal ve özel alana ilişkin hakların düzenlenmesi açısından önemli olan bu sözleşmelerin onaylanması on yıl sonra, 1976 yılında gerçekleşmiştir. BM **Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi**, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine atıfta bulunarak, kişisel ve siyasal özgürlüğe, korku ve yoksulluktan kurtulma özgürlüğüne ulaşılabilmesi için bireysel hak ve özgürlüklerin korunmasına yöneliktir. Sözleşmenin 7. maddesi "*hiç kimse işkenceye ya da zalimane, insanlık dışı ya da küçük düşürücü muameleler ya da cezalandırılmaya maruz bırakılmaz. Özellikle, hiç kimse kendi özgür rızası olmadan tıbbi ya da bilimsel deneylere tabi tutulamaz*" diyerek insanların şiddetten korunmasına dikkat çekmektedir. Sekizinci maddenin 1. fıkrasında "*hiç kimse köle durumunda tutulmaz; kölelik ve köle ticaretinin her şekli yasaklanacaktır*"; 2. fıkrasında ise "*hiç kimse kul durumunda tutulmaz*" ifadeleri yer almaktadır. Sözleşmede dile getirilen özgürlük, güvenlik hakkı, kölelik karşıtlığı, özgürlüklerden yoksun bırakma, seçme özgürlüğü, bireysel zorlama gibi normlar ile devlet ile birey arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi amaçlanmaktadır. Sözleşmenin 24. maddesinin birinci fıkrası, çocuklara ilişkin olarak vatandaşlık ve kimlik edinme dışında², "ırk, renk, cinsiyet, dil, din, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet ya da doğum bakımından hiçbir ayırım gözetilmeksizin, reşit olmayan kişi statüsünün gerektirdiği koruma tedbirlerinin ailesi, toplumu ya da devleti tarafından alınması hakkına sahiptir" ile korunmasına değinmektedir.

2 Madde 24, 2. ve 3. Fıkra

Kamusal alan ile birlikte özel alanı da içeren haklara karşılık gelen ikiz sözleşmelerden BM **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi** ise 1966 yılında imzalanarak 1976 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmenin 10. maddesi ailenin kurulmasıyla ilgilidir. Birinci fıkraya göre taraf devletler *"toplumun doğal ve temel birimi olan aileye, özellikle ailenin kurulması için ve aileye bağımlı çocukların bakım ve eğitiminden sorumlu oldukları sürece, en geniş koruma ve yardım yapılması gerektiğini kabul ederler. Evlenme, buna istekli olan eşlerin hür rızası ile olmalıdır."* Aynı maddenin 3. fıkrasında çocuklara yönelik özel koruma ve yardım tedbirlerine değinilmektedir; "... Çocuklar ve gençler ekonomik ve sosyal sömürden korunmalıdır. Onların ahlaki değerlerine ya da sağlıklarına zararlı olabilecek, hayatlarını tehlikeye sokabilecek ya da normal gelişmelerini engelleyebilecek işlerde çalıştırılması yasalarla cezalandırılmalıdır". Bu ifadeler ile sosyal sömürü daha çok çocukların çalıştırılmaları ile bağlantılı olarak ele alınmıştır. Çocukluk yaşına ilişkin bir yaş sınırı belirtilmemekle birlikte, taraf devletlerin çocukların ücretli olarak çalıştırılmasına ilişkin bir yaş sınırı getirilmesi önerilmektedir. Çocukların eğitim olanaklarına da ayrıca değinilmiştir.

Birleşmiş Milletler'de kadınlara yönelik ayrımcılıklara ilişkin hazırlıklar Kadının Statüsü Komisyonu'nun çalışmaları sonucunda 1967 yılında bu alana ilişkin bir bildirge yayınlanmasını sağlamıştır. On bir maddeden oluşan **Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirgesinde** eşitlik, insan onuruna saygı, ayrımcılık yasağı ve kadınlar ile erkeklerin eşitliğinin sağlanması amacıyla alınması gereken önlemler yer almaktadır. Bildirgede, evlilik kararı ve eş seçiminin ancak özgür ve tam rıza ile gerçekleşebileceği ve kadınlar ile erkeklerin bu konularda eşit haklara sahip oldukları, evliliğin eşitlik temelinde kurulması gerektiği gibi evliliğin sonlandırılmasında da eşit hakların sağlanması yer almaktadır. Bütün bu süreçlerde ebeveynlerin çocuklar ile ilgili sorumluluklarının eşitliğine değinilerek, çocukların yüksek yararı özellikle vurgulanmıştır. Bildirgenin 6.maddesinin (3) No.lu fıkrasında özel olarak çocuk evlilikleri ve genç kızların ergenlik öncesinde nişanlandırılmasının yasaklanması ve bu konuda yasal düzenlemelerin yapılması, minimum evlilik yaşının belirlenmesi ve evliliklerin resmi kayıtlara uygun biçimde yapılmasına ilişkin etkin programların planlanması gerektiği vurgulanmıştır (BM, 1967). Doğrudan kadınların güçlenmesi, şiddet yasağı ve çocukların özgür ifadelerine değinilmemekle birlikte, Bildirge genel olarak kadınlara yönelik ayrımcılıklar, kadınların kendi potansiyellerini ortaya koymanın önündeki engeller biçiminde tanımlanmıştır.

Kadınlar ve kalkınma ilişkisinin sorgulanmaya başladığı 1970'li yıllarda, dünyanın farklı ülkelerinden kadınlar ilk kez 1975 yılında **Birinci Dünya Kadın Konferansı** için Meksiko City'de buluşmuştur. Bu konferansın sonucunda, 1975-1985 kalkınma, barış ve eşitlik temalı "Kadın On Yılı" ilan edilmiştir. Oldukça kapsamlı bir raporu olan konferans sonuçları arasında çocuklara ilişkin konular da bulunmaktadır. Özellikle modern toplumdaki aile kurumu başlığı altında ailenin ekonomik, sosyal ve kültürel işlevlerindeki değişimine dikkat çekilerek aile bireylerinin hepsi için eşitlik, saygı ve güvenliğe vurgu yapılan sonuç raporunda, çocuklara birey ve sosyal varlıklar olarak dengeli bir gelişim gösterebilecekleri ailelerin sağlanmasına değinilmiştir (madde 24). Kadınlar ve kız çocuklarının insan haklarını ihlal eden tecavüz, fahişelik, fiziksel istismar, ruhsal zorbalık, çocuk evlilikleri, zorla evlilikler ve ticari amaçlı evliliklerin ortadan kaldırılması için tüm dünya kadınlarının birleşmesi vurgulanmıştır (madde 20). Çocuk evlilikleri ve eşi ölmüş kadınların miras hakları gibi insan haklarını ihlal eden kurum ve uygulamaların yasaklanması da

ayrıca belirtilmiştir (madde 129). Konferansta, kadınlara yapılan ayrımcılıklardan en çok etkilenen çocukların yüksek yararının gözetilmesine de değinilmiştir (madde 130).

Konferansın ardından uluslararası alanda atılan en önemli adım, 1967 yılında yayınlanan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirgesi ile ön hazırlığı yapılmış olan BM **Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin (CEDAW)** hazırlanmasıdır. 1979 yılında hazırlanan sözleşme 1981 yılında yürürlüğe girmiş ve kadınların haklarının hayata geçirilmesi için yasalardaki eşitliğin yeterli olmadığını dile getirerek fiili eşitliğe dikkat çeken temel insan hakları sözleşmelerinden biri olmuştur. CEDAW, insan haklarına ilişkin sözleşmelerdeki eşitlik normunun yanı sıra, fiili eşitlik normunu gündeme getirerek toplumsal cinsiyet eşitliğini dile getiren ilk uluslararası temel insan hakları sözleşmesidir. Sözleşme ile kadınlara karşı ayrımcılığın, kadın erkek eşitliği ve insan onuruna saygıyı ihlal ettiği, kadınların güçlenmelerinin ve kendilerini geliştirmelerini engellediği ifade edilmiştir. CEDAW'da tüm ayrımcılıklara değinilirse de imzalayan ülkelerin kadın erkek eşitliği ilkesini benimseyerek anayasalarını ve ulusal mevzuatlarını bu ilkelere göre düzenleme ve ayrımcılığı yasaklayarak gerekli her türlü önlemi alma yükümlüğü getirilmiştir. Bu yükümlülükler uygun biçimde yasaların, törelerin ve uygulamaların değiştirilmesine ilişkin her türlü düzenlemeyi gerçekleştirme yükümlülüklerinin de altı çizilmiştir. Kadın erkek eşitliğini çocuklar ile ilgili sorumluluklar açısından da ele alan CEDAW, anne ve babanın bu sorumlulukları ortak paylaşımının yanı sıra "çocukların çıkarının en üst düzeyde tutulması" ve "çocukların *menfaatlerini her şeyden önce gözetilmesini*" ve "çocukların menfaatlerini en ön planda tutma" ifadelerine yer verir. Sözleşmenin evlilik ve aile ilişkilerine ilişkin ayrımcılıklara değinen 16. maddesinin birinci fıkrasında taraf devletlerin sorumlulukları arasında, kadın erkek eşitliği ilkesine dayanarak (a) "*evlenmede erkekler ile eşit hak*", (b) "*özgür olarak eş seçme ve özgür ve tam rıza ile evlenme hakkı*", ikinci bendinde ise "*Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesinin hiçbir kanuni etkisi olmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için yasama dahil gerekli tüm önlemler alınacaktır*" ifadelerine yer verilmiştir. Bu maddeler ile sözleşme, evliliğin kadınlar açısından "*özgür ve tam rızaya*" dayalı olması gerektiği ve devletlere "*çocuğun yüksek menfaatini*" gözetme yükümlülüğü getirilmiştir. CEDAW'ın altıncı maddesinde de özel olarak "*kadın ticaretinin her biçiminin ve kadınların fuhuşunun sömürülmesinin*" önüne geçilmesi konusunda gerekli her türlü önlemin alınması devletlerin yükümlükleri arasında tanımlanır.

İkinci Dünya Kadın Konferansı, 1980 yılında Kopenhag kentinde eşitlik, kalkınma ve barış teması ile gerçekleştirilmiştir. Konferans bildirgesinde kadınlara yönelik eviçi şiddet konusu ilk kez resmi olarak yer almıştır. Kadınlara yönelik cinsel şiddet ve eviçi şiddetin önlenmesine yönelik önlemler alınması ve maruz kalanların desteklenmesi de konferansta dile getirilmiştir. Konferansta eğitim, sağlık ve işgücüne eşit katılımın sağlanmasına yönelik önlemlere değinilmiş ve CEDAW'ın imzalanması ve sözleşme hükümlerinin uygulanması konusu öne çıkmıştır.

Nairobi'de gerçekleşen Üçüncü Dünya Kadın Konferansı, 1975-1985 arasındaki Dünya Kadın 10 Yılı süresinin tamamlandığı yıl olan 1985 yılında yapılan genel bir değerlendirme konferansı niteliğindedir. Konferans raporunda, kadınların etkilendikleri ayrımcılıkların doğrudan çocukları etkilemesine gönderme yapılmıştır. Kadınlar ve çocuklar dezavantajlı gruplar olarak birlikte

ele alınmış, çocuk bakımı, şiddete uğrayan kadınlar ve çocuklar, çocukların eğitim ve aşılmalmalarına ilişkin önlemlere yer verilmiştir. Çocuk sağlığı (madde 152), çocuk ticareti (madde 153), çocuk bakım hizmetleri (madde 228) ve şiddete maruz kalan çocuklara yönelik destek hizmetlerinin sunumu (madde 231) ayrıca belirtilmiştir. Evlilikle ilgili konularda, evlilik kararının ve eş seçiminin özgür ve saygı temelinde olması vurgulanmıştır (pr. 73). Adölesan gebeliklerin sağlığa yönelik olumsuz etkileri, halen evlilik yaşının düşük olduğu ülkelerde evlilik yaşının yükseltilmesi ve adölesan kız ve oğlan çocuklarının yeterli eğitim ve bilgiye erişimlerinde hükümetlerin sorumlulukları konferansın değindiği konular arasındadır (pr. 158/11a).

Kadın haklarına ilişkin uluslararası sözleşmelerde yer alan çocuk hakları konusundaki ilk özel sözleşme 1989 yılında imzalanmış ve 1990 yılında yürürlüğe girmiştir. Temel insan hakları arasındaki en çok imzalanan sözleşme konumunda olan ve 193 ülke tarafından imzalanan **BM Çocuk Hakları Sözleşmesi**'nde ayrımcılık *karşıtlığı* (madde 2), çocuğun yüksek yararı (madde 3), çocuğun *yaşama ve gelişme hakkı* (madde 6), çocukların kendilerini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı (madde 12), çocuğun *onur ve itibarına saldırılamayacağı* (madde 16) belirtilmektedir. Sözleşmenin birinci maddesinde, çocuk tanımına ilişkin bir yaş sınırı getirilmiştir: *"bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır."* Sözleşmede, doğrudan çocuk yaşta evlilikler, erken evlilikler ve zorla evlilikler ifadeleri yer almasa da çocukların hak ve özgürlüklerden yoksun olmalarına vurgu yapan ve Taraf devletlere yükümlülükler getiren sözleşmenin birçok maddesi³ bu konuyla ilişkilidir.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin temeli, yapılan tüm faaliyetlerin çocuğun yararına olmasına dayalıdır. Anne-babanın ayrılması (madde 9), çocuğun cezalandırılması, suçluluk şüphesi (madde 37 ve 40) çocuğun yetiştirilme sorumluluğu (madde 18), evlat edinme (madde 21) konularında alınacak önlemler, kararlar ve uygulamalarda çocukların onuruna aykırı olmayacak davranış ve tutumların benimsenmesi ve tüm eylemlerde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi belirtilmektedir.

Sözleşmenin 13. maddesinde yer alan *"çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir. Bu hak ülke sınırlarına bağlı olmaksızın, yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir"* ifadesinde söz edilen çocuğun düşüncelerinin kamusal alana aktarılmasına referans vermektedir. Öte yandan, çocuk yaşta evliliklerin gerçekleşmesi özel alanın ve kamusal alanın bir sorunu olması nedeniyle, çocukların özgürce düşüncelerini açıkla (ya)mamaları ile ilişkilidir. Sözleşmenin 31. maddesi *"çocukların dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun etkinliklerinde-eğlence- bulunma, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılıma, yaşama serbestçe katılma hakkı.."* ifadeleriyle çocukların kendilerini gerçekleştirmelerine ve 2. fıkrada da taraf devletlerin bunun için uygun ve eşit fırsatları sağlaması ve teşvik etmesine değinmektedir.

Çocukların sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına yönelik önlemleri belirten 24. maddede, hiçbir çocuğun bu haklardan mahrum bırakılmamasına değinilmektedir. Altı fıkradan oluşan

3 Çocuk Hakları Sözleşmesi 13., 19., 24., 27., 29., 31., 34. ve 35. maddeler

maddenin (f) bendinde taraf devletlerin *"koruyucu sağlık bakımlarının, anne ve babaya rehberliğin, aile planlaması eğitim ve hizmetlerinin geliştirilmesi amaçlarıyla, uygun önlemleri alırlar"* hükmü dile getirilerek doğrudan çocuk yaşta evlilikler ve bu evliliklerin sonuçları açısından yapılması gerekenlere dikkat çekilmektedir. Çocuk sağlığı konusuna odaklanan 24. maddenin 3. fıkrasında belirtilen *"taraf devletler, çocukların sağlığı için zararlı geleneksel uygulamaların kaldırılması amacıyla uygun ve etkili her türlü önlemi alırlar"* ifadesi doğrudan çocuk, erken yaşta ve/veya zorla evliliklerin önlenmesine ilişkin bir hükümdür. Çocukların bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine sahip olma hakkının önemine değinen 27. maddenin 2. fıkrası *"çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğu, sahip oldukları imkanlar ve mali güçleri çerçevesinde öncelikle çocuğun ana-babasına veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere düşer"* çocuktan sorumlu olan kişiler üzerindedir. Taraf devletler bunu gözetmek ile yükümlüdür.

Benzer biçimde, çocukların eğitim hakkını güvence altına alan Sözleşmenin 28. maddesinin 1. fıkrasında taraf devletlerin *"...çocuğun eğitim hakkını kabul etme ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşünü"* hatırlatır. Eğitimden yararlanma hakkını vurgulamanın ötesinde, (e) bendiyle *"okullarda düzenli biçimde devamının sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar"* hükmüyle taraf devletlerin sorumluluğuna dikkat çeker. Çocukların eğitime devam etmeleri gereken dönemde evlenmeleri/ evlendirilmeleri eğitim imkanlarından yararlanmalarını engelleyerek, doğrudan bu maddenin ihlal edilmesi anlamına gelmektedir.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 34. maddesi taraf devletlere *"çocuğu her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suistimale karşı koruma güvencesi verirler"* ve 35. maddesi çocukların kaçırılmaları, satılmaları veya fuhuşa konu olmalarını önlemek için ulusal düzeyde veya kişi ve çok yaşlı ilişkilerde gereken her türlü önlemleri alma yükümlülüğü getirir. Çocuklara yönelik şiddet, ihmal ve suistimale ilişkin hükümleri içeren 19. maddenin ilk fıkrasında, çocukların korunması için alınması gereken önlemlere yer verilirken, ikinci fıkrada devletlerin bu tür durumları belirleme, soruşturma ve gerektiğinde cezalandırma ve sosyal programlar düzenlemesine değinilmektedir. On dokuzuncu madde, özellikle 18 yaşını tamamlamadan yapılan evliliklerde çocukların daha fazla şiddete ve istismara açık olmaları ile ilişkilendirilmelidir. Sözleşme, çocukların maruz kaldıkları şiddetin aile ve yakın çevreden olması durumuna da dikkat çekerek, şiddetin önlenmesi için genel olarak farkındalığı artırmaya ve önlem almaya yönelik sorumluluklara değinmektedir:

"Bu sözleşmeye taraf devletler, çocuğun anne-babasının ya da onlardan yalnızca birinin yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal ya da ihmalkar muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar" (19. Madde, 1. Fıkra)

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 36.maddesi *"Taraf Devletler, esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek başka her türlü sömürüye karşı çocuğu korurlar"* ifadeleri ile çocuklara yönelik özel korumaya işaret etmektedir.

CEDAW Sözleşmesinde doğrudan belirtilmeyen alanlar ile ilişki CEDAW Komitesi'nin yayınladığı Genel Tavsiye Kararları (GTK) aracılığıyla belirtilmektedir. Kadınlara yönelik şiddet ile sözleşme arasındaki bağlantı 1992 yılında yayınlanan **CEDAW 19 sayılı GTK** ile kurulmuştur. Şiddetin ortadan kaldırılmasına ilişkin alınması gereken önlemlere değinen tavsiye kararında, kadınlara yönelik şiddet ayrıntılı biçimde tanımlanmış, bedensel, zihinsel ve cinsel açıdan zararlı olan eylemler, tehditler, zorlama ve özgürlüklerin kısıtlanması da şiddet kapsamına dahil edilmiştir. Tavsiye kararında, "geleneksel tutum ve davranışlar, eviçi şiddet ve istismar, zorla evlenme, çeyiz ölümleri, asit saldırıları gibi yaygın olarak görülen şiddet veya zorlama" uygulamaları kadınların erkeklere göre ikincil konumda olmaları ve kalıplaşmış rollerinin temelindeki fikirler⁴ olarak belirtilmiştir. Ayrıca, kadınların ve genç kızların fuhuş sektörüne itilmesi (madde 6-15), pornografi ve kadın ticareti (madde 6-13-) de kadınlara yönelik ayrımcılık olarak tanımlanan şiddet kapsamındadır. Tavsiye kararında seks turizmi, yabancı uluslardan gelen kadınların örgütlü evliliği gibi yeni cinsel istismar biçimlerine de yer verilmektedir (Madde 6-14-). Bu Genel Tavsiye Kararında şiddete maruz kalan kadınların korunması, tüm şiddet biçimlerinin önlenmesine yönelik tedbirlerin alınması, bu alanda çalışan personelin eğitilmesi, konuyla ilgili araştırma ve veri üretilmesi, koruyucu, önleyici ve cezalandırıcı tedbirlerin alınması vurgulanmaktadır. Kadınların maruz kaldıkları geleneksel uygulamalardan biri olan çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler, kadınların maruz kaldıkları şiddet biçimlerinden biri olarak 19 sayılı GTK ile ortadan kaldırılması gereken eylemler arasında sayılmıştır.

Kadınlara yönelik şiddet konusu 1990'lı yıllarda daha çok gündeme gelmeye başlayarak insan hakları konferanslarında da dile getirilmiştir. Viyana'da gerçekleştirilen Dünya İnsan Hakları Konferansı sonunda hazırlanan **Viyana Bildirgesi ve Eylem Planı**'nda kadınların haklarının yanı sıra özellikle kız çocuklarına yönelik zarar veren uygulamalara da değinilmektedir. 1993 yılında kabul edilen bildirmede kadınların ve kız çocuklarının haklarının, evrensel insan haklarının ayrılmaz ve bütünlüklü bir parçası olduğu ve siyasal, medeni, ekonomik, sosyal ve kültürel hayata eşit, tam ve özgür katılımının sağlanmasının uluslararası topluluğun öncelikli hedeflerinden olduğu belirtilmiştir. Bildirinin 21. maddesinde, çocuklar ile ilgili tüm eylemlerde ayrımcılık yasağı ve çocuğun yüksek yararının mutlaka dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır. Çocuk haklarına ilişkin başlık altında da "önce çocuklar için çağrı" ilkesi çerçevesinde, çocukların yaşamlarının devamlılığı, korunması, gelişimi ve katılımlarının desteklenmesine özel olarak yer verilmiştir. Birleşmiş Milletler sistemi içinde insan hakları alanındaki koordinasyonun artırılmasına değinen bildiride, devletlerin çocukların sömürülmesini ve istismarını önlemesi ve bunların kök nedenlerinin araştırması da vurgulanmıştır. Kız çocuklarının öldürülmesi, çocuk emeğinin sömürülmesi, çocukların fahişeliğe zorlanması, çocuk pornografisi ve her türlü cinsel istismarın önlenmesine yönelik etkin önlemler alınması ve kız çocuklarının insan haklarının korunması değinilen konular arasındadır. Ayrıca, kız çocuklarına zarar veren ve ayrımcılık içeren her türlü geleneksel uygulamanın ortadan kaldırılmasına ilişkin kanun ve yasal düzenlemelerin gözden geçirilmesi de belirtilmiştir.

Aynı yıl, kadınlara yönelik şiddetin açık ve kapsayıcı biçimde tanımını yapan **Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge** yayınlanmıştır. Bildirmede, "Kadınlara yönelik şiddet ister kamusal ister özel yaşamda olsun bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya

4 CEDAW, 19 sayılı GTK, madde 2(f), 5 ve 10(c)'ye ilişkin açıklamalar

özgürlükten keyfi olarak yoksun bırakma dahil olmak üzere, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar veya acı verme sonucu doğuran veya bu sonucu doğurması muhtemel olan, cinsiyete dayalı her türlü şiddet eylemi” olarak tanımlanmış ve farklı şiddet biçimlerine ilişkin örneklerle yer verilmiştir. Şiddet biçimleri arasında (a) Dayak ve hırpalama, ev halkına dahil olan kız çocukların cinsel suistimali, drahoma bağlantılı şiddet, evlilik içi tecavüz, kadın cinsel organını sakatlama veya kadına zarar veren diğer geleneksel uygulamalar, eş haricinde (ev halkına dahil) kişilerce uygulanan şiddet, sömürüyle bağlantılı şiddet dahil olmak üzere aile içinde meydana gelen fiziksel, cinsel veya psikolojik şiddet; (b) Tecavüz, cinsel suistimal, iş yerinde, eğitim kurumlarında veya diğer yerlerde meydana gelen cinsel taciz ve sindirme, kadın ticareti ve fahişeliğe zorlama dahil olmak üzere genel olarak toplum içinde meydana gelen şiddet; (c) Nerede olursa olsun devlet tarafından işlenen veya göz yumulan fiziksel, cinsel veya psikolojik şiddet” yer almaktadır. Kadınlar ve kız çocuklarının maruz kaldıkları şiddetin önlenmesine yönelik politikalar içinde adet, gelenek ve dinsel düşünce gibi dayatmaların kabul edilmemesi gerektiğine özellikle değinilmiştir.

CEDAW Komitesinin evlilik ve aile içi ilişkilerde eşitlik konusuna odaklanan 1994 yılındaki 13. Oturumunun sonuçları **CEDAW 21 sayılı Genel Tavsiye Kararı** olarak yayınlanmıştır. 21 sayılı GTK'nın açıklamalar bölümünde, on sekiz yaşından önce gerçekleşen evlilikler konusu somut biçimde gündeme getirilmektedir. Tavsiye Kararının 16 (2) maddesinin 36. paragrafında, Viyana Bildirgesindeki ayrımcılık ve zarar veren uygulamalar ile Çocuk Hakları Sözleşmesinde kabul edilen çocuk yaşının 18 olarak tanımlanmasına referans veren CEDAW Komitesi, asgari evlenme yaşını 18 olarak belirlemiştir. Ayrıca, Dünya Sağlık Örgütü'nün kız çocuklarının erken yaşlarda çocuk sahibi olmalarının kendilerinin ve bebeklerinin sağlığına olumsuz etkileri ve eğitim hakkının kullanılamaması ve ekonomik özerklik ile ilişkisi de kurulmuştur. Tavsiye Kararında, “kadınların özgür olarak eş seçme hakkının” ihlal edilmesi (Par. 38) ve “tüm evliliklerin kayıt altına alınmasına da değinerek partnerler arası eşitlik, asgari evlenme yaşı, aynı anda iki kişi ile evlilik veya çokeşli evliliğin yasaklanması ve çocuk haklarının korunması'nın (Par. 39) altı çizilmektedir. Genel Tavsiye Kararı'nda CEDAW sözleşmesinde dile getirilen “çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesi” konusundaki hükümleri ve “yasal sistem, din, adet veya gelenekler” ne olursa olsun kadınlara yönelik şiddeti ortadan kaldırmayı hedefleyen önlemler alınması gerekliliğini tekrarlanır.

Çocuk yaşta evlilikleri sağlık, özellikle de üreme sağlığı açısından ele alan bir başka uluslararası sözleşme, 1994 yılında Kahire'de gerçekleşen **Nüfus ve Kalkınma Konferansı**'dır. Kahire konferansı üreme sağlığını üreme hakları ve kadınların güçlenmesi kavramları ile yeniden ele alan, toplumsal cinsiyet eşitliği vurgusunu nüfus politikaları ile ilişkilendiren önceki nüfus konferanslarından farklıdır. Konferans sonunda hazırlanan Eylem Planı'nda, kadınların her alanda erkekler ile eşit haklara sahip olmasının sağlanması, ayrımcılığa maruz kalmamaları, şiddetten uzak yaşamaları ve güçlenmelerinin desteklenmesi gündeme getirilmiştir. Evlilik ve aile hayatı ile ilgili olarak evliliğin tarafların özgür ve tam rızası ile gerçekleşmesi, gebeliği önleyici yöntem kullanımı, çiftlerin istedikleri zaman ve istedikleri sayıda çocuk sahibi olmaları ve tüm ülkelerde asgari evlilik yaşının gerekiyorsa yükseltilmesi önerileri ile çocuk yaştaki evliliklerin önlenmesi konferansın önemli çıktıkları arasındadır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından en çok referans verilen uluslararası konferans kuşkusuz, 1995 yılında Pekin’de gerçekleşen **Dördüncü Dünya Kadın Konferansı ve Eylem Planıdır**. Eylem Planı, eşitliğin sağlanması ve kadınların güçlenmesi açısından önemli alanlara işaret etmesi ve somut adımlar atılmasını önermesi açısından oldukça etkili olmuştur. Pekin Eylem Planı’nda, eşitsizliklerin önlenmesine yönelik mücadele için 12 kritik alan belirlenmiştir: Kadınlar ve yoksulluk, kadınların eğitimi ve öğretimi, kadınlar ve sağlık, kadınlara yönelik şiddet, kadınlar ve silahlı çatışma, kadınlar ve ekonomi, yetki ve karar alma süreçlerinde kadınlar, kadınların insan hakları, kadınların ilerlemesi ve kurumsal mekanizmalar, kadınlar ve medya, kadınlar ve çevre ile kız çocukları. Kız çocuklarının tüm potansiyellerini geliştirilebilecekleri, maddi ve entelektüel ihtiyaçlarının karşılanacağı, koruyucu bir ortamda yetişmeleri ve ayrımcılığa maruz kalmamaları bu alanın öncelikleri arasındadır. İnsan hakları ve çocuk hakları sözleşmelerine referans verilerek çocuklara yönelik şiddet ve ayrımcılıkların ortadan kaldırılması, emeklerinin sömürülmesinin önüne geçilmesi eğitim, sağlık, beslenme haklarının yanı sıra çocukluğun ve ergenliğin imkanlarından yararlanabilmelerinin önemine dikkat çekilmiştir. Çocukların fuhuşa zorlanması, cinsel ve ekonomik olarak sömürülmesi, çocuk evlilikleri de içerecek şekilde erken evlilik, ensest, klitoris kesimi gibi geleneksel olarak zarar veren uygulamaların ortadan kaldırılmasına yönelik önlemler alınması gerekliliği de Eylem Planında yer almaktadır. Eylem Planında çocuk, erken ve zorla evlilik kavramlarının üçüne de farklı biçimlerde yer verilmiş ve olumsuz sonuçlarına dikkat çekilmiştir. Erken evliliklerin önlenmesi konusunda din ve gelenekleri referans veren tüm uygulamalara yönelik tedbirlerin geliştirilmesi yükümlülüğünün ötesinde, kız çocuklarının kendi ihtiyaçları, potansiyelleri ve hakları konusunda bilgilendirilmeleri ve desteklenmeleri de dile getirilmiştir. Hükümetlerin gerçekleştireceği eylemler arasında minimum evlenme yaşının belirlenmesi, yasal evlenme yaşının düşük olduğu ülkelerde bu yaşın yükseltilmesi, bu evlilikleri destekleyen olumsuz tutum ve uygulamaların ortadan kaldırılmasına yönelik yasal düzenlemelerin yapılması ve toplumun bu konularda bilinçlenmesine yönelik programların düzenlenmesi de bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler’in yanı sıra bölgesel düzeydeki sözleşmeler arasında Strasburg’da imzalanan **Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi** 1996 yılında imzalanarak 2000 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, Çocuk Hakları Sözleşmesine referans vererek, Avrupa Birliğine üye ülkeler ile sözleşmeyi imzalayan ülkelerin çocuk haklarını uygulamaya geçirmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Çocuk haklarının yaşama geçirilmesi, çocukların yüksek yararlarının ön planda olması, haklarını kullanabilecekleri imkanların yaratılması, çocukların görüşlerinin dikkate alınması, gerekli bilgiye ulaşmalarının sağlanması ilkelerini benimseyen sözleşmenin amacı, çocuklar ile ilgili davalarda dikkate alınması gereken ilkelerin belirlenmesidir. Sözleşmede kız ve oğlan çocukları açısından bir ayırım ve farklı uygulamalar ile toplumsal cinsiyet vurgusu yapılmadan, çocuk haklarına ilişkin sözleşmelerde belirtilen durumların hepsi için genel ilkeler belirlenmiştir.

Kadınların sağlık hizmetlerine eşit erişimlerinin sağlanması ve sağlıkla ilgili özel önem gösterilmesi gereken konulara değinen **CEDAW 24 Sayılı Genel Tavsiye Kararı** (1999), göçmen kadınlar, mülteci kadınlar, yerinden edilmiş kadınlar, yaşlı kadınlar ve fuhuş sektöründe yer alan kadınlar, fiziksel veya zihinsel engelli kadınlar gibi dezavantajlı gruplar arasına kız çocuklarını da dahil etmektedir. Kadınların sağlığını şiddet ile ilişkilendirerek, kız çocuklarının yaşlı erkeklerin

ve aile üyelerinin cinsel tacizi ile karşılaştıklarında daha savunmasız olmaları, sonuçları itibarıyla fiziksel ve ruhsal sağlığı etkileyen erken gebelik ve erken yaşta annelik riski ile karşı karşıya kalmaları dile getirilmektedir (madde 12b). Sağlıkla ilgili hakların korunmasına ilişkin olarak kadınlara yönelik şiddet ve kız çocuklarının istismarına karşı uygun sağlık hizmetlerinin verilmesi, sağlık bakım protokolleri, hastane prosedürleri ve gerekli kanunların çıkarılması ve kanunların etkin biçimde uygulanması ve politika üretilmesi de kız çocukları açısından özel olarak belirtilmiştir. On beşinci maddenin (d) bendinde ise *"kadın sünnetini ve kız çocuklarının evlendirilmesini yasaklayan yasaların çıkartılması ve etkili biçimde uygulanması"*na değinilmektedir. Eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, insan onuruna saygı, ayrımcılık ve şiddet yasağı ile kadınların güçlenmesi normlarına değinen Tavsiye Kararında, kadınların sağlık hizmetlerine erişimlerinde ve taleplerinde özgür karar almaları ve özgür seçimlerinin desteklenmesi vurgulanmıştır.

Organize suçlar ile mücadele açısından ilk uluslararası sözleşme olan **Sınıraşan Örgütlü Suçlar ile Mücadele Birleşmiş Milletler** Sözleşmesi de çocuk ticareti ile mücadele amacını taşımaktadır. 2000 yılında Palermo kentinde imzalanan sözleşme, yolsuzluk, kara para aklama gibi geniş kapsamlı organize suçları içermekte daha önceki sözleşmelerde -Uluslararası Kölelik Sözleşmesi (1921) ve Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına Dair Ek Sözleşme (1956)- belirtildiği gibi kölelik ve köle ticaretinin yasak olduğunu hatırlatarak köleliğin farklı biçimleri ile mücadeleye dikkat çekmektedir. Çocuk, erken yaşta ve zorla evlilikler insan/kadın ticareti konusuyla ilişkili olarak köleliğin farklı formları arasında tanımlanmaktadır. Kız çocuklarının maddi bir gelir karşılığında evlendirilmeleri, kendi rızalarının dışında gerçekleşen temel insan haklarını engelleyen bir duruma karşılık gelmektedir. 2000 yılında yayınlanan Palermo Protokolü insan ticaretinin önlenmesi, maruz kalanların korunması, destek sağlanması ve ülkeler arasındaki işbirliğinin artırılmasını amaçlamaktadır (Coşkun, 2018). On sekiz yaşından küçük bireyleri çocuk olarak tanımlayan, özellikle farklı cinsel istismar biçimleri, kölelik, köleliğe benzer her türlü uygulama, fuhuşa zorlanmanın önlenmesinin amaçlandığı sözleşmede, toplumsal cinsiyet eşitliğinin önemi ve farklı ihtiyaçların gözetilmesinin gerekliliği de yer almaktadır. Sözleşmede doğrudan evlilik vurgusu yapılmamakla birlikte, insan ticaretinin büyük bir bölümünü oluşturan kadınlar ve çocuklara özel ilgi gösterilmesi, özel ihtiyaçların dikkate alınması gerekliliğinin altı çizilmektedir. Diğer insan hakları ve kadın hakları sözleşmelerine referans veren Palermo Sözleşmesi de kız çocuklarının ücret karşılığında evlendirilmeleri ile mücadele açısından kullanılabilir sözleşmelerden biridir.

İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesi, Ortadan Kaldırılması ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol, kadın ve çocuk ticaretinin önlenmesi ve ortadan kaldırılması ve buna maruz kalanların insan haklarının korunması ve bu mücadelenin ülkeler arasındaki işbirliği ile birlikte yürütülmesi amacıyla imzalanmıştır.

Çocuk, erken yaşta ve zorla evlilikler konusunda önemli bir protokol olan **CEDAW'ın EK İhtiyari Protokolü**, 1999 yılında imzalanarak 2000 yılında yürürlüğe girerek CEDAW'da belirtilen ayrımcılıklara ilişkin bireysel ve grup olarak CEDAW Komitesi'ne başvuru hakkını tanımıştır. Bu başvuru hakkı, bu alandaki mücadele açısından etkin bir rol üstlenmektedir.

2000'li yıllarla birlikte birçok alanda yapılan sözleşme ve konferans sonuçlarını küresel düzeyde bir araya getirmek amacıyla **Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH)** hazırlanmıştır. Daha önceki insan hakları sözleşmelerine referans vererek, sürdürülebilir kalkınma için kuşaklar arasındaki ilişkiyi gözeterek 2000 yılında hazırlanan BKH temel insan hakları konusunda özgürlük, eşitlik, dayanışma, tolerans, doğaya saygı ve sorumluluğun paylaşılması ilkelerini benimsemektedir. Gelecek nesiller olarak tanımlanan çocuklara özel önem verilmesine değinen Hedeflerde, çocuklara ilişkin olarak yoksulluktan kurtulma, eğitim ve sağlık hizmetlerine odaklanılmış, Çocuk Hakları Sözleşmesine atıfta bulunularak çocukların satışı, çocuk fahişeliği ve çocuk pornografisini içeren ihtiyari protokolün imzalanması ve tamamen uygulanmasının teşvik edilmesine yer verilmiştir (BM,2000).

BM Çocuk Hakları Sözleşmesine ek olarak, 2002 yılında itibaren yürürlüğe giren **Ek İhtiyari Protokol, Çocuk Satışı Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile ilgilidir.** İhtiyari Protokol, çocukların maruz kaldıkları istismardan korunması ve taraf devletlerin bu eylemleri suç sayması amacını taşımaktadır. Bu protokol, çocukların satılması, cinsel olarak istismar edilmesi ve zorla çalıştırılmasına özel olarak dikkat çekerek, devletlerin bu protokolü imzalamalarıyla birlikte tüm bu eylemleri suç olarak tanımlamalarını sağlamayı hedeflemektedir. Ek İhtiyari Protokol, BM Çocuk Hakları Sözleşmesine referans vermenin ötesinde, kız çocuklarının bu eylemlere daha fazla maruz kaldıklarına da dikkat çeker.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 57/176 nolu kararı, kadın ve kız çocuklarının ticaretini, sömürü, fahişelik, cinsel şiddet ve diğer istismar biçimleriyle birlikte ele alarak çağdaş kölelik biçimlerinden biri olarak tanımlar. 2002 yılında alınan bu kararda, konuyla ilgili uluslararası sözleşmelerin ötesinde, çocuk pornografisi, pedofili, seks turizmi ve evlilik amaçlı insan ticaretine değinerek konunun boyutlarına dikkat çekmek açısından önemli bir adımdır. Bunların önlenmesi amacıyla devletleri insan haklarına yönelik uluslararası sözleşmeleri imzalamaya, sözleşmeleri uygulamaya davet ederken, özel sektör ile hükümetler arasındaki işbirliğinin gerektiğini belirtir. Karar metninde eşitlik, insan onuruna saygı, toplumsal cinsiyet eşitliği, şiddet ve ayrımcılık yasağı normları da yer almaktadır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Kadınların Şiddete Karşı Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı Rec (2002-5), oldukça kapsamlı bir şiddet tanımı yaparak konuya dikkat çeker: *"fiziksel ve ruhsal saldırganlık, duygusal ya da psikolojik istismar, ırza geçme ve cinsel istismar, ensest, evlilik içi veya evlilik dışı çiftler arası tecavüz, töre adına işlenen suçlar, kadın cinsel organlarının mutilasyonu ve zorla evlilik gibi kadınlara zarar veren başka töresel uygulamalar dahil, aile içinde ya da hanede karşılaşılan şiddet; ırza geçme, cinsel istismar, işyerinde, kurumlarda veya başka alanlarda cinsel taciz ve gözdağı dahil, genel olarak toplumda, kurumlarda ya da başka alanlarda karşılaşılan şiddet, cinsel ve ekonomik sömürü amacıyla kadın ticareti ve seks turizmi; devlet ya da devlet görevlileri tarafından işlenen veya göz yumulan şiddet; silahlı çatışma ve özellikle rehin alma, zorla iskan, sistematik ırza geçme, cinsel kölelik, zorla gebe bırakma ve cinsel ve ekonomik sömürü amacıyla insan ticareti durumlarında kadınların insan haklarının ihlalidir".* Yasaların şiddeti önleyecek biçimde düzenlenmesi, şiddet uygulayanların cezalandırılması, şiddete maruz kalanların desteklenmesini içeren önlemlerin yanı sıra erken evlilikler konusunda ek önlemler ayrıca belirtilmiştir. Bu iki ek önleme göre taraf devletler, "84. kişilerin

onayı alınmadan zorla gerçekleştirilen evlilikleri yasaklanmalı” ve “85. çocuk satışıyla bağlantılı faaliyetleri engellemek ve durdurmak için gerekli önlemleri almalıdır”.

BM Çocuk Hakları Komitesi'nin 2003 yılında yayınladığı 4 No.lu Genel Yorum, ergen sağlığı ve gelişimi konusundadır. Komite bu yorumda, sağlık ve gelişme kavramlarını daha geniş bir kapsamda ele almaktadır. Ayrımcılığa maruz kalmama hakkı, hakların kullanımında yol göstericilik, çocuğun görüşlerine saygı, medeni haklar ve özgürlükler, her türlü istismar, ihmal, şiddet ve sömürüye karşı korunma ve veri toplama yükümlülükleri hatırlatılmıştır. Hukuksal ve yargısal önlemler ve süreçler başlığı altında, Taraf devletlerin ergenlerin sağlık ve gelişme hakkı çerçevesinde “cinsel ilişkide rıza ve evlilik açısından asgari yaş belirlenmesi, ana baba rızası olmadan tıbbi tedavi görme gibi konular da dahil olmak üzere iç hukukta birtakım düzenlemelerin bulunmasını sağlayacaklardır” ifadeleriyle yer almıştır.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu 2004 yılında insan ticareti, özellikle **kadınlar ve kız çocuklarının ticaretine ilişkin** özel bir raportör atanması ile ticarete maruz kalanların insan haklarına odaklanılmasına karar vermiştir. Raportör olarak üç yıllık bir süre için atanan **Sigma Huda**, özellikle çocukların haklarına ilişkin BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ve diğer uluslararası sözleşmeler temelinde yıllık raporlar hazırlamıştır. Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısı ve Kadınların İnsan Haklarının Entegrasyonu: İnsan Ticaretine maruz kalan kişiler, özellikle kadınlar ve çocuklar konulu Özel Rapor'da çocuk yaştaki evlilikler zorla ve görücü usulü evlilikler bağlamında değerlendirilmiştir.

Avrupa Konseyi Parlamentosu zorla ve çocuk yaşta evlilik konusundan endişe ettiğini belirterek 2005 yılında **Avrupa Konseyi Zorla Evlilikler ve Çocuk Evlilikler konusunda 1468 sayılı Önerge** yayınlamıştır. Özellikle göçmen gruplar arasında daha yaygın olduğu gözlenen bu sorunun kadınlar ve kız çocukları arasında daha yaygın olduğuna dikkat çekerek, konunun göçmen grupların kültürlerine ve geleneklerine saygı duyma kapsamı dışında temel insan hakları ihlali olduğunun altını çizilmiştir. Zorla evliliklerin evlenmiş çocuklardaki bu evliliklerin yarattığı olumsuzluklar, çocukların eğitime ulaşma haklarının engellenmesi, fiziksel ve psikolojik refahın olumsuz etkilenmesi, okul devamlılığının ve eğitime ulaşmanın engellenmesi, entelektüel ve sosyal gelişimin engellenmesi ve aile ile sınırlı bir anlayışın hakim olmasına değinilmektedir. Evlilik hakkının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde belirtildiği gibi ulusal yasalar ile kararlaştırıldığına ve minimum evlenme yaşınının 18 olması gerektiğine değinen önerge, çocukların evlenmesinin yasaklanmasına yönelik yasal düzenlemelerin yapılmasını vurgular. Toplumsal cinsiyet eşitliği, evlilikte özgür ve tam rıza, şiddet yasağı, çocukların gelişiminin desteklenmesi, eğitim haklarının sağlanması vurgulanmıştır. Bu önergede yasal düzenlemeler ve uygulamalara ilişkin olarak gündeme gelen noktalar, Avrupa Konseyi'nin zorla ve çocuk yaştaki evliliklere ilişkin standartlarını oluşturmaktadır. Bu önergeye referans vererek aynı yıl içinde çıkarılan **Avrupa Konseyi Zorla Evlilik ve Çocuk Evlilikler konusunda 1723 sayılı Tavsiye Kararı** da Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinde, konunun uygun biçimde analiz edilmesi ve özel önlemler alınması konusunda strateji geliştirmesini teşvik edecek on eylem önermektedir. Önerge ve tavsiye kararında belirtilen konular, Avrupa Konseyi'nin bu alandaki standartları oluşturulmasına yönelik olarak bir sonraki bölümde ayrıntılı biçimde aktarılmıştır.

Engelli bireylerin insan haklarını tanımlamak ve güvence altına almak amacıyla 2006 yılında kabul edilen **Engelli Hakları Sözleşmesi**, 2008 yılında yürürlüğe girmiştir. Eşitlik, insan onuruna saygı, ayrımcılık ve şiddet yasağı normlarının yanı sıra toplumsal cinsiyet eşitliğini de içeren sözleşme çocuk, kadın, yaşlı engellilerin haklarını tanımlar. Engelli çocukların haklarına saygı duyulması, güçlenmelerinin desteklenmesine de değinen sözleşme, özel olarak zorla ve/veya çocuk yaşta evliliklere değinmemekle birlikte, 23. Maddesinde "*evlilik çağına gelmiş engellilerin evlenme ve aile kurma hakkının tanınması ve bu hakkın evlenmek isteyen eşlerin özgür iradeleri ve rızaları doğrultusunda kullanılmasına*" değinerek engelliler açısından da evliliğin özgür ve tam bir rıza ile gerçekleşmesini güvence altına almaktadır.

Avrupa Konseyi 2007 yılında çocukları cinsel sömürü ve istismardan korumak amacıyla **Avrupa Konseyi Çocukları Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Koruma Sözleşmesi (Lanzorete Sözleşmesi)** imzalanmıştır. Sözleşme, çocukların eşit muamele görmesi, çocuklara saygı gösterilmesi, ayrımcılığa maruz kalmamaları, şiddetsiz bir ortamda yetişmeleri, kararlarını özgür ve tam rızaya uygun olarak alma haklarının korunması normları temelinde şekillenmektedir. Sözleşmede, kız ve oğlan çocuklar arasındaki farklılıklar ile toplumsal cinsiyet eşitliğine değinilmemiştir. Çocukların şiddete karşı korunmalarından özellikle cinsel şiddet açısından söz edilmekle birlikte, kız çocukları açısından daha önemli bir sorun olan çocuk yaşta, zorla ve erken evlilikler konusu da özel olarak sözleşmede yer almamaktadır.

Uluslararası alanda Birleşmiş Milletler'in başı çektiği insan hakları sözleşmeleri, Avrupa Birliği bünyesinde de 2000'li yıllardan itibaren ivme kazanmıştır. Avrupa Birliği Sözleşmesinde belirtilen kadın erkek eşitliğinin temel bir hak olarak belirtilmesinin ötesinde, öncelikle ekonomik alandaki düzenlemeleri kapsayan yaklaşım ile gelişmiştir. CEDAW'ın 20., Pekin'in 15. Yılı olan 2010 yılında hazırlanan **Avrupa Konseyi Kadın Sözleşmesi** kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak eşit ekonomik bağımsızlık, eşit işe eşit ücret ve aynı değerde iş, karar alma mekanizmalarında eşitliğin yanı sıra toplumsal cinsiyet temelli şiddetin sona ermesi, insan onuruna saygı, bütünlüklü yaklaşım ilkeleri de tanımlamıştır. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin tanımına net olarak ifade edilmemekle birlikte geleneksel pratikler ya da zararlı adetler de dahil edildiği için çocuk, erken yaşta ve zorla evlilikler de bu kapsamda, Avrupa Konseyi açısından hak ihlallerinden biri olarak belirlenmiştir.

Avrupa Konseyi'nin kadınlara yönelik şiddet ile mücadele konusunu daha geniş bir perspektif ile ele almasını sağlayan **Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile içi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi** 2011 yılında İstanbul'da imzalanması nedeniyle İstanbul Sözleşmesi olarak anılmaktadır. 2012 yılında itibaren yürürlükte olan sözleşme, 46 ülke tarafından imzalanmış ve 34 ülkede yürürlüğe girmiştir. Kadınların toplumsal cinsiyetleri nedeniyle maruz kaldıkları orantısız şiddeti tanımlayan sözleşmede şiddet tanımını genişletilmiştir. Sözleşme, şiddet ile mücadeleyi önleme, koruma, kovuşturma ve bütünlüklü politika oluşturma yaklaşımıyla ele alır. Fiziksel, cinsel, duygusal, ekonomik şiddet, ısrarlı takip gibi kadınlara zarar veren ve verme ihtimali olan eylemlerin ortadan kaldırılmasını amaçlayan sözleşme, 18 yaşının altındaki kız çocuklarını da kapsar. Uluslararası insan hakları sözleşmeleri arasında şiddet ile mücadele alanında alınacak tüm önlemlerin özen gösterme normuna uygun yapılmasını da vurgulayan İstanbul Sözleşmesinde zorla evlilikler, eviçi şiddet, cinsel istismar,

tecavüz ve "namus" adına işlenen suçlar, klitoris kesimi gibi kadınların insan haklarına yönelik ihlaller arasında tanımlanmaktadır. İstanbul Sözleşmesi'nin İngilizce kısaltması GREVIO olan Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetle Mücadele Konusunda Uzman Grubu, taraf devletlerin sözleşmedeki hükümlerin uygulanmasına yönelik tüm tedbirlerini izlemeyi hedefleyen ve taraf devletlerin tedbirlerini raporlaştırmalarını öngören bir izleme mekanizması olarak çalışmaktadır. GREVIO Raporu'nun 32.maddesi "*Zorla evlendirmelerin doğuracağı hukuki sonuçlar Taraflar mağdura gereksiz bir parasal veya idari yük getirmeksizin, zorla gerçekleştirilen evliliklerin geçersiz ve hükümsüz kılınabilmesini veya sona erdirilmesini temin edecek yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır*" hükmünü getirmiştir. Zorla evlilikler konusuna değinen 37. madde ise "*Taraflar bir yetişkini veya çocuğu kasten evliliğe zorlamanın cezalandırılmasını temin etmek üzere gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır. Taraflar, bir yetişkinin veya çocuğun, ikamet ettiği Taraf veya Devletten farklı bir Tarafa veya devlete, söz konusu yetişkini veya çocuğu evliliğe zorlama amacıyla kasten kandırılarak götürülmesinin cezalandırılmasını temin etmek üzere gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır*" diyerek zorlamanın hukuka aykırı olduğuna ve devletin yasal düzenlemeler ile gerekli diğer tedbirleri alması gerektiğine hükmetmektedir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurul'unun **2011 yılındaki 66/170 sayılı** Kararı ile 11 Temmuz günü Uluslararası Kız Çocukları Günü olarak ilan edilmiştir. Kararda, 2009 yılındaki 64/145 sayılı karar ile diğer ilgili karar ve önerileri hatırlatılarak, insan hakları ve konuyla ilgili diğer uluslararası sözleşmelere referans verilmiş ve kız çocuklarının dünya genelinde yaşadıklarına yönelik farkındalık çalışmalarının yapılması hedeflenmiştir. İlk kez 2012 yılında başlayan bu uygulamanın ilk etkinliği Çocuk Evliliklerin Önlenmesi olarak belirlenmiştir.

CEDAW'ın on altıncı maddesinde evlilik ve aile ilişkilerine yönelik **CEDAW 29 sayılı Genel Tavsiye Kararı**, evliliğin başlangıcından bitişine kadar geçen sürelerde kadınların uğradıkları ekonomik ayrımcılıkların ortadan kaldırılmasına odaklanmıştır. 2013 yılında yayınlanan 29 sayılı Genel Tavsiye Kararında özellikle çok eşli evliliklerin kadınların yaşamlarında yarattığı olumsuzluklar gündeme getirilerek, ekonomik hakları gündeme getirilmiş, yasal mevzuatın farklı aile tiplerinin dikkate alacak biçimde kadınların mülk edinmeleri ile gelenekler, örf ve adetler ile ilgili düzenlemelerin yapılması önerilmektedir.

Kadınların çatışmalardan korunması, çatışma ve çatışma sonrasındaki koşullara ilişkin 2013 yılına ait **CEDAW 30 sayılı Genel Tavsiye Kararı'nda** zorla ve çocuk yaşta evliliklere değinilmiştir. Yerinden edilme, sığınmacı ve göçmen olmanın sonuçlarından biri olarak çocuk yaşlarda evlilik ve zorla evliliklerin artmasına vurgu yapan kararda, bu alandaki politikaların bu konuya özen göstermesi ve koruyucu önlemlerin alınması vurgulanmıştır.

Bir yıl sonra ise, CEDAW Komitesi özel olarak çocukların haklarının korunması kapsamında çocuklara yönelik zararlı pratiklere odaklanan **CEDAW 31 sayılı Genel Tavsiye Kararı'nı** yayınlamıştır. Özellikle 18 sayılı çocuklara yönelik zararlı uygulamalar konusundaki CEDAW GTK'ya yönelik bir yorum niteliği taşıyan kararda klitoris kesimi, çocuk ve/veya zorla evlilikler, çok eşlilik ve namus adına işlenen cinayetlere yönelik alınması gereken önlemler dile getirilmiştir. Çocuk yaşta evliliğin sık sık gebelik ve çocuk doğumu ile sonuçlandığı ve anne ölümleri ve bununla ilgili hastalıkların arttığına vurgu yapan kararda, kültürel olarak farklılaşan uygulamaların ortadan

kaldırılmasında bütünlüklü bir yaklaşıma ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, kız çocukları ve kadınlara yönelik ayrımcılığı pekiştiren sosyal ve kültürel normlarda değişimi hedefleyen kamusal farkındalığı artıracak çalışmalar yapılması, kız çocukları ve kadınların güçlenmelerinin desteklenmesi, bu alana ilişkin veri toplanması, izlemenin yapılması tavsiyeler arasındadır.

Birleşmiş Milletler'in, insan hakları sözleşmelerini ve kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarını dikkate alan, 17 amaçtan oluşan **Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri** (SKH) arasına toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesini de dahil etmiştir. Küresel ölçekte 2015-2030 dönemine yönelik amaçlarından sadece birinin bu konuya ayrılmasının yanı sıra diğer amaçlar arasında da toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin hedefler ve göstergeler mevcuttur. "Çocuk, erken yaşta ve zorla evlilik gibi zararlı uygulamaların ortadan kaldırılması" biçiminde ele alınmış ve bu konuda bir gösterge tanımlanmıştır. Kimseyi geride bırakma sloganıyla hayata geçirilen ve 193'ü ülke tarafından kabul edilen SKH'nin, 2030 yılına kadar ülkelerdeki gelişiminin izlenmesinin, belirlenen göstergeleri içeren ülke raporları aracılığıyla yapılması planlanmıştır. Evrensel, birbirine bağlı ve ayrıştırılamaz, kapsayıcı ve çok-terafli işbirliği temelinde hazırlanan amaçlar içinde insan, refah, gezegen, işbirliği ve barış boyutları dikkat alınmıştır.

Avrupa Birliği gündeminin kalbinde insan haklarının olduğu mottosuna eşlik edecek biçimde, Avrupa Konseyi 2015-2019 yılları için **İnsan Hakları ve Demokrasi Eylem Planı** hazırlamıştır. İnsan Hakları ve Demokrasi Strateji Çerçevesi ve 2012-2014 Eylem Planını temel alan, bu eylem planı ile özellikle yeni ortaya çıkan sorunlara odaklanan ve yeterli esnekliğe sahip bir yaklaşım ile demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesi hedeflenmektedir. Avrupa kurumları arasındaki işbirliğine de vurgu yapan planda, yerel aktörlerin sahiplenmesinin desteklenmesi, insan haklarına ilişkin sorunlar, çatışma ve krize ilişkin kapsayıcı bir insan hakları yaklaşımının sağlanması, uyum ve tutarlılığının iyileştirilmesi, AB insan hakları ve demokrasisini destekleyen politikaların daha etkili olmasına ilişkin öneriler bulunmaktadır. İnsan haklarına ilişkin sorunlar bölümündeki 14.madde "*toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın hakları, kadınların ve kız çocuklarının güçlenmesi ve katılımı*" için belirlenen hedef gruplara yönelik öncelikli alanların, eylemlerin planlanması gündeme getirilmiştir. Kadınların fiziksel ve fizyolojik bütünlüğünün korunması amacıyla şiddetten uzak bir yaşam sürebilmeleri için klitoris kesimi, çocuk, erken yaşta ve zorla evlilikler, çatışmalarda toplumsal cinsiyet temelli cinsel şiddet gibi eylemler de bu kapsamın içindedir. Kadınların ve kız çocuklarının sosyal ve kültürel hakları, seslerinin duyulması, sosyal ve siyasal yaşama katılımlarının sağlanması da ayrıca vurgulanmıştır (madde 14.b). Eylem Planı eşitlik, insan onuruna saygı, toplumsal cinsiyet eşitliği, ayrımcılık yasağı, kadınların ve kız çocuklarının güçlenmesi ve şiddetsiz yaşama haklarının korunmasına ilişkin normların yanı sıra özel olarak kadınların ve çocukların kendilerini ifade edebilecekleri, çocuğun yüksek yararının sağlanacağı çocuk dostu bir çevrenin gerekliliğine de dikkat çekmektedir.

BM Çocuk Hakları Komitesi de yayınladığı bazı genel yorumlarla çocuk evliliklerinin bir hak ihlali olduğunu vurgulamaktadır. Komitenin 2016 yılında yayınladığı 20 nolu **Ergenlikte Çocuk Haklarının Uygulanmasına Yönelik Genel Yorumu**; ergenlik çağında toplumsal

cinsiyet eşitsizliklerinin daha fazla önem kazandığına değinmektedir. Komite, ergenler ile ilgili politika ve programlarda kesişen hak ihlallerine dikkat çekerek, kız çocuklar, oğlan çocuklar, engelli ergenler, lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel ve interseks ergenler ile azınlık ve yerli ergen gruplarının özel olarak olumsuz etkilendikleri durumlara özen gösterilmesini vurgulamaktadır. Bu yorumda, ergenlik döneminde kız çocuklarına karşı ayrımcılıkların, eşitsizliklerin ve kalıp yargıların arttığını ve kız çocukların haklarının ciddi düzeyde ihlal edildiğini vurgulanmaktadır. Kız çocuklarına yönelik ihlaller arasında "*zorunlu ve küçük yaşta evlilik, küçük yaşta gebelik, kadınların cinsel organlarının tahrip edilmesi, cinsiyete dayalı fiziksel, ruhsal ve cinsel şiddet, suiistimal, istismar ve insan kaçakçılığı*"⁵ yer almaktadır. Komitenin raporunda, bu ihlaller ile mücadele için gerekli yatırımlar ile yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesinin gerekliliği de vurgulanmaktadır.

Kadınlara yönelik şiddetin halen azalmaması ve bu alanda bir cezasızlık kültürünün yaygınlığına dikkat çekmek amacıyla CEDAW Komitesi 2017 yılında 35 sayılı Genel Tavsiye Kararı yayınlamıştır. Çocukların haklarına da özel olarak vurgu yapan **CEDAW 35 sayılı Genel Tavsiye Kararı**, toplumsal cinsiyet temelli şiddet ile mücadele açısından önemli araçlardan biri konumundadır. Kararın, yasal mevzuata yönelik olarak alınması gereken önlemler bölümünde 31(a) çocuk ve zorla evlilikler ile diğer zararlı uygulamalar toplumsal cinsiyet temelli şiddet formları arasında sayılmış, bu konuya tolerans gösterilmesine izin verilmemesi belirtilmiştir. Ayrıca, engelli kadınlara yönelik uygulamalardaki bilgilendirilmiş onam, kürtajın suç sayılması, lezbiyen, biseksüel ve transgender olmak ya da fahişelik yapmak, aldatma gibi kadınları orantısız biçimde etkileyen ve sonuçlarının kadınların ölüm ile cezalandırılması olabilen tüm uygulamalara değinilmiştir.

İnsan haklarının, cinsel yönelim ve cinsel kimlik farkı göz etmeksizin tüm insanlar için sağlanması amacıyla 2006 yılında Endonezya'nın Yogyakarta kentinde, insan hakları uzmanlarından oluşan bir grup Yogyakarta İlkeleri'ni hazırlamışlardır. Birleşmiş Milletler'in 2007 yılında hazırladığı bu ilkeler, lezbiyen, gey, biseksüel ve transseksüel bireylerin haklarını detaylandırmış ve 2017 yılında **Yogyakarta İlkeleri+10** adıyla eklemeler ile birlikte yayınlanmıştır.

CEDAW'ın son yıllardaki tavsiye kararlarında çocuk yaşta evlilikler konusu farklı alanlar ile ilişkili olarak gündeme getirilmektedir. 2017 yılında yayınlanan kadınların ve kız çocuklarının eğitimine ilişkin tavsiyelerini içeren **CEDAW 36 sayılı Genel Tavsiye Kararında**, eğitimin diğer insan hakları ve özgürlükler açısından önemi ve toplumsal cinsiyet eşitliği ve barışı kolaylaştıran bir hak olduğu vurgulanmıştır. Eğitim, yoksulluğun azaltılması, gelir ve daha sağlıklı bir yaşam imkanının artırılması, çocuk evliliklerinin ve anne ölümlerinin azalması ve hastalıklar ile mücadele açısından işlevine değinilmiştir. Daha önceki tavsiye kararlarına referans veren 36 sayılı GTK, ailenin rızası olsun ya da olmasın evlilik yaşının 18 olmasının sağlanması, kız çocuklarının okula gitmemelerinin zorla evlilik ihtimalini ve gebeliği artırdığı bu nedenle kız çocuklarının eğitimlerine devam etmelerinin sağlanması dile getirilmiştir.

İklim değişimi ve doğal afet riskleri konusuna toplumsal cinsiyet eşitliği açısından ele alan 2018 yılına ait **CEDAW 37 sayılı Genel Tavsiye Kararı**'nda, çocuk ve/veya zorla evlilikler ile

5 BM 20 Nolu Yorum 27. Paragraf

çocuk fahişeliği konuları, doğal afetlerin sonucunda zorla evliliklerin arttığına işaret etmektedir. Evlilik yaşının 18 olmasını hatırlatan, doğal afetler ve riskli durumlara ilişkin politika ve programlarda toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, ekonomik şiddet, insan ticareti ve zorla evlilik konularının yarattığı risklerin de göz önüne alınması gerektiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca, sivil toplum, kamu kurumları ve bu alanda çalışan tüm paydaşların işbirliği yapması konusu daha önceki tavsiye kararlarında olduğu gibi altı çizilen konular arasındadır.

Kadınların cinsel ve üreme sağlığı haklarına ilişkin önemli bir adım olan Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansı'ndan sonra yaşanan değişimin değerlendirilmesi amacıyla 2019 yılında Nairobi'de ICPD+25 zirvesi düzenlenmiştir. Küresel düzeyde anne ölümleri, çocuk evlilikleri ve klitoris kesiminin azalması, modern gebeliği önleyici yöntem kullanımı ile doğumlarda sağlık personelinin olmasının artması olumlu gelişmeler arasında sayılmıştır. Buna rağmen, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin mottosu olan "kimseyi geride bırakmama"nın tam olarak karşılanmadığına dikkat çekilen ICPD+25 Zirve'sinde, hükümetler taahhütlerini yerine getirmeye çağırılmıştır. Politikacılar ve liderlerin, kadınların cinsel ve üreme sağlığı ve haklarına erişiminin geliştirilmesi ve herkes için her yerde evrensel sağlık kapsamının gerçekleşmesi açısından etkilerinin önemine değinilmiştir. Bu açıdan Parlamenterler ile forumlar gerçekleştirilmiştir. Forum başlıklarından biri de toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve zararlı pratiklerin sonlandırılması konusuna ayrılmıştır (WHO, 2020).

Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddetin çalışma yaşamında önlenmesine ilişkin önemli bir sözleşme de, 2019 yılında ILO tarafından hazırlanan **190 sayılı Çalışma Yaşamında Şiddet ve Tacizin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme**'dir (ILO, 2019a). Sözleşmeye ilişkin tavsiye kararı da aynı yıl uygulamanın nasıl yapılacağına ilişkin açıklamalara yer vermektedir (ILO, 2019b). Bu alandaki ilk yasal sözleşme olan bu sözleşme, zorla çalıştırma veya zorunlu çalışmanın her biçiminin ve çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasını⁶ imzalayan ülkelerin yükümlüklerine dahil etmektedir. Çocuk yaşta evlilikler nedeniyle kız çocuklarının ev işlerinde, ailelerin işletmelerinde çalıştırılmaları, oğlan çocuklarının da evin geçimini sağlamak amacıyla çalışma yaşamına girmek zorunda kalmaları bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Birleşmiş Milletler bünyesinde gerçekleştirilen konferansların beşer yıllık aralıklar ile gözden geçirilmesi geleneğine bağlı olan 2020 yılında **Pekin+25** toplantısında Pekin Eylem Planı'nda belirtilen eylemler gözden geçirilmiştir. Pekin Konferansından sonraki 25 yıl içinde yapılanların izlenmesi, değerlendirilmesi ve ilerlemenin takdir edilmesi ve sorunların tartışılması amacıyla Kadının Statüsü Komisyonu 64. Oturumunda toplanılmıştır. Kadınların ve kız çocuklarının güçlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesine yönelik eylemleri hızlandırılması amacıyla SKH'ye ve 1995 yılından bugüne kadar yapılan eylemler ile toplumsal cinsiyet anaakımlaştırılmasına katkısına değinilmiştir.

2.1.2. Normların belirlenmesi

Çocuk, erken yaşta ve zorla evlilikler konusuna yönelik toplumsal cinsiyete duyarlı hak temelli bir izleme için incelenen belgelerin incelenmesi sonucunda bu alandaki mücadeleyi destekleyecek normlar belirlenmiştir. Kadınların insan haklarına ilişkin sözleşmelerde evliliğin "özgür

6 ILO 190 sayılı Sözleşme Madde 5

ve tam rıza” temelinde yapılması normu gündeme getirilmektedir. Bu norm yetişkin kadınlar için geçerlidir.. CEDAW, Pekin ve İstanbul Sözleşmesi gibi öne çıkan uluslararası belgeler, çocukların evliliklerinin aşağıda belirlenen uluslararası normların gerçekleşmesine engel olduğuna değinmektedir. **“Evliliğe rıza” ile “çocuk” bir arada düşünülmeyecek kavramlardır. Çocukların bu durumda kendi görüşlerini özgürce ifade etme ve kararlara katılma haklarının yaşlarına ve gelişimlerine uygun şekilde verilecek doğru danışmalıklarla mümkün olduğunun altı çizilmelidir.**

ÇEZE ile mücadelede değerlendirme kriteri olarak kullanılacak normlar eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği, çocuğun insan onuruna saygı, ayrımcılık yasağı, çocuğa özel koruma, çocuğun yüksek yararı, çocuğun katılımı ve çocuğun gelişimi olarak belirlenmiştir.

2.1.2.1. Eşitlik/ Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi başta olmak üzere uluslararası insan hakları belgelerinin temelinde eşitlik normu yer almaktadır. İHEB’de “ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya etnik köken, mülkiyet, doğum veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin hak ve özgürlüklerden yararlanmanın” tüm insanların hakkı olduğu vurgulanır. Kanun karşısındaki eşitliğe karşılık gelen bu norm, tüm bireylerin eşit olduğu varsayımına dayalı olan aynılık eşitliği çerçevesindedir. Özellikle cinsiyetler arasındaki farklılıkları dikkate almayan eşitlik normu, günlük yaşamdaki fiili eşitliğe karşılık gelmemekte bu nedenle yasal eşitlik olarak tanımlanmaktadır. Eşitlik normunun kapsamını genişleten toplumsal cinsiyet eşitliği normu, CEDAW sözleşmesiyle birlikte kadınların toplumsal cinsiyetleri nedeniyle maruz kaldıkları eşitsizliklere dikkat çekerek “aynılık eşitliği” kavramının kadınlar açısından yeterli olmadığını vurgular. De facto eşitlik, başka bir ifadeyle fiili eşitlik kavramını içeren toplumsal cinsiyet eşitliği, sadece kanun önündeki eşitliğin tam bir eşitlik olmadığını vurgulayarak, cinsiyet kimliklerinin maruz kaldıkları eşitsizliklerin önemini vurgular. Kadınlar ve kız çocukları açısından var olan geleneksel uygulamaların ve kültürel normların yarattığı eşitsizlikleri dikkate alan Pekin Eylem Planı, CEDAW, İstanbul Sözleşmesi gibi sözleşme ve belgelerin yanı sıra lezbiyen, biseksüel ve transgender kadınların zorla evlilikler dahil tüm şiddet biçimlerine daha fazla maruz kaldıkları dikkate alan Avrupa Komisyonu’nun kararları da toplumsal cinsiyet eşitliğine dikkat çekmektedir (CoE, 2010).

2.1.2.2. Ayrımcılık yasağı

Ayrımcılık yasağı uluslararası belgelerde dile getirilen, herkesin kanun önünde eşit olduğunun ve hukuken hiçbir ayrımcılığa uğramamasının savunan bir normdur. Ayrımcılık yasağı etnik köken, dil, din, ırk, yaş, cinsiyet başta olmak üzere birçok konumu dikkate alır. Uluslararası belgelerde, çocuklara yönelik ayrımcılıklar genellikle kadınlar ile birlikte dezavantajlı gruplar başlığı altında ele alınmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nden başlayarak, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, CEDAW, Kahire Konferansı, Pekin Eylem Planı ve İstanbul Sözleşmesi gibi sözleşmeler ayrımcılık yasağına değinen önemli sözleşmelerdir. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 2. maddesinde ayrımcılık yasağı “her çocuğun velisi ve ailesinin ırkı, rengi, cinsiyeti, dili, dini, politik ve diğer görüşleri, ulusu, etnik ve sosyal kökeni, mülkiyeti, engellilik durumu, doğuma ve diğer statülerine bağlı olarak ayrımcılık yapılmaması” ile ifade edilmektedir. Çocuk Hakkı için Avrupa Konseyi Stratejisi, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi

ile Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi'nin kararlarına referans vererek, ayrımcılık yasağına "cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliğini"ni de ekleyerek ailenin bu özelliklerinin de çocuklar için bir ayrımcılık unsuru yaratmamasına değinmektedir.

2.1.2.3. Çocuğun insan onuruna saygı

İnsan hakları belgelerinin temel prensiplerinden olan insan onuruna saygı normu, birçok uluslararası belgede kadınlar ve çocuklar için ayrıştırılmadan kullanılmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin ilk maddesi "bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımında eşit doğarlar" ifadesiyle insan onuruna değinmektedir. Öte yandan, CEDAW'da "kadınların bütünlüğüne ve onuruna saygı" normu BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde de "çocuğun onur ve itibarına saygı normları ayrıca belirtilmektedir. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 16. maddesine göre "hiçbir çocuğun özel yaşantısı, aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi, onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamaz". Çocuğun onur ve itibarına saygı, çocukların şiddete maruz kaldıkları ya da fuhuş, satılma ve sömürülmesi durumunda onlara verilecek destek hizmetlerinde kişisel bilgilerinin korunması, özel yaşamlarının afişe edilmemesi durumlarıyla da ilişkili olarak belirtilmektedir. Çocukların yaşadıkları olumsuz durumların önlenmesine ilişkin tüm önlemlerin yürütülme sürecinde çocuğun insan onuruna uygun biçimde gerçekleştirilmelidir.

2.1.2.4. Çocuğun özel olarak korunması

Devletlerin tüm vatandaşlarını ayrımcılık ve şiddetten koruma, özgürlükleri koruma yükümlülüğü pek çok sözleşmede belirtilmektedir. Tüm vatandaşların korunmasının ötesinde, çocukların özel olarak korunmaları gerekmektedir. Çocukların en iyi biçimde yaşamalarını, kendilerini tam anlamıyla gerçekleştirebilmelerine ve dolayısıyla çocuk haklarının yaşama geçirilmesine engelleyebilecek tüm durumlardan korunmaları gerekir. BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin üçüncü maddesinde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi, on sekizinci maddesinde ise bu ilkeye uygun biçimde korunması vurgulanmaktadır. İnsan haklarına ilişkin sözleşmelerde belirtilen "her türlü kötü muamele, zalimane, gayri insani ve küçültücü davranışlar" ile "kölelik, zorla çalıştırma" gibi kamusal alanda karşılaşılan durumlar ile "fiziksel ve zihinsel olarak zarar veren her türlü işkence, bedeni ceza ve sakatlanmalara" karşı şiddetten koruma, çocuk haklarına ilişkin sözleşmelerde ayrıca belirtilmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesinin 19. maddesinde, çocukların maruz kaldıkları "bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimal, ihmâl ya da ihmalkar muamele, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye" korunmasını çocuğun anne-babası ya da yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinden ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken maruz kaldığı bu olayların önlenmesinin taraf devletlerin sorumluluğunda olduğunu belirtir. Çocuk için Avrupa Konseyi Stratejisi'nde de çocukların yaşama, şiddet ve intihardan korunma hakkı olduğu dile getirilmektedir. Çocuğa yönelik şiddet "bir sorumluluk, güven veya güç ilişkisi bağlamında, çocuğun sağlığı, yaşamı, gelişmesi ve saygınlığı açısından, fiilen zararlı veya potansiyel olarak zararlı sonuçlar verebilecek her tür fiziksel ve/veya duygusal kötü muamele, cinsel istismar, ihmâl veya ihmalkar davranış veya ticari amaçlı, ya da başka tür sömürü" olarak tanımlanmaktadır (Krug EG vd., 2002, WHO,2006). Çocukların kaçıırılması, satılması, fuhuşa zorlanması gibi onları cinsel sömürüye açık hale getiren tüm eylemlerden korunması da devletlerin yükümlülükleri arasındadır.

Kadınların insan hakları odağındaki sözleşmelerde, özel olarak belirtilsin ya da belirtilmesin kız çocukları açısından da geçerlidir. Örneğin, Pekin Eylem Planı'nda kritik alanlardan biri olan "kız çocuk" başlığı altında, kız çocuklarının özgürlükleri, her türlü insan hakkından yararlanması ve her türlü şiddet ve istismardan korunmasının devletin yükümlülükleri arasında olduğu ifade edilir. İstanbul Sözleşmesi'nin 18 yaşından küçük kız çocuklarını kapsadığı ifade edilir ve devletlerin her türlü şiddeti önleme, koruma, kovuşturma ve buna yönelik bütünlüklü politikalar geliştirme yükümlülüğüne değinilir.

2.1.2.5. Çocuğun yüksek yararı

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi başta olmak üzere çocuk haklarıyla ilgili uluslararası sözleşmeler çocuğun yüksek yararının gözetilmesi temeline dayanmaktadır. Çocuğun yüksek yararı; çocuk merkezli bir yaklaşımla, çocuğun birbiriyle ilişkili hak ve ihtiyaçlarına dikkat çeker. BM ÇHS'nin üçüncü maddesi "*çocuklar ile ilgili tüm eylemlerde, çocukların yüksek yararının gözetilmesi*" prensibini açıklamaktadır. Sözleşmede, çocuğun yüksek yararı, anne ve babanın boşanması, vasi belirlenmesi, çocuk suçluluğu gibi durumları da içerecek şekilde, çocukları etkileyecek her karar ve işlemde çocukların yararının gözetilmesini vurgulamaktadır. Çocuk haklarına değinen uluslararası sözleşmelerde "*çocukların çıkarlarının en üst düzeyde tutulması, menfaatlerinin gözetilmesi ve menfaatlerinin öncelikli olması ya da çocukların önceliğini olması ile de ifade edilen tüm eylemlerde çocukların gözetilmesinin önemli bir ilke olarak tanımlanmaktadır. Viyana'da 1993 yılında gerçekleşen Dünya İnsan Hakları Konferansı'nın sonuç bildirgesinde de çocuğun yüksek yararının dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır.*

Kadın haklarına ilişkin sözleşmeler ve bildirgelerde, kadın ve erkek arasındaki eşitliğe ilişkin düzenlemeler yapılırken hem ebeveynlerin eşit sorumluluk almalarının yanı sıra tüm bu süreçlerde çocukların gözetilmesine de vurgu yapılmaktadır. Bu norm, özellikle çocuklar için neyin olacağı kararını verme sorumluluğunu üstlenen çocukların velisi ya da bakmakla sorumlu olan kişiye, çocuğun ilişkide bulunduğu kurumlara ve devlete bu sorumluluğu yüklemektedir. Avrupa Konseyi'nin çocuk haklarına ilişkin strateji belgeleri ve tavsiye kararlarında da "*çocuğun yüksek yararı*" sık sık vurgulanmaktadır.

2.1.2.6. Çocuğun katılımı

Çocuğun katılımı özel ve kamusal alanda kendini özgürce ifade edebilme, karar mekanizmalarına katılma, çeşitli faaliyet ve etkinliklerde etkin bir şekilde yer alma hakkına karşılık gelmektedir. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. maddesinin ilk fıkrası "*Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanınır*" diyerek çocukların özgürce görüşlerinin aktarmasına dikkat çekmektedir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında da "*Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır*" ifadesiyle çocukların kamusal alandaki katılımını dile getirmektedir. BM ÇHS'nin 13. maddesinde de çocukların görüşlerini özgürce ifade etme hakkına ve bunun korunmasının sorumluluğunun da taraf devletlere ait olduğuna değinilmektedir. Sözleşmede özgür ifade hakkı çocukların toplum içinde dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüklerini

de içermektedir. Çocuğun özgür ifade etme hakkı, hukuksal bir durum söz konusu olduğunda çocukların dinlenmesi ile de ilişkilidir. 'Çocuk Hakkı için Avrupa Stratejisi' de çocukların bireysel kararlardan, aile, kurumlar ve politika gibi toplumun her düzeyindeki kararların alınmasına katılımını desteklemeyi ve katılımcı bir yaklaşımı destekler. Tüm alanlarda çocukların sözlerinin duyulması/dinlenmesi ve kendilerini ifade etmelerinin olması biçiminde özetlenebilecek bu norm, çocukların gelecek yaşamlarında da kendilerine güvenlerini desteklemeyi, güçlenmelerine katkıda bulunmayı sağlar.

2.1.2.7. Çocuğun gelişimi

Çocukların temel yaşama ve gelişme hakkı, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin altıncı maddesinin ilk iki fıkrasında "Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler" ve "Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler" biçiminde ifade edilmiştir. 'Çocuk Hakkı için Avrupa Konseyi Stratejisi'de çocuğun gelişiminin geniş bir perspektif ile yorumlanmasını ve "çocukların fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki, psikososyal ve sosyal gelişimlerini içermesi" gerektiğine dikkat çeker. Gelişme kavramı yalnızca çocuğun yetişkinlik dönemine hazırlanmasıyla ilgili değildir. Bu aynı zamanda çocuğun içinde bulunduğu dönemin yani çocukluk döneminin en elverişli koşullarda oluşturulması anlamına gelmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin özellikle kız çocuklarının kendilerini gerçekleştirmesinin önünde engel olduğu, çocuklarının eğitim haklarından yararlanmadan sosyal yaşam için özgürce kendilerini ifade edebilmelerine olanak tanıyacak bir ortam gerektiği kadınların insan haklarına yönelik sözleşmelerde dile getirilmektedir.

Pekin Eylem Planı'nda kız çocuklarının kendilerini daha aşağıya koyarak sosyalleşmelerinin sonucunda kendine güvenlerini küçümsediklerine değinerek, çocukluk döneminde maruz kalınan ihmal ve ayrımcılığın yaşam boyu sürececek bir yoksunluk ve dışlanma döngüsünü başlatacağına vurgu yapar. Bu nedenle kız çocuklarının oğlan çocukları ile aynı düzeyde sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel liderliğe etkin ve eşit katılımlarını hazırlamaya yönelik inisiyatifler alınmasını vurgular (BM, 1995; madde 260).

2.2. Standartlar, Ölçütler ve İyi Uygulamalar

2.2.1. Standartların Belirlenmesi

Uluslararası alanda çocuk, erken yaşta ve zorla evliliklere ilişkin normlar, bu alandaki mücadele sonucunda kabul edilen ve uluslararası belgeler aracılığıyla güvence altına alınan temel değerlerdir. Standartlar ise, normlara dayalı olarak geliştirilen ve mücadele edilecek alandaki uygulamalara ilişkin daha somut adımlara karşılık gelir: "Standartlar uygulamanın içeriğini, kapsamını, biçimini, işlevini belirleyen ulusal ve uluslararası kabullerdir ve uygulamaya dair somut kriterleri şekillendirirken, bu normlara dayalı olarak belirlenirler" (Bayrakçeken, 2015; Guzman ve Verstappen, 2003). Standartlar hak temelli bir izleme için çerçevenin belirlenmesini sağlar.

ÇEZE'nin önlenmesine yönelik olarak kullanılacak uluslararası ölçütler arasında kadınların insan haklarına ilişkin uluslararası belgelerin önemli bir yeri vardır. Özellikle evlilik içinde kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliğe değinen sözleşme maddelerinde, gündelik yaşamda

karşılaşılan bir sorun olarak çocuk evlilikleri, erken evlilik ve zorla evlilik ile mücadeleye ilişkin belirli standartlar gündeme gelmiştir. ÇEZE ile mücadele konusunda kullanılan uluslararası standartlardan öne çıkanlara ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

2.2.1.1. Çocukluk yaşı

Çocuk, erken yaşta ve zorla evlilikler ile mücadelenin uluslararası standartlarında ilk sırada BM Çocuk Hakları Sözleşmesi gelmektedir. Bu sözleşme, çocuk haklarına ilişkin tüm alanları tanımlayarak, taraf devletlerin bu hakların ihlal edilmemesine yönelik alması gereken yükümlülüklerdir. Uluslararası belgelerin hemen hepsinde çocukluk yaşı 18 olarak tanımlanmıştır.

2.2.1.2. Minimum yasal evlenme yaşı

Yasal evlenme yaşının belirlenmesi, ÇEZE ile mücadele açısından birçok sözleşmede dile getirilmektedir. Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline Dair Sözleşmesi, 1962 yılında konuyla ilgili olan ilk sözleşme olarak sözleşmeye taraf devletleri minimum yasal evlenme yaşı belirleme konusunda teşvik eder. CEDAW, Viyana İnsan Hakları Bildirgesi ve Eylem Planı, Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansı ve Eylem Planı, Pekin Eylem Planı, CEDAW 21 sayılı Genel Tavsiye Kararı, Avrupa Konseyi Zorla Evlilikler ve Çocuk Evlilikler konusunda 1468 sayılı Önergesi, Avrupa Konseyi Zorla Evlilik ve Çocuk Evlilikler konusunda 1723 sayılı Tavsiye Kararı'nda minimum yasal evlenme yaşının belirlenmesi vurgulanmaktadır.

2.2.1.3. ÇEZE'nin ortadan kaldırılmasına ilişkin önlemler

Çocuk yaşta, erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesi amacıyla alınacak önlemler konusunda uluslararası sözleşmelerde birçok açıdan ele alınmaktadır. Bu önlemler, çocukların temel eğitim hakkı, sağlık hakkı, çocuğun insan onurunun korunması, yaşama ve gelişme hakkı, çocuğun özel olarak korunması, çocuğun yüksek yararı, çocuğun katılımı normlarıyla birlikte ele alan uluslararası belgelerin bazılarında örnekler vererek ve öne çıkan standartlar olarak ele alınmıştır:

■ ÇEZE'nin önlenmesine yönelik uluslararası sözleşme ve belgelerin onaylanması ve yürürlüğe girmesi ve uygulanması

Avrupa Konseyi Zorla Evlilikler ve Çocuk Evlilikler konusunda 1468 sayılı Önergesi, uluslararası ve bölgesel sözleşmelere atıfta bulunarak, evlilik ile ilgili yasal önlemler açısından Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline Dair Sözleşmesi (1962), CEDAW (1979) ve Avrupa Konseyi (2002/5) sayılı Tavsiye Kararının onaylanmasına değinmektedir.

■ Uluslararası sözleşmelere uygun biçimde ulusal mevzuatta değişiklik yapılması

CEDAW, Viyana İnsan Hakları Bildirgesi ve Eylem Planı, Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansı ve Eylem Planı, Pekin Eylem Planı, CEDAW 21 sayılı Genel Tavsiye Kararı, Avrupa Konseyi Zorla Evlilikler ve Çocuk Evlilikler konusunda 1468 sayılı Önergesi, Avrupa Konseyi Zorla Evlilik ve Çocuk Evlilikler konusunda 1723 sayılı Tavsiye Kararı, İstanbul Sözleşmesi başta olmak üzere birçok uluslararası sözleşme ve karar ÇEZE'nin önlenmesi için ulusal mevzuatta yapılması gereken değişikliklere dikkat çekmektedir. İstanbul Sözleşmesi tüm politikaların toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak biçimde özen göstererek yapılmasını da özel olarak belirtmektedir.

■ **ÇEZE'nin toplumsal kabulünde etkili olan adet, gelenek ve göreneklerin değiştirilmesi amacıyla konuya ilişkin farkındalığı artırmayı hedefleyen çeşitli etkinlikler düzenlenmesi (kampanyalar, bilgilendirici faaliyetler, broşür vb.)**

Çocuk evlilik, erken evlilik ya da zorla evlilik kavramlarından sadece birini ya da kombinasyonlarına değinen CEDAW, Pekin Eylem Planı ve İstanbul Sözleşmesi başta olmak üzere uluslararası sözleşme ve eylem planlarında, bu evliliklerin meşrulaştırılmasında ve devam etmesinde etkili olan toplumsal ve kültürel normlara değinilmektedir. Sadece yasal düzenlemeler yapılmasının ÇEZE açısından hemen sonuç sağlamayacağı belirtilerek, bu mücadele için ÇEZE'yi teşvik eden adetler, gelenekler ve göreneklerin değişmesine yönelik faaliyetler düzenlenmesi önerilmektedir. Zararlı gelenekler ve uygulamalar biçiminde tanımlanan, çocuklara yönelik şiddet, istismar ve sömürüyü teşvik eden ve çocukların bedensel ve ruhsal sağlığını olumsuz etkileyen sonuçlarının anlaşılması ve bunun suç olduğunun anlatılmasının toplumun her kesimi açısından gerekli olduğuna değinilir.

Avrupa Konseyi Zorla Evlilik ve Çocuk Evlilikleri konusunda 1723 sayılı Tavsiye Kararı'nda eğitimin farklı düzeylerinde gençlerin yaşlarına uygun biçimde hakları, özellikle evlilikle ilgili kararları kendilerinin vermesi konusuna ilişkin hakları, gelecekteki eşlerini seçme hakları, 18 yaşından önce evlenmeme hakları gibi haklar konusunu açıklayan kampanyalar düzenlenmesi, bu kampanyanın özel grupların yanı sıra geneli de hedef olarak ele alması önerilmektedir. Ayrıca, erken evlenme riski altında olan kişilerin bilgilendirilmesi ve bu evliliklerden kaçınabilmelerine yönelik pratik aşamalara ilişkin bilgi verilmesi (pasaportun güvenli bir yerde saklanması, belgelerin çalınması durumunda şikayet edilmesi ve tatil dönemlerinde gidebilecekleri yerlerin adreslerinin verilmesi gibi).

■ **ÇEZE'nin sağlık sonuçlarına ilişkin öneriler**

Birleşmiş Milletler kuruluşlarının çocuk evliliklerinin çocukların sağlığı açısından ele aldığı çalışmalarında, çocuk evliliklerinin sonucunda yaşanan adölesan gebelikler, cinsel ve üreme sağlığı ve haklarına erişim ve çocuklar açısından artan her türlü şiddet ve istismar üzerinden ele almaktadır. Pekin Konferansı, CEDAW ve genel tavsiye kararları, ICPD+25 ve Pekin+25 ile SKH cinsel ve üreme sağlığı hakları konularına dikkat çekmektedir. Bu çerçevede, gebeliği önleyici yöntem kullanımı, adölesanlar arasındaki istemli ve istemsiz düşük, sezeryan ile gerçekleşen doğumlar, doğum öncesi bakım, doğumun hangi koşullarda gerçekleştiği, doğum sonrasında anne ve bebeğe yönelik bakım ve sağlık durumları konularına ilişkin veri öne çıkmaktadır. ÇEZE'nin yarattığı olumsuz sağlık koşulları açısından, adölesan gebeliklerin önlenmesi gündeme getirilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü, 20 yaşından önceki gebeliklerin önlenmesi, istenmeyen gebeliklerin önlenmesi için adölesanların gebeliği önleyici yöntem kullanımının artırılması, adölesanların cinsel ilişkiye zorlanmaması, adölesanlar arasındaki istemli düşüklerinin azaltılması, adölesanların doğum öncesi bakım, doğum ve doğum sonrasında nitelikli sağlık personelinin bakım hizmeti almalarının artırılması gerektiğini vurgulamaktadır (WHO, 2011).

■ ÇEZE ile mücadele eden tüm paydaşlar arasında işbirliği

ÇEZE ile mücadele için tüm paydaşlar arasındaki işbirliğinin olması gerekliliği Pekin Eylem Planı'nda vurgulandığı gibi uluslararası sözleşmelerde de gündeme getirilmiştir. Kız çocuk başlığı altında, hükümetler, sivil toplum örgütleri ve uluslararası kuruluşlar tarafından alınacak önlemler biçiminde ayrıştırılması hem paydaşların yükümlülüklerinin belirlenmesi hem de işbirliği yapılması için bir çerçeve sunmaktadır. BM Çocuk Hakları Komitesi'nin 20. Genel Yorumu'nda da hükümetlerin; sivil toplum, kadınlar ve erkekler, kanaat önderleri ve dlni liderler ile ergenlerin kendilerinin dahil olacağı biçimde tüm ilgili paydaşlarla işbirliği halinde kız çocuklarının güçlenmesi, ataerkil normlar ile diğer zararlı toplumsal cinsiyet normları ve kalıpyargılar ile mücadele edilebilmesi için önleyici tedbirlere yatırım yapmasına vurgu yapılmaktadır.

■ ÇEZE konusundaki veri üretilmesi ve bu verinin kamuoyu ile paylaşılmasının sağlanması

ÇEZE'nin ortadan kaldırılması amacıyla gündeme gelen önerilerden biri de bu alana ilişkin araştırmaların desteklenmesi, istatistiklerin derlenmesi ve süreç içindeki değişimin izlenmesine yöneliktir. Pekin Eylem Planı'nda genel olarak eşitsizliklerin mevcut olduğu tüm alanlar açısından gündeme getirilen bu konu, kız çocukları açısından da geçerlidir. CEDAW ve ilgili tavsiye kararları, İstanbul Sözleşmesi, Avrupa Konseyi kararları ile BM Çocuk Hakları Komitesi'nin genel yorumlarında bu konuya değinilmektedir.

2.2.1.4. ÇEZE'nin suç olarak tanımlanması/cezalandırılması önlenmesine yönelik alınması gereken önlemler

ÇEZE'nin bileşenlerinden biri olan zorla evlilikler, köleliğin farklı formlarından biri olarak ele alınarak suç olarak tanımlanmaktadır. Bu alanda önemli protokollerden biri olan Palermo Protokolü, 2000 yılında insan/kadın/çocuk ticareti bağlamında özellikle köleliğin yasaklanmasına ilişkin uluslararası sözleşmelere atıfta bulunarak zorla evliliklerin yasaklanmasına dikkat çeker. İki yıl sonra BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin Ek İhtiyari Protokolü de, *çocukların satılması, cinsel olarak istismar edilmesi ve zorla çalıştırılmasına* özel olarak dikkat çekerek bu eylemlerin suç olduğunu belirtir. Bu süreçte Avrupa Konseyi Parlamentosu belgelerinde de zorla evlilikler ve çocuk evliliklerin suç sayılması vurgulanmaya başlamıştır. 2005 yılında yayınlanan **Avrupa Konseyi Zorla Evlilikler ve Çocuk Evlilikler konusunda 1468 sayılı** Önergesi'nin 14.maddesinin 3. fıkrası, zorla evliliklerin gerçekleştirilmesini teşvik eden ve yardım edenlerin de suç kapsamında değerlendirilmesini vurgular. Aynı yıl yayınlanan **1723 sayılı Avrupa Konseyi Tavsiye Kararı'da** zorla ve çocuk evliliklerinin gerçekleşmesine yardımcı olan, destekleyen kişilerin maruz kalanların bağımlı oldukları kişiler dahi olsalar cezalandırılmasını bir standart olarak dile getirmektedir. Zorla ve çocuk evliliklerinin suç sayılması **İstanbul Sözleşmesi'nin** de hükümleri arasında yer almaktadır. 2011 yılında yayınlanan Sözleşmenin zorla evlilikler başlığını taşıyan 37. maddesi *" taraflar, yetişkin bir bireyi veya çocuğu evlenmeye zorlayan kasıtlı davranışların suç sayılmasını sağlamak üzere hukuki veya diğer tedbirleri alır"* diyerek suç kapsamında değerlendirilmesini belirtir. Maddenin ikinci fıkrası da *" taraflar, yetişkin bir bireyi veya çocuğu evlenmeye zorlamak amacıyla, kendi ikamet yeri dışında diğer ülke veya Taraf devletin topraklarına çekmeye ilişkin kasti davranışların suç sayılmasını sağlamak üzere gerekli hukuki ve*

diğer tedbirleri alır” hükmüyle zorla evlilikler ile çocuk evliliklerin farklı bir boyutuna da dikkat çekerek, suç işleyenlerin cezalandırılmasına hükmetmektedir. Sözleşmede, kadınlara yönelik ayrımcılık içeren kanun ve uygulamaların yasaklanması, temel haklar, eşitlik ve ayrımcılık yasağı açısından özel olarak belirtilmiştir. 2002 yılının 5 sayılı **Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin Kadınların Şiddete Karşı Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı** zorla evliliklerin suç sayılması ve cezalandırılmasını vurgulamaktadır.

Avrupa Konseyi, çocuk hakları konusundaki çalışmalara yönelik olarak hazırladığı **Çocuk Hakları için Avrupa Konseyi Stratejisi** ile 2016-2021 dönemini kapsayacak eylemler ile çocukların haklarını dikkate alacak bir insan hakları yaklaşımının korunmasını ve teşvik edilmesini amaçlamaktadır. Strateji belgesi, çocuk haklarının garanti altına alınması konusunda, bütün çocuklar için eşit fırsatlar, yaşamın her alanına katılım, şiddetsiz bir yaşam, çocuk dostu adalet ve dijital ortamda çocuk hakları olmak üzere beş alanın öncelikli olduğunun altına çizer. Avrupa Konseyi çocuk haklarına ilişkin tüm çalışmalarda BM Çocuk Hakları Sözleşmesine referans vererek dört genel norm temelinde hazırlanmıştır: ayrımcılık karşıtlığı; çocuğun yüksek yararı; gelişme, hayatta kalma ve yaşama hakkı; çocuğun katılımı hakkı. Strateji belgesinde tanımlanan ayrımcılık karşıtlığı, özel bakıma ihtiyacı olan çocukların, engelli çocukların, göç sürecinde ve sonrasında etkilenen çocukların, azınlıklara mensup çocukların- ki burada Roma çocuklarına özel bir referans verilir- toplumsal cinsiyet temellinde ayrımcılığa maruz kalan çocukların, LGBTİ ve interseks çocukların ayrımcılığa maruz kalmadan tüm haklardan eşit biçimde yararlanmalarını garanti altına alır. Erken/çocuk evlilikleri konusu özellikle Roma çocuklarının haklarına referans verilerek gündeme gelir. Bu konuda Avrupa Birliği üye devletlerinin, çocukların sosyal haklarının korunması için gerekli yasaları ve politikaları değiştirme ve uluslararası araçları kullanarak geliştirme yükümlülüğü getirir. Çocuklara yönelik ayrımcılık alanında Avrupa Konseyi standartlarına ve kullanılan araçlara bağlı kalınmasını hedefler. Eğitim dahil olmak üzere çocukların sosyal yaşama katılımlarının teşvik edilmesi, şiddetsiz bir ortamda yaşamalarının sağlanması ve çocukların sözlerinin duyulduğu/dinlendiği bir adalet sisteminin inşa edilmesini vurgulayan strateji belgesi, hükümetleri uluslararası kuruluşlarda dahil olacak biçimde bu alanda çalışan tüm kurum ve kuruluşlar içinde işbirliği yapmaya teşvik eder. Çocukların her alandaki haklarını teşvik etmeyi hedefleyen strateji belgesi, 6 yıl sonunda bir değerlendirme yapılmasını, 3 yıllık ara raporlar verilmesini öngörerek Avrupa ülkelerindeki çocukların durumunu izleme hedefi de belirlemiştir.

2.2.1.5. ÇEZE’nin göçmen gruplarda yaşanmasına ilişkin önlemler

Özellikle Avrupa Konseyi’nin sözleşme ve kararlarında gündeme gelen konulardan biri de göçmen gruplar arasından yaygın olan ÇEZE konusunda çocukların haklarının korunmasına özel olarak değinilmektedir. İstanbul Sözleşmesi barış ve savaş zamanlarında geçerli olan bir sözleşme olarak, göçmenlere ilişkin bölümünde zorla evlilikler ile ikametgah ilişkisi hakkında *“evlilik amacıyla taraf ülkeye getirilen ve ikamet ettikleri yerdeki ikametgah durumunu kaybeden zorla evlendirme mağdurlarının tekrar haklarını geri almasını sağlamak üzere gerekli hukuki veya diğer tedbirleri alır”* hükmüyle zorla evlenmenin sonuçlarına dair bir standart ortaya koymaktadır (madde 59/4).

İstanbul Sözleşmesi’nin 32. Maddesi zorla evliliklerin hukuki sonuçlarına ilişkin olarak *“ taraflar, zorla gerçekleştirilen evliliklerin mağdura aşırı mali veya idari yük olmaksızın feshini, iptalini ve*

sonlandırılmasını sağlamak üzere gerekli hukuk veya diğer tedbirleri alır" maddesiyle zorla evliliklerin iptaline yönelik destek hizmetlerine değinmektedir. Avrupa Konseyi 1468 sayılı Kararı ve 1723 sayılı tavsiye kararında bu konuya özel olarak değinilmiştir.

2.2.2. Ölçütlerin Belirlenmesi

Toplumsal cinsiyete duyarlı hak temelli izleme yaparken norm ve standartlar nasıl bir yol izleneceğine dair ilkeleri ve çerçeveyi belirlerken, ölçütler izlemeyi biraz daha somutlaştırır. Bu somutlaştırma ne kadar ilerleme kaydedildiğinin belirli hedeflere ilişkin değerlerdeki değişimi izlenmesi anlamına gelir. ÇEZE ile ilgili ölçütler konusunda çocukluk yaşı, minimum evlenme yaşı, ÇEZE için yaş ölçütü ile ÇEZE ölçütü başlıkları altında temel olarak Birleşmiş Milletler kuruluşlarının belirlediği ölçütler dikkate alınmıştır. UNICEF'in yayınları, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve USAID'in hazırladığı ÇEZE için Rehber ile Avrupa Komisyonu sözleşmeleri, kararları ve strateji belgelerinde belirtilen ölçütler dikkate alınmıştır.

2.2.2.1. Çocukluk yaşı ölçütü

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin **çocukluk yaşı** için önerdiği ölçüt 18 yaş olarak belirlenmiştir bu ölçüt uluslararası alandaki birçok sözleşme de çocukluğa ilişkin yaş ölçütünü ÇHS'ye atıfta bulunarak tekrarlamaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF), çocukluk yaş sınırını 18 olarak ele alan ve bu alanda küresel ölçekte veri derleyen ve yayınlayan bir kurum olarak bu standartın yaygınlaşmasında önemli bir işlev üstlenmiştir.

2.2.2.2. Minimum yasal evlenme yaşı ölçütü

Standart olarak yasal evlenme yaşının belirlenmesi birçok uluslararası belgede belirtilmekle birlikte, yasal evlenme yaşına ilişkin ölçüt konusu, uluslararası sözleşme ve belgelerin birçok ülkenin toplumsal ve kültürel normlarına göre belirlenmesi açısından esnek bırakılmıştır. Örneğin, **Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline Dair Sözleşmesi'**nde bir yaş ölçütü bulunmamaktadır. Benzer biçimde **CEDAW'**da yasal evlenme yaşına ilişkin bir ölçüt önermez. Öte yandan, yasal evlenme yaşının minimum 18 olması 1993 yılında Dünya İnsan Hakları Konferansı'nın sonuçlarının yer aldığı **Viyana Bildirgesi ve Eylem Planı** ile bundan bir yıl sonra yayınlanan **CEDAW 21 sayılı Genel Tavsiye Kararı'**nda belirtilmiştir. **Pekin Eylem Planı'**nda da minimum yasal evlenme yaşının belirlenmesi ve bu yaşın düşük olduğu ülkelerde ise yükseltilmesi vurgulanmaktadır, ancak yaş sınırı için öneride bulunulmaz. ÇEZE açısından, BM ÇHS'de minimum yasal evlenme yaşına ilişkin özel bir madde yer almaz. Bu durum çocuklar ile evliliğin bir arada düşünülmemesi ile ilişkilidir. Ancak BM Çocuk Hakları Komitesi'nin 4 No.lu Genel Yorumunda Komite; erken yaştaki evliliklerin ve gebeliklerin, HIV/AIDS dahil olmak üzere cinsel ve üreme sağlığıyla ilgili sorunlara yol açan önemli etmenler olmasından kaygılıdır. Taraf devletlerin bazılarında, başta kız çocukları olmak üzere yasal ve fiili evlilik yaşı halen çok düşüktür. Bunun yanı sıra, sağlıkla ilgili olmayan başka kaygılar da söz konusudur: Genç yaşta evlenenler, özellikle kız çocukları, genellikle eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kalmakta, sosyal faaliyetlerin dışına itilmektedirler. Bazı taraf devletlerde evlenmiş çocuklar, 18 yaşının altında olsalar bile yetişkin sayılmakta ve böylece Sözleşme'de öngörülen özel koruma önlemlerinden yoksun kalmaktadırlar. Komite, taraf devletlerin mevcut yasal düzenlemelerini ve uygulamalarını gözden geçirerek, gerektiğinde yasal evlenme yaşının ana

baba rızası olsun olmasın, hem erkekler hem de kadınlar için 18'e çıkarmalarını tavsiye eder. **Avrupa Konseyi Zorla Evlilikler ve Çocuk Evlilikler konusunda 1468 sayılı** Önergesi'nde ise minimum yasal evlenme yaşı 18 olarak belirtilmiştir.

2.2.2.3. Minimum gebelik yaşı ölçütü

Dünya Sağlık Örgütü, çocuk yaşta evliliklerin önemli sonuçlarından olan ve çocukların sağlığını olumsuz etkileyen adölesan gebeliklerinin önlenmesi için 20 yaşından önce gebeliğin azaltılmasını önermektedir (WHO,2011).

2.2.2.4. ÇEZE yaş ölçütü

Çocuk, erken yaşta ve zorla evliliklerin hangi yaş sınırı ile tanımlanacağı konusunda temel referans noktası çocukluk yaşı olarak kabul edilen 18 yaşıdır. Ancak, UNICEF'in ÇEZE konusundaki küresel istatistiklerinin de işaret ettiği, üreme çağıının başlangıcı olarak kabul edilen 15 yaşından önce gerçekleşen evliliklerin yaygın olması nedeniyle, ÇEZE için yaş ölçütü 18 ve 15 yaş olarak belirtilmektedir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin çocuk, erken yaşta ve zorla evlilikler ile klitoris kesimi gibi zararlı uygulamalarının ortadan kaldırılması adını taşıyan 5.3. amacına ilişkin göstergelerden birinin "20-24 yaş grubunda 15 yaşından ve 18 yaşından önce evlenmiş veya bir evli gibi birlikte yaşayan kadınların oranı" olarak tanımlanması uluslararası amaçlar çerçevesinde de bu iki yaş kriterinin benimsendiğini göstermektedir.

2.2.2.5. ÇEZE'nin ölçülmesi

Çocuk evliliklerinin önlenmesi konusunda uzun zamandır çalışmalarını küresel düzeydeki veriler aracılığıyla yürüten UNICEF, 2003 yılında çocuk evlilikleri ile ilişkili olarak yaş sınırını dikkate aldığı çalışmasında, hangi yaş grubundaki kadınlara ilişkin bilgi sunulacağına ilişkin önerilerde bulunmuştur. UNICEF'in önerisi güncel dönemi yansıtması açısından 20-24 yaş grubundaki kadınların 18 ve 15 yaşından önce gerçekleşen evliliklerine odaklanmış ve birçok uluslararası kuruluş tarafından da yaygın olarak tercih edilmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri içinde yer alan, Birleşmiş Milletler Minimum Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri (52 gösterge), Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü ve Birleşmiş Milletler İstatistik Birimi tarafından da yaş kriteri kullanılmaktadır. USAID, bu alandaki ölçütlere yönelik olarak hazırladığı rehber kitapta, UNICEF'in önerisini genel eğilimi ortaya koymak adına kullanmayı desteklemenin ötesinde, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, gençlik, küresel sağlık, ekonomik katılım, tarım ve gıda, kriz ve çatışma alanları ile ÇEZE arasındaki ilişkinin hangi ölçütler ile değerlendirilip, izlenebileceğine dair öneriler geliştirmiştir (USAID, 2015).

2.2.3. İyi Uygulamalar

Bu bölümde çocuk, erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesi ile ilgili iki farklı proje tanıtılmıştır. Bunlardan ilki APF-Portekiz, BAWSO-Birleşik Krallık, Orient Express-Avusturya, Psytel Fransa, Vechta Üniversitesi -Almanya ve UNFPA-Batı Avrupa ve Orta Asya tarafından yürütülen "Avrupa Birliği Önsafta Yer Alan Erken Yaşta Ve Zorla Evlilikler Alanında Çalışan Profesyoneller İçin Yol Haritası Projesi" (EU Roadmap for Referral Pathways on Early/Forced Marriage for front-line professionals). Proje kapsamında yol haritasının amacı, öncü uzmanlara erken ve zorla evliliklere maruz kalan çocukların korunmasına ve desteklenmesine yardımcı olacak bir başucu

rehberi sağlamaktır. Özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde göç merkezleri, kadın sığınakları, yargı kurumları ve eğitim kurumlarında sağlık ve diğer sosyal hizmetleri sunan ön safta yer alan uzmanlara, (1) sundukları desteğin her aşamasında destek alanların güvenliğinin sağlanması ve/veya artırılması; (2) hizmet sunumunun kalitesi ve tutarlılığının sağlanması; (3) zorla ve erken yaşta evlilikler (potansiyel) konusunda başvuranlara verilen hizmetlerin gizliliğini garanti edilmesi; (4) zorla ve erken yaşta evlilikler ile ilgili başvuranların diğer hizmet sağlayıcılara etkili yönlendirilmesini kolaylaştırılması ve (5) şiddete maruz kalan bireyler için mevcut diğer kaynaklarla bağlantı kurulmasıdır. Yol Haritası tüm uzmanlar için yedi basamaklı bir yönlendirme yolu içermekte ve okul/eğitim kurumları, çocuk koruma hizmetleri, sağlık çalışanları, adalet (polis ve yargı) uzmanları ve resmi nikah memurları için özel rehberlik sağlamaktadır. AB zorla ve erken yaşta evlilikler yol haritası, zorla ve erken yaşta evlilikler konusunda başvuranlara, ulusal düzeyde mevcut kılavuzları ve kurumsal düzeyde standart işletim prosedürlerini tamamlayan bir rehber olarak, destek sağlama konusunda uzmanlaşmış profesyoneller tarafından oluşturulmuştur. Zorla ve erken yaşta evlilikler ve çok sektörlü tepkiyi güçlendirmek için aşağıda verilmiş olan yol haritasını kullanabilirler. 'Şiddete Maruz Kalan Kadınlar ve Kız Çocukları için Temel Hizmetler Paketi Temel Unsurlar ve Kalite Yönergeleri' kapsamında ÇEZE başvurularına yönelik hizmetlerde hak temelli bir yaklaşımı benimsemek, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadınların güçlenmesine katkıda bulunmak, kültüre ve yaşa uygunluk ve duyarlılığı benimsemek, başvuran/ kurtulan merkezli yaklaşım, güvenliğin her şeyden önemli olduğu, failerin hesap verebilirliği sağlanarak hizmet sunulması ilke edinilmiştir. Proje kapsamında erken yaşta ve zorla evliliklerle mücadele için çok sektörlü bir müdahale, genç kadınları ve kız çocuklarını korumak ve onlara yardımcı olmak için çeşitli kuruluşlar tarafından geliştirilen ve uygulanan programları ve eylemleri uyumlu hale getirmeyi amaçlayan, bütünlüklü ve koordineli bir yaklaşıma atıfta bulunmaktadır. İşlevsel çok sektörlü müdahale altı temel faaliyetin uygulanmasına dayanır: (1) müdahale/ hizmetler (2) raporlama ve yönlendirme sistemi (3) eğitim programları (4) dokümantasyon, raporlama, iletme ve veri analiz sistemleri, (5) önleme ve farkındalık artırma faaliyetleri ve (6) Koordinasyon.

ÇEZE ile mücadele de ülke yerelinde topluluk düzeyinde yürütülen iyi uygulama olarak sözü edilebilecek bir diğer çalışma USAID tarafından desteklenen "Yemen'de Güvenli Evlenme Yaşı: Toplumsal Normlarda Değişimini Teşvik Etme" ("Safe Age of Marriage" in Yemen: Fostering Change in Social Norms) projesidir. Yemen'in Amran ilinde Al-Sawd ve Al-Soodah şehirlerinde pilot uygulaması yapılan bu proje Yemen'de Temel Sağlık Hizmetleri ve Yemenli Kadınlar Birliği tarafından 2010 yılında yürütülmüştür. Proje kapsamında ÇEZE müdahalesi, sosyal normlarda ve toplulukların erken evliliğe yönelik tutumlarındaki değişimi ve kız çocuklarının eğitimini teşvik etmeyi ve kız çocuklarının haklarını aşağıdaki hedeflerle ilerletmeyi amaçlamıştır: (i) çocuk evliliklerinin sosyal ve sağlık sonuçları hakkında toplumun bilgi düzeyini artırmak, (ii) çocuk evliliğine alternatif olarak kız çocukların okulda tutulmasına yönelik toplum desteğinin güçlendirilmesi, (iii) dini liderlerin ve diğer anahtar paydaşların güvenli kız çocuklar için evlilik yaşının artmasını onaylamasıdır. Yemen'in kırsal bölgelerinde yürütülen bu projede, seçilen iki pilot bölgede evlilik yaşını yükseltmek için okul ve toplum temelli farkındalık toplantıları ve mobil klinikler de dahil olmak üzere topluluk seferberliğine yönelik çalışmalar yürütülmüştür. 2010 yılında, topluluk üyeleri ticaret evliliğini caydırmak için çocuk evliliğini yasaklamayı ve evlilik çeyizini yaklaşık 2.000\$ olarak belirlemiştir. Sonuç olarak, kız çocuklarının en sık bildirilen evlilik

yaşı proje süresi boyunca 14'ten 17'ye yükselmiştir. Proje ayrıca çocuk evliliklerinin önlenmesine yardımcı olmuş ve Al Sawd Bölgesi'nde ilk kadın okul müdürünün atanmasında rol oynamış ve ebeveynlerin kız çocuklarını okula kaydettirmeleri ve okula devam ettirmelerini teşvik etmiştir. Projenin başlangıçtan sonuna kadar, evliliğin ertelenmesinin faydalı olduğunu düşünen kişilerin oranında istatistiksel olarak önemli artışlar olmuştur. Örneğin, baseline bulgularına göre geç evliliğin kız çocuklarının eğitimi için daha fazla fırsat sağladığı konusunda hemfikir olanların oranı %45'ten %79'a ertelenmiş evliliklerin daha sağlıklı hamileliklere yol açacağını düşünenlerin oranı ise %36'dan %67'e yükselmiştir. İslam'ın çocuk evliliğini kınadığına dair inançları nedeniyle, Yemen Kadın Birliği bu dini yanlışları ele almak için toplum eğitimcileri olarak daha büyük bir dini liderler kurmayı planlamaktadır. Yemen Kadın Birliği aynı zamanda, 17 yaşın altındaki kız çocuklarının evlenmesinin yasaklanması için Yemen yasasında bir değişiklik için Yemen hükümetine karşı aktif savunuculuk yapmaktadır.

III. Türkiye’de Mevcut Durum Analizi: Normatif Politik Yapı

Çocuk, erken yaşta ve zorla evlilikler ile ilgili Türkiye’nin mevcut durum analizi uluslararası normlar temelinde üç başlık altında verilmektedir. İlk kısımda, ÇEZE ile mücadele açısından ilgili yerel mevzuat; kanun, tüzük, yönetmelik, genelge ve yönergeler insan hakları belgeleriyle uyum açısından değerlendirilmiştir. İkinci kısımda politika belgeleri, üçüncü kısımda ise sivil toplum kuruluşları ve diğer kamusal aktörlerin kapasiteleri ve toplumsal cinsiyete duyarlılıkları, ÇEZE’nin önlenmesine yönelik çalışmaları açısından analiz edilmiştir.

3.1. Yerel Mevzuatın Haritalaması: Mevzuatın İlgili İnsan Hakları Belgeleriyle Uyumunun Tespiti (Yapısal İzleme)

Uluslararası sözleşme ve belgelerin incelenmesi sonucunda belirlenen normlar çerçevesinde, ÇEZE ile ilgili kanun, tüzük, yönetmelik, genelge ve yönergeler Tablo 2’de listelenmiştir.

No	Belgenin adı
1	Türk Çocuk Hakları Bildirisi
2	T.C. Anayasası
3	Sosyal Hizmet Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu SHÇEK (2828 sayılı)
4	Evlendirme Yönetmeliği
5	KSGM’nin kuruluşu
6	Türk Medeni Kanunu (4271 Sayılı)
7	Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Usullerine Dair Kanun
8	Türk Ceza Kanunu (5237 sayılı)
9	Çocuk Koruma Kanunu (5395 Sayılı)
10	Alo 183, Aile, Kadın, Çocuk ve Özürlü Sosyal Hizmet Danışma Hattı 183 Hattı Genelgesi
11	Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği
12	Belediye Kanunu (5393 sayılı)
13	2006/17 sayılı Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi için Alınacak Tedbirler Başbakanlık Genelgesi
14	2007/8 sayılı İçişleri Bakanlığı Genelgesi
15	Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 sayılı)
16	Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) Yönetmeliği
17	Çocuk İzlem Merkezi konulu Başbakanlık Genelgesi (2012/20 sayılı)
18	Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik
19	MEB Kanun, genelge ve yönetmelikleri

Türkiye’de çocukların yer aldığı ilk metin 1961 Anayasa’sıdır. Türkiye’de çocuk haklarına ilişkin ilk bildiri 1963 yılında UNESCO Milli Komisyonu tarafından hazırlanan ve 1963 yılında kabul edilen **Türk Çocuk Hakları Bildirisidir**. Bu bildiri ile, çocukların eğitimleri, gelişimleri, korunmaları, 16 yaşından önce çalıştırılmamaları ve gelişimlerinin desteklenmesine ilişkin olarak devletin sorumlulukları gündeme getirilmiştir (Beydağ Kaymakamlığı, 2020).

İnsan haklarının en temel güvencesi olan **Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası’nın** değiştirilemeyecek hükümleri arasında insan haklarına saygılı olma vurgusu yapılmaktadır: *“Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir”* (madde 2). Anayasa’nın 10. Maddesi ise *“herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir”* hem eşitlik hem de ayrımcılık yasağına ilişkin hükümler içerir. Kanun önünde eşitliğe değinen bu maddeye 2004 yılında eklenen⁷ *“Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür”* fıkrası ile Anayasa’da toplumsal cinsiyet eşitliğine vurgu yapılmıştır. 2010 yılında *“bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz”* ve *“bu maksatla alınacak tedbirler çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz”* cümleleri⁸ ile belirtilen gruplara yönelik olumlu ayrımcılıkların eşitlik ilkesine aykırı olmadığı belirtilmiştir.

Anayasa’nın başlangıç bölümünde herkesin *“onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu”* ifadesi insan onuruna saygı normuna yönelik bir gönderme yapmaktadır. Ancak, çocukların onuru ayrıca belirtilmemiştir.

Çocuklara özel koruma, ailenin korunması ve çocuk hakları başlığı altındaki 41. maddede *“Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar”* biçiminde yer almaktadır. Bu maddeye 2010 yılında eklenen fıkralarda *“Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir”*⁹ ve *“Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır”*¹⁰ ifadeleri ile devletin çocukları koruma yükümlülüğü ve çocuğun yüksek yararının gözetilmesi ifade edilmektedir. Ayrıca, 61.maddede korunmaya muhtaç çocuklar için özel önlemler alınması da belirtilmektedir. Çocuklar için özel olarak belirtilmese de 17. maddede, *“kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz”* ifadesi ile devletin şiddeti önleme yükümlülüğü yer almaktadır.

Anayasa’nın sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler bölümünde, çocuk haklarının korunması (madde 41), eğitim ve öğrenim hakkının kız ve oğlan çocukları ile eşit biçimde sağlanması (madde 42) çocuklarının gelişimlerinin desteklenmesi olarak yer almaktadır. Çocukların katılım hakkı ise yer almamaktadır.

7 Anayasa’nın 10. Maddesine Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1.md.

8 Anayasa’nın 10. Maddesine Ek fıkra: 12/9/2010-5982/1 md. ve Ek fıkra: 12/9/2010-5982/1 md.

9 Anayasa’nın 41. Maddesine Ek fıkra: 12/9/2010-5982/4 md.)

10 Anayasa’nın 41. Maddesine Ek fıkra: 12/9/2010-5982/4 md.)

Koman, Türkiye’de, 1961 Anayasa’sından bugüne çocukların “eğitimle biçimlendirilecek, bakılacak ve korunacak bir varlık” olduğuna işaret ettiğini belirtir. Ayrıca, çocuk haklarının Anayasa’nın 41.maddesinde “Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları” başlığı altında yer almasının, çocukların sadece aile ile birlikte anılması anlamına gelmesine de dikkat çeker. Koman’ın eleştirileri, çocukların dezavantajlı gruplar ile birlikte eşitlenebildiği anlayışın değişmesi ve Anayasa’nın çocuk hakları sözleşmesine uygun bir çocukluk anlayış geliştirmesi gerektiği yönündedir (Koman, 2020 ref?)

Türkiye’de özellikle korunmaya muhtaç çocuklara hizmet veren ilk kurum 1983 yılında kurulan **Sosyal Hizmet Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK)**’dir. SHÇEK, 2011 yılından itibaren Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlanmıştır. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM) adıyla hizmet sunan kurum, 2018 yılında 1 ve 15 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile bakanlığın yapısının değişmesiyle Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı olarak hizmet sunmaktadır. Bakanlıklardaki değişikliklere bağlı olarak Kanun’a yeni maddeler eklenerek değişiklik yapılması yoluna gidilmiştir. Kanun’da eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, ayrımcılık yasağı ve çocuğun insan onuruna saygı normlarına yer verilmemiştir. Kanun’un amacı ihtiyacı olan çocuklara yönelik sosyal hizmetlerin sunulması olduğundan, kurumların tanımlarının yapıldığı 3. Maddede, hangi kurumların hangi yaş aralığındaki çocuklara hizmet sunacağına değinilmekte, ancak koruma kapsamındaki alanlara ilişkin detaylı bilgi yer almamaktadır. Örneğin, çocuk yuvalarının tanımında *“0-12 yaş arası korunmaya ihtiyacı olan çocuklarla gerektiğinde 12 yaşını dolduran kız çocuklarının, bedensel, eğitsel, psikososyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik veya iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşları”* yapılmakta, ancak şiddet, cinsel taciz ve istismardan korunmaya ilişkin özel olarak yer verilmemiştir. Bu maddenin “korunmaya ihtiyacı olan çocuk” tanımında “beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olan” ifadeleri kullanılarak çocukların gelişiminin Kanun’un öncelikleri arasında olduğunu göstermektedir. Eğitim ve öğretim hakkının sağlanması açısından 38. Maddeye ek 9. Madde ile 25.madde de çocukların gelişimi çerçevesinde ele alınmaktadır.

Çocuğun yüksek yararının gözetilmesi Kanun’un 38.maddesine 2014 yılında yapılan ek maddede¹¹ “sosyal hizmet kuruluşlarına yerleştirilmiş olan çocukların yüksek yararları gözetilmek kaydıyla” ifadesi kullanılarak değinilmiştir. Kanun’da yapılan ek maddeler ile engelli bireylerin, yaşlıların ve genel olarak yetişkin bireylerin sosyal yaşama katılım haklarına vurgu yapılmasına rağmen, çocuğun katılımı konusuna yer verilmemiştir.

Evlendirme Yönetmeliği’nde ergin tanımı 18 yaşını tamamlamış kişiye karşılık gelmektedir. 1985 yılında Bakanlar Kurulu’nun 85/9747 sayılı kararı ile çıkarılan yönetmelik evlendirme işlemlerine ilişkin düzenlemeleri içerir. Yönetmelikte evlenme ehliyetine değinilmiştir; 2003 yılında yapılan değişiklik ile 14.maddede a) On sekiz yaşını doldurmuş, mahkemece vesayet altına alınmamış olan erkek ve kadın başka bir kimsenin rızası veya iznine bağlı olmaksızın evleneceği,

11 38. Maddeye Ek Madde 9- (Ek: 6/2/2014-6518/22 md.) “Haklarında korunma, bakım veya barınma tedbiri kararı alınarak Aile ve Sosyal Politika-lar Bakanlığına ait sosyal hizmet kuruluşlarına yerleştirilmiş olan çocukların, yüksek yararları gözetilmek kaydıyla, eğitimleri ile hayat veya beden bütünlüklerinin korunması açısından zorunlu olan hâllerde, veli veya vasiye ait yetkiler çocuğun bulunduğu yer sosyal hizmet kuruluşunun belirlenecek yetkilisi veya sorumlusu tarafından kullanılır. Yapılan iş ve işlemler hakkında veli veya vasiye derhâl bilgi verilir. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Adalet Bakan-lığının görüşü alınarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca çıkarılan yönetmelikle düzenlenir.

On yedi yaşını tamamlayan erkek ve kadın velinin izni, veli yoksa vasi veya vesayet makamının izni ile evlenebileceği, On altı yaşını dolduran kadın ve erkek hakim izni ile, evlenebileceği belirtilmiştir. Ancak; ayırt etme gücüne sahip olmayanlar ile on beş yaşını dolduran küçükler, mahkemece ergin kılınsa dahi evlenemez. Daha önce reşit ibaresi kullanılırken 2006 yılında yapılan değişiklik ile ergin ifadesi ile değiştirilmiştir. Hakim, haklı sebep olmaksızın evlenmeye izin vermeyen yasal temsilciyi dinledikten sonra, bu konuda başvuran küçük ve kısıtlının evlenmesine izin verebilir. Yönetmelikteki ifadeler birbiriyle çelişmekte ve yaş sınırı açısından diğer kanun maddelerinde olduğu gibi burada da sorun yaşanmaktadır.

Kadınların sorunlarına yönelik ulusal mekanizma olarak 1993 yılında kurulan **Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuştur. Kadınların statüsünü artırma, eşitlik içinde sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi alanlara katılımını artıracak statüye ulaşmasını sağlama amacıyla kurulan KSSGM, 2003 yılında Başbakanlığa, 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü olarak hizmet sunmuştur. KSSGM, 2018 yılından itibaren Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı altındadır ve il düzeyinde müdürlükler aracılığıyla çalışmaktadır.

2002 yılından itibaren yürürlükte olan Türk Medeni Kanunu'nda eşitlik normu haklar ve borçlar anlamında her insanın eşit olduğunu tanımlamanın ötesinde, birçok alanda¹² eşitlik vurgusu yapılmıştır. Evlilik yaşı, evlenme başvurusu, boşanma, yasal mal rejimi ve velayete ilişkin konularda da kadın ve erkek arasındaki eşitliği sağlamaya yönelik hükümler¹³ yer almaktadır. Öte yandan, kadınların evlilikle kadınların kendi soyadlarını başvuru yaptıkları durumlarda bile eşlerinin soyadından önce kullanabilmeleri toplumsal cinsiyet eşitliğine aykırıdır. Ayrımcılık yasağı konusunun özel olarak belirtilmediği TMK'da, insan onuruna saygı normundan söz edilmemiştir. Kanun'da özellikle boşanma ile ilgili maddelerde "onur kırıcı davranış" ve "aile onuruna" vurgu yapılmakta, kadınlar ve çocuklar açısından onur ayrıca belirtilmemektedir.

Çocuklara ilişkin hükümler soy bağıının kurulması, çocuğun evlilik içinde/evlilik dışında doğması ile ilgili hakları ve ayrılık/boşanma durumlarında çocukların durumları, evlat edinme, velayet ve çocukların malları konularında aile içindeki roller çerçevesinde dikkate alınmıştır. Çocuğun korunması ve çocuğun gelişimi konusu çocukların devlet tarafından korunması açısından hakim yetkisine bırakılmıştır (madde 346). Çocukların bakım ve korunmasına ilişkin geçici önlemlerin hakim tarafından alınacağı ve bu durumda çocukların korunmasında ve çocuğun menfaati gündeme getirilerek, hakim boşanma kararı aşamasında çocuğun yüksek yararını dikkate alması gerekliliğini vurgulanmaktadır (madde 169). Kötü davranış ve onur kırıcı davranış evlilik birliğinin bozulması kapsamında değerlendirilmiş ve ancak ne tür davranışların bu kapsamda değerlendirilebileceği açıklanmamıştır. Çocuğun katılımı ise, TMK'da yer almamaktadır.

Evlenme ehliyetinin yaş koşulunun belirtildiği 124. maddede "*erkek ve kadın 17 yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hakim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebepler on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak buldukça karardan*

12 Sivil toplum örgütlerinde eşit üyelik hakkı (madde 68-69), aile içindeki malların eşit paylaşımı (madde 376), boşanma durumunda aile konutu, evi kimin kullanacağı (madde 250, 254), çocukların velayeti (madde), miras hukuku (m.495-497;649,688,691), intifa ve irtifada eşitlik (madde 834)

13 Evlenme ehliyetinin yaş sınırı (madde 124), evlenme başvurusunun yapılması (madde 134), yasal mal rejimi (madde 202)

önce ana ve baba veya vasi dinlenir" ifadesi yer almaktadır. Bu madde Türkiye'de çocuğa yönelik gerçekleşen cinsel şiddet vakalarının ardından failin ve şiddete maruz kalan çocuğun ailesinin anlaşmasına, ailenin suç duyurusundan vazgeçerek cezasızlığa yol açabilmektedir. Evlenme ehliyeti açısından ayırt etme gücüne sahip olmayanlar (madde 125) ve küçükler (madde 126) TMK'da evlenme ehliyeti "ayırt etme gücüne sahip olmayanlara" verilmemiş, küçükler ise yasal temsilcinin izni olmadan evlenemez (madde 126) biçiminde tanımlanmıştır. Bu durumda, küçükler açısından karar verici olanların onayının evliliklerdeki rolü tescil edilmektedir. Öte yandan, küçük yaşta da olsa evliliğin onaylanması konusunda mahkemeye başvurulabileceği ve hakimın evlilik izni verebileceği de hükümler arasındadır: "*Hâkim, haklı sebep olmaksızın evlenmeye izin vermeyen yasal temsilciyi dinledikten sonra, bu konuda başvuran küçük veya kısıtlının evlenmesine izin verebilir*" (madde 128).

TMK'nın 11.maddesinde erginliğin on sekiz yaşın doldurulmasıyla başladığı belirtilirken, evlenmenin kişiyi ergin kıldığına da değinilir. Ayrıca, ergin kılınmaya ilişkin 12. madde "*on beş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir*" hükmü ile 18 yaşından önce gerçekleşen evliliklerin meşrulaştırılması açısından kullanılabilir.

Türk Medeni Kanunu'ndaki değişikliklerine paralel olarak 2003 yılında **Aile Mahkemeleri** kurulmuştur. Aile Mahkemeleri aile hukukundan doğan dava ve işleri üstlenmek üzere kurulmuştur. Kuruluş Kanunu'nun koruyucu eğitici ve sosyal önlemler başlığı altında (madde 6), küçükler hakkında "*Bakım ve gözetime yönelik nafaka yükümlülüğü konusunda gerekli önlemleri almaya*" (2a), "*Bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunan veya manen terk edilmiş halde kalan küçüğü, ana ve babadan alarak bir aile yanına veya resmî ya da özel sağlık kurumuna veya eğitimi güç çocuklara mahsus kuruma yerleştirmeye*" (2b) ve çocukların mallarının yönetimi ve korunmasına ilişkin önlemler alma (2c) ile çocukların özel olarak korunması ve çocukların gelişimi güvence altına alınmaktadır. Aile Mahkemeleri, aile içindeki karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörünün korunması açısından çocuklarda dahil aile bireylerinin karşılaştıkları sorunları tespit ederek çözümüne yönelik uzman desteği de vermektedir (madde 7).

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda eşitlik, ayrımcılık yasağı, insan onuruna saygı normları yer almaktadır. Çocuklara ilişkin yaş sınırı ise 18 olarak tanımlanmaktadır. Çocukların cinsel istismarı (madde 103), reşit olmayanlar ile cinsel ilişki (madde 104), cinsel taciz (madde 105), çocuğun kaçırılması ve alıkonulması (madde 234), çocuk evliliklerinin bildirimi (madde 278) çocuklar açısından Kanun'da yer alan konu başlıkları arasındadır. Aile düzenine karşı suçlar kapsamında "evlenme akdinin kanuna göre yapılmış olduğunu gösteren belgeyi görmeden bir evlenme için dinsel tören yapan kimse hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilir" (madde 23-6) çocuk evlilikleri açısından yararlanabilecek bir maddedir. TCK'nın insanlığa karşı suçlar başlığı altındaki 77. Maddesi (f) cinsel saldırıda bulunma, çocukların cinsel istismarı (g) zorla hamile bırakma (h) zorla fuhuşa sevk etme yer almaktadır.

TCK'nın 230. Maddesinin 5¹⁴. ve 6¹⁵. fıkraları gereğince dini nikahın resmi nikah belgesi olma-

14 Madde 230 5. Fıkra: Aralarında evlenme olmaksızın, evlenmenin dinsel törenini yaptıranlar hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilir. Ancak, medeni nikah yapıldığında kamu davası ve hükmedilen ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar.

15 Madde 230 6. Fıkra Evlenme akdinin kanuna göre yapılmış olduğunu gösteren belgeyi görmeden bir evlenme için dinsel tören yapan kimse hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilir.

dan yapılması durumunda töreni yaptırılanlar ve nikahı kıyanlar için hapis cezası verilmekteydi. Anayasa Mahkemesi'nin oyçokluğuyla aldığı 2015/51 sayılı karar¹⁶ ile resmi nikah olmadan dini nikah yapılması suç olmaktan çıktı. Bu durum, çocuk, erken yaşta ve zorla evliliklerde yaygın bir uygulama olan önce dini nikahın yapılmasının kolaylaşmasının önünü açmış oldu.

Çocuk tanımının 18 olarak belirlenmesine rağmen, reşit olmayanla cinsel ilişki ile ilgili 104 (1). maddesinde "*Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, on beş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikayet üzerine, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır*" ifadesindeki şikayet aranmaması iptal edilerek, şikayet aranmaksızın biçiminde 2014 yılında yeniden düzenlenmiştir. Ancak, yaş sınırı açısından verilen cezaların 15 yaş ile sınırlı olması 15 ile 18 yaş aralığındaki çocukların evliliklerin önlenmesi açısından sorunludur.

Benzer bir durum çocukların cinsel istismarına ilişkin 103.madde açısından da geçerlidir. Bu maddeye göre, "*çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel istismarın sarkıntılık düzeyinde kalması halinde üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur*". 24/11/2016 tarihinde getirilen ek cümle "mağdurun on iki yaşını tamamlamamış olması halinde verilecek ceza, istismar durumunda on yıldan, sarkıntılık durumunda beş yıldan az olamaz. Sarkıntılık düzeyinde kalmış suçun failinin çocuk olması halinde soruşturma ve kovuşturma yapılması mağdurun, velisinin ve vasisinin şikayetine bağlıdır" ifadesi ile yaş konusunda bir düzenleme yapılmıştır. Aynı maddenin 2.fıkrasına da "*cinsel istismarın vücuda organ veya sair bir cisim sokulma sureti ile gerçekleştirilmesi durumunda, on altı yıldan aşağı olmamak üzere hapis cezası hükmolunur. Mağdurun on iki yaşını tamamlamamış olması halinde verilecek ceza on sekiz yıldan az olamaz*" eklemesi yapılmıştır. Cinsel istismara maruz kalan çocuklar açısından 12 yaş kriterinin getirilmiş olması, hem çocukların rızası konusunu gündeme getirmektedir, hem de 12 yaşından sonra gerçekleşen istismar durumlarını daha önemsiz algılanması yolunu da açmaktadır. Ayrıca bu ayırım hem Türkiye'nin taraf olduğu BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ndeki hem de Çocuk Koruma Kanunu'ndaki çocuk tanımına da aykırıdır.

TCK'nın 278. maddesi de "suçu bildirmeme" suçunu tanımlar. Bu maddenin birinci fıkrasına göre "*işlenmekte olan bir suçu yetkili makamlara bildirmeyen kişi, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır*". İkinci fıkrada ise, "*işlenmiş olmakla birlikte, sebebiyet verdiği neticelerin sınırlandırılması halen mümkün bulunan bir suçu yetkili makamlara bildirmeyen kişi cezalandırılır*" demektedir. Aynı maddenin üçüncü fıkrasına göre, "*mağdurun onbeş yaşını bitirmemiş bir çocuk, bedensel veya ruhsal bakımdan engelli olan ya da hamileliği nedeniyle kendisini savunamayacak durumda bulunan kimse olması halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza, yarı oranında artırılır*". TCK'nın 278. Maddesi özellikle istismara maruz kalan, evlendirilen ya da gebe bırakılan çocukların durumunu farkedebilecek hekim, öğretmen, sosyal hizmet uzmanı, muhtar gibi kamu görevlilerin suçu bildirmesi açısından önem taşımaktadır.

Çocuk Koruma Kanunu, 2005 yılında "*korunmaya ihtiyacı olan ve suça sürüklenen çocukların korunması, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenleme*" amacıyla yürürlüğe girmiştir. Temel ilkelerin tanımlandığı 3.madde çocuğa özel koruma,

16 <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/c03385ce-d1d6-49fd-8393-1382ebd7445f?excludeGerekce=False&wordOnly=False>

çocuğun katılımı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, çocuğun gelişimini dikkate almaktadır. Eşitlik ve toplumsal cinsiyet eşitliği normlarının yer almadığı ÇKK'da "*daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi*" çocuk olarak tanımlanmaktadır.

TMK, TCK ve ÇKK arasındaki çocuk yaşının ölçütü arasındaki farklılık çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikleri destekleyen bir durum ortaya çıkarmaktadır. Çocuk yaşı 18 olarak tanımlanmakla birlikte, TMK'ya göre çocukların ergin kılınması, evliliğin erginlik anlamına gelmesi, TCK'da 15 yaşından önceki cinsel istismarın ön plana çıkarılması bu temel üç kanun arasındaki uyumsuzluğa işaret eden ve ÇEZE'nin toplumsal olarak meşru görünmesini destekleyen bir yapıya karşılık gelmektedir. Ayrıca, çocuklara cinsel istismar konusunda TCK'nın 103.maddesinde 12 yaşından küçük olanlara yönelik cezaların ağırlaştırılması, bu yaşın üzerindeki çocuklar açısından cinsel istismarın meşrulaşmasını pekiştirmesi açısından sorunludur.

Çocuklara yönelik destek hizmetleri arasında 2002 yılında kurulan, 2003 yılından itibaren SHÇEK'e aktarılan ve halen AÇSGB kapsamında **Alo 183** hattı psikolojik, hukuksal ve ekonomik danışmanlık hizmeti vermektedir. Alo 183 Sosyal Destek Hattı aile, kadın, çocuk, engelli, yaşlı, şehit yakınları ile gaziler ve gazi yakınları olmak üzere oldukça geniş bir kesime hizmet vermektedir. Yedi gün 24 saat temelinde hizmet sunan bu hat, ihmal, istismar ve şiddet vakaları ve töre/namus saikiyle işlenen cinayetlere ilişkin ihbarlar da alınmaktadır. Ancak, uluslararası sözleşmelerde belirtilen sadece şiddet mağdurlarına hizmet sunan bir hat olarak düzenlenmesine ihtiyaç vardır. Ayrıca bu tür hatların her bir çocuğun (engelli, anadili farklı, mülteci, kapalı kurumda bulunan vb) erişimini sağlayacak nitelikte ve sadece çocuklara özel düzenlenmesi de yine etkililiği açısından önemlidir.

ASPB'na bağlı olarak yürütülen **Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği**, "suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklardan psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilenlere, Bakanlığa bağlı olarak geçici süre ile hizmet veren Çocuk Destek Merkezleri'nin çalışma usul ve esasları ile hizmet standartlarını belirlemek" amacına hizmet etmektedir. Yönetmelikte, çocukların onuruna yaraşır şekilde hizmet verilmesi, çocuğun yüksek yararının gözetilmesi, çocukla ilgili yapılacak işlemlerde çocuğun katılımının sağlanması, çocukların güçlendirilmesi ve gelişimlerinin teşvik edileceği ortamların sağlanması genel ilkeler olarak tanımlanmıştır. Yönetmelikte, bebek sahibi olan 18 yaşının altındaki çocuklardan hakkında bakım kararı tedbiri veya korunma kararı verilmiş olanlar "çocuk anne" olarak tanımlanmıştır. Merkezlerde kalan gebe çocuklar ile "çocuk anne"lere bebekleriyle birlikte kaldıkları merkezlerde beslenme, doğuma hazırlık, bebek bakımı, bebek gelişimi ile ilgili eğitimler verilmesi, sağlık kontrollerinin yapılması gibi hizmetler verilmektedir.

Belediyelerin görev, yetki ve sorumluluklarına yeni düzenlemelerin getirildiği **5393 sayılı Belediye Kanunu** 2005 yılında yayınlanmıştır. Nüfusu 50.000'in üzerindeki belediyelere kadınlar ve çocuklar için konukevleri açılması konusuna değinilen Kanun'da 2012 yılında yapılan değişiklik zorunlu hale getirilmiştir. Çocuklara özel koruma ve çocukların gelişimi normları çerçevesinde ele alınabilecek bu değişiklik ile "büyükşehir belediyeleri ve nüfusu 100.000 üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır" ifadesi yer almaktadır. Onur kavramının yapılan yardımlarda hemşeriler ile ilgili olan maddede "onur kırıcı" olmadan

biçiminde yer aldığı Kanun'da, Kent Konseyi aracılığıyla çocukların da katılımının desteklenmesi (madde 77) de vurgulanmıştır. 2006 yılında yayınlanan **Kent Konseyi Yönetmeliğinde** belirtilen görevler arasında "çocukların, gençlerin, kadınların ve engellilerin toplumsal yaşamdaki etkinliklerini artırmak ve karar alma mekanizmalarında aktif rol almalarını sağlamak" (madde 6ğ) çocukların katılımı açıkça ifade edilmiştir. Kent Konseyleri bünyesinde Çocuk Meclisi ve Kadın Meclisi organları aracılığıyla bazı illerde ÇEZE konusuna yönelik çalışmalarda yürütülmektedir.

2006/17 sayılı **Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi için Alınacak Tedbirler Başbakanlık Genelgesi**, şiddet ile mücadele için kurumlar arasındaki koordinasyonun sağlanması açısından oldukça önemli bir genelgedir. Genelgenin ilk bölümünde çocuklara yönelik şiddet konusunda alınacak tedbirler açısından TBMM, Adalet, Sağlık, MEB, İçişleri Bakanlıkları, SHÇEK, TÜİK, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, valilikler, belediyeler, üniversiteler ve özel sektör olmak üzere çeşitli kurumlara sorumluluklar yüklenmiştir. Genelgede kız çocuklarının eğitimlerine özel önem verilmesi, geleneksel uygulamaların sonlandırılması ve şiddet ile mücadele için araştırmalar yapılması ile şiddet ile mücadeleye ilişkin hizmetler ve kanunlarda yapılması gereken düzenlemelere değinilmiştir. DİB'ye çocuklara yönelik şiddetin konusunda toplumu bilinçlendirecek çeşitli etkinlikler ve yayınlar yapması görevi verilmiştir. Genelgede eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, çocuğa özel koruma, çocuğun gelişiminin desteklenmesi normları kapsamıştır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştiren geleneksel uygulamalar ile mücadele edilmesinin altını çizen genelge önleyici niteliktedir. Başbakanlık Genelgesini takip eden **2007/8 sayılı İçişleri Bakanlığı Genelgesi** ile illerde valiliklerin çocuklara ve kadınlara yönelik şiddet ile mücadelesinin artırılmasına yönelik faaliyetleri teşvik edilmiştir.

Kadınlara yönelik ve eviçi şiddet ile mücadele konusundaki ilk kanun 1998 yılında çıkarılan 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'dur. Uygulamada yaşanan sorunlar ve İstanbul Sözleşmesi'nin hükümlerinin değerlendirilmesi sonucunda **6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun** 2012 yılında yürürlüğe girmiştir. Kanun'un şiddete maruz kalanlara yönelik destekler ve hizmet sunumunun temel insan haklarına, kadın erkek eşitliğine, sosyal devlet ilkesine uygun, adil, etkili, süratli usul ve düzenlemeleri esas olarak hazırlandığı belirtilmiştir (KSGM, 2012). Şiddete maruz kalan bireylere ve yanlarındaki çocuklara yönelik koruyucu tedbirlerin alınmasını düzenleyen ve Çocuk Koruma Kanunu'nda yer alan koruyucu ve destekleyici tedbirlere de gönderme yapılan Kanun'da, çocukların şiddetten korunması hedeflenmektedir. 6284 sayılı Kanun'da eşitlik, kadın erkek eşitliği, insan onuruna saygı ve ayrımcılık yasağı belirtilmiştir. Kanun'da şiddete maruz kalanlara yönelik koruyucu ve önleyici birçok tedbire yer verilmiş ve 7 gün 24 saat hizmet sunması hedeflenen Şiddet İzleme ve Önleme Merkezleri (ŞÖNİM) kurulmasına da yer verilmiştir. Pilot uygulama olarak başlayan ŞÖNİM'lerin sayısı zaman içinde artarak tüm illerde hizmet sunmaya başlamıştır. 2016 yılında çıkarılan **Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmelik** işleyişe dair açıklamalar yapılmıştır. Eşitlik ve kadın erkek eşitliği (madde 4a), şiddetten koruma (madde 4b), insan onuruna yaraşır hizmet (madde 4c), ayrımcılık yasağı (madde 4f) temel ilkeler arasında yer almaktadır. Yönetmelikte çocuklar "şiddet mağduru ve beraberinde çocuklar" biçiminde daha çok kadınlar ile birlikte düşünülmeyle birlikte 18 yaşından küçük kız çocuklarına yönelik özel bir madde bulunmaktadır. Hizmetlerden yararlanacak kişilerin tanımlandığı 12.maddenin

(3) fıkrası "On sekiz yaşından küçük şiddet mağduru, hamile veya doğum yapmış kız çocukları Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak hizmet veren kuruluşlara yönlendirilir. Bu kişilerden haklarında Kanun kapsamında alınan tedbir kararlarının takibi ŞÖNİM tarafından yapılır" ifadesiyle devlet korumasına almaktadır.

Çocukların koruması amacıyla Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastane ve kurumlara bağlı olarak hizmet sunması hedeflenen **Çocuk İzlem Merkezleri** (ÇİM) 2012/20 sayılı Başbakanlık genelgesi ile kurulmuştur. Genelgenin üçüncü maddesinde "özellikle cinsel istismar suçunun mağduru olan çocukların etkin bir şekilde korunmalarının sağlanması..."na yönelik bir amaca hizmet etmesi planlanan ÇİM'lerin çocukların korunması ve özellikle cinsel gelişimleri konusu vurgulanmaktadır.

6284 sayılı Kanun'la ilişkili olarak şiddete maruz kalanlara yönelik hizmetlerin düzenlenmesiyle ilgili olarak 2013 yılında **Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik** çıkarılmıştır. Eşitlik ve toplumsal cinsiyet eşitliği (madde 4-3a), insan onuruna saygı (madde 4-3n), şiddetten koruma (madde 4-3g), ayrımcılık yasağı (madde 13-1) normları vurgulanmıştır. Konukevlerinde 18 yaşının altındaki kız çocuklarının anneleri ile birlikte kalabileceklerine de değinilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1973 yılından itibaren çıkardığı kanun, yönetmelik ve genelgelerin birçoğunda eğitim hakkının tüm çocuklar için eşit biçimde sağlanması, ayrımcılık karşıtlığı, kız çocuklarının güçlenmesi, şiddetten korunma hakkının gözetilmesi, dönüştürücü eşitlikte yer alacak biçimde norm olarak kullanılmaktadır. Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda yapısal izleme içeren haritalama çalışması, sınırlı da olsa toplumsal cinsiyet eşitliği normuna değinen mevzuat olduğunu göstermektedir (Tan, 2018).

3.2. İlgili Politikaların Haritalaması: Politika Belgelerinin İnsan Hakları Belgeleriyle Uyumunun Tespiti (Yapısal İzleme)

Çocuk, erken yaşta ve zorla evlilikler ile ilgili merkezi kamu kurumları olan bakanlıklar, bakanlıklara bağlı kuruluşlar ve mahalli idareler tarafından yürütülen politikalara odaklanılmıştır. Bakanlıkların misyonları ve vizyonları, stratejik planları, eylem planları ve diğer kurum ve kuruluşlar ile özellikle ÇEZE alanına ilişkin imzaladıkları protokollerin toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlılığı açısından değerlendirilmiştir. ÇEZE'nin çocuk hakları açısından ele alındığında birçok kamu kurumunu ve eğitim, sağlık, şiddet ve insan/kadın/çocuk ticareti alanları ile ilgili olması nedeniyle politika belgelerini üreten kurum ve kuruluşların analizinde daha önce Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği'nin Avrupa Birliği destekli Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi kapsamında yapılan Haritalama çalışmalarından yararlanılmıştır (Göğüş Tan, 2018, Toksöz ve Memiş, 2018; Coşkun, 2018; Akın ve Türkçelik; 2018; Yüksel-Kaptanoğlu, 2018). Tablolarda kurumların vizyon ve misyonları ile stratejik planları ile eylem planlarında toplumsal cinsiyet duyarlılığının olup olmadığı gösterilmektedir.

Tablo 3. Bakanlıklar ve kamu kurumlarına bağlı kuruluşlar listesi	
No	Belgenin adı
1	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanlığı (AÇSHB)
2	AÇSHB-Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
3	AÇSHB-Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
4	AÇSHB-Çalışma ve Sosyal Güvenlik Genel Müdürlüğü
5	Adalet Bakanlığı
6	Adalet Bakanlığı- Mağdur Hakları Daire Başkanlığı
7	İçişleri Bakanlığı
8	İçişleri Bakanlığı-Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
9	Milli Eğitim Bakanlığı
10	Sağlık Bakanlığı
11	Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
12	TBMM-KEFEK
13	Kamu Denetçiliği Kurumu
14	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
15	Türkiye İstatistik Kurumu
16	Diyanet İşleri Başkanlığı
17	AFAD

Tablo 4. Bakanlıkların ÇEZE ile ilgili Politika Belgeleri Analizi				
Merkezi Kamu Kurumu/Politika Belgesinin Adı	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
ÂİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI				
Misyon/vizyon				
Misyon: Toplumsal değerler çerçevesinde bireyi ve aileyi güçlendiren sosyal hizmetler sunmak; sosyo-ekonomik kalkınmaya katkı sağlama hedefiyle istihdamı artıran, çalışma hayatını düzenleyen, denetleyen tedbirler almak ve sosyal güvenlik sisteminin etkinliğini sürdürmek.	2018		X	
Vizyon: Ailenin güçlü, bireyin mutlu olduğu, çalışan ve üreten müreffeh bir Türkiye.	2018		X	
Stratejik Planlar				X
Eylem Planları				X
AÇŞHB- ÇOCUK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ				
Misyon/vizyon				
Misyon: Köklü devlet tecrübemiz, engin kültür ve medeniyet birikimimiz, evrensel hukuk ilkeleri, ulusal plan ve politikalar ile sosyal değişim ve gelişim çerçevesinde, vizyonumuzu gerçekleştirmek.	2018		X	
Vizyon: Ülkemizi; hayallerini gerçeğe, mutluluğunu yüzüne, sesini kürsüye taşıyabilen çocukları olan, rol model bir ülke haline getirmek.	2018		X	
İlkeler: Akıl ve Bilimin Rehberliğinde; insan haklarına, çocuk haklarına, evrensel hukuk ilkelerine ve mevzuata bağlı kalmak; çocuğun yüksek yararı çerçevesinde, milli ve manevi değerleri gözeterek bilimsel veriye dayalı sürdürülebilir hizmet vermek; tarafsız, şeffaf, adil, hesap verebilir ve işbirliğine açık olmak; teknolojik imkanlardan etkin yararlanmak, hizmet sunumunda; gelişim ve değişimi, toplam kaliteyi ve memnuniyeti esas almak; performans odaklı yönetim sergilemek.	2018		X	
Stratejik Planlar				
Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Strateji Belgesi	2014		X	
Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı	2013-2017	X		
Eylem Planları				
2018-2023 Ulusal Çocuk Strateji Belgesi ve Eylem Planı	2018		X	

Tablo 4. Bakanlıkların ÇEZE ile ilgili Politika Belgeleri Analizi (devam)				
Merkezi Kamu Kurumu/Politika Belgesinin Adı	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
AÇSHB- KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ				
Misyon/vizyon				
Misyon: 2011 yılında "Ülkemizde kadın erkek eşitliğinin sağlanması, toplumsal yaşamın tüm alanlarında kadınların konumlarının güçlendirilmesi ve kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi için politikalar üretmek, strateji geliştirmek, tüm paydaşlarla işbirliği yapmak ve koordinasyonu sağlamak" biçiminde ifade edilen vizyon web sayfasından kaldırılmıştır.				X
Vizyon: 2011 yılında "Toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında ürettiği politika ve geliştirdiği stratejilerle etkin ve başarılı bir kurum olmak" biçiminde ifade edilen vizyon web sayfasından kaldırılmıştır.				X
Stratejik Planlar				
Eylem Planları				
Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele UEP (2007)	2007	X		
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)	2008	X		
Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele UEP (2012-2015)	2012	X		
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2012-2015)	2014	X		Basılmadı.
Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele UEP (2016-2020)	2016		X	
Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023	2018			
Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele Eylem Planı	2018			yayınlanmadı
AÇSHB-ÇALIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ				
Misyon/vizyon				
Misyon: Çalışma hayatını düzenlemek ve denetlemek, işgücü piyasasının yapısal sorunlarını çözmek suretiyle büyümenin istihdama katkısını, istihdam ve işgücüne katılım oranını artırmak, nitelikli insan kaynağı oluşturmak, sosyal güvenliği yaygınlaştıracak tedbirler almak, iş sağlığı ve güvenliği kültürünü geliştirerek tüm çalışanlara sağlıklı ve güvenli çalışma ortamı oluşturmak.	2018		X	
Vizyon: Sosyal hukuk devleti temelinde emeğin ve hakkın esas alındığı, diyalog mekanizmalarının etkin bir biçimde işletilerek çalışma ahenginin hâkim kılındığı, uluslararası norm ve standartlara uyumlu, yenilikçi bir çalışma hayatı oluşturmaktır.	2018		X	
Stratejik Planlar				
Eylem Planları				
				X
				X

Tablo 4. Bakanlıkların ÇEZE ile ilgili Politika Belgeleri Analizi (devam)				
Merkezi Kamu Kurumu/Politika Belgesinin Adı	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
ADALET BAKANLIĞI				
Misyon/vizyon				
Misyon: Hukukun üstünlüğü, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı ile insan haklarını esas alarak, adalet hizmetlerinin adil, hızlı ve etkili bir şekilde sunulmasını sağlayacak politikaları geliştirmek ve uygulamaktır.			X	
Vizyon: Güven veren ve erişilebilir bir adalet sistemi.			X	
Stratejik Planlar				
Adalet Bakanlığı Stratejik Planı 2019-2023	2019		X	
Eylem Planları				X
ADALET BAKANLIĞI-CEZA İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ MAĞDUR HAKLARI DAİRE BAŞKANLIĞI				
Misyon/vizyon				
Misyon: Sosyal hukuk devleti ve onarıcı adalet çerçevesinde adli süreçte, mağdurların beklenti ve ihtiyaçlarını değerlendirerek maruz kaldıkları olayın etki ve izlerine karşı telafi edici, ikincil mağduriyetlerini önleyici, erişilebilir, uzmanlık ve gönüllüğe dayalı adli sosyal destek hizmetlerinin sunulmasını sağlayacak politikaları geliştirmek ve uygulamak	2013			
Vizyon: Uluslararası standartlara uygun, etik değerlere bağlı, sürdürülebilir, mağdur odaklı ve etkin bir destek hizmet modelini kurarak ülke geneline yaymak.	2013			
Stratejik Planlar				
2015-2019 Adalet Bakanlığı Stratejik Planında Mağdur Hakları	2015		X	
Adalet Bakanlığı Çocuk Koruma Hizmetlerine Koordinasyon Strateji Belgesi	2013		X	
Eylem Planları				X
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI				
Misyon/vizyon				
Misyon: Hayata hazır, sağlıklı ve mutlu bireyler yetiştiren bir eğitim sistemi	2015		X	
Vizyon: Düşünme, anlama, araştırma ve sorun çözme yetkinliği gelişmiş; bilgi toplumunun gerektirdiği bilgi ve becerilerle donanmış; millî kültür ile insanlığın ve demokrasinin evrensel değerlerini içselleştirmiş; iletişime ve paylaşımına açık, sanat duyarlılığı ve becerisi gelişmiş; öz güveni, öz saygısı, hak, adalet ve sorumluluk bilinci yüksek; gayretli, girişimci, yaratıcı, yenilikçi, barışçı, sağlıklı ve mutlu bireylerin yetişmesine ortam ve imkân sağlamak.	2015		X	

Tablo 4. Bakanlıkların ÇEZE ile ilgili Politika Belgeleri Analizi (devam)				
Merkezi Kamu Kurumu/Politika Belgesinin Adı	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
Stratejik Planlar				
MEB 2015-2019 Stratejik Planı		2015	X*	
Eylem Planları				
Kız Çocuklarının Eğitimi (KEP) İl Eylem Planları			X	
*yetersiz				
SAĞLIK BAKANLIĞI				
Misyon/vizyon				
Misyon: İnsan merkezli yaklaşımla birey ve toplumun sağlık hakkını ve sağlığını en üst düzeyde korumak, sağlık sorunlarına zamanında, uygun ve etkili çözümleri yüksek hizmet kalitesiyle sunmak	2019		X	
Vizyon: Sağlıklı hayat tarzının benimsendiği, herkesin sağlık hakkına kolaylıkla ve yüksek hizmet kalitesiyle eriştiği bir Türkiye	2019		x	
Stratejik Planlar				
Sağlık Bakanlığı Stratejik Plan 2013-2017	2013	X*		
Sağlık Bakanlığı Stratejik Planı 2019-2023	2019		X	
Eylem Planları				
				X
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI				
Misyon/vizyon				
Misyon: Temel hak ve hürriyetleri esas alarak; iç güvenlik, kıyı ve karasularının emniyetini sağlama, etkili sınır yönetimi ve güvenliği, göç politikaları oluşturma, kamu hizmetlerinin koordinasyonu ile etkin il ve ilçe yönetimini tesis etme, afetlere dirençli toplum oluşturma, nüfus ve vatandaşlık hizmetlerini sunma ve sivil toplumu destekleme görevlerini insan odaklı ifa etmek	2019	X		
Vizyon: Güvenli Türkiye	2019	X		
Stratejik Planlar				
				X
Eylem Planları				
				X
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI - GÖÇ İDARESİ GM				
Misyon/vizyon				
Misyon: Ülkemizin tarihsel birikimi ile ulusal ve uluslararası mevzuat çerçevesinde yabancıların göç alanına ilişkin tüm iş ve işlemlerini insan odaklı milli politikalarla yürütmek, ülkemizle karşılıklı uyumlarını sağlamak.		X		
Vizyon: Göç yönetim sistemimizi milli menfaatlerimiz temelinde insan odaklı politikalarla geliştirmek ve sürdürmek.		X		

Tablo 4. Bakanlıkların ÇEZE ile ilgili Politika Belgeleri Analizi (devam)				
Merkezi Kamu Kurumu/Politika Belgesinin Adı	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
Stratejik Planlar				X
Eylem Planları				X
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI - AFAD				
Misyon/vizyon				
Misyon: Afet ve acil durumlara ilişkin süreçlerin etkin yönetimi için gerekli çalışmaları yürütmek, ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak ve bu alanda politikalar üretmek			X	
Vizyon: Afetlere dirençli toplum oluşturmak			X	
Stratejik Planlar				
AFAD 2019-2023 Stratejik Planı			X	
Eylem Planları				X
*Yetersiz				

Tablo 5. Kamu kurumları ve ilgili başkanlıkların ÇEZE ile ilgili Politika Belgeleri Analizi				
Merkezi Kamu Kurumu/Politika Belgesinin Adı	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
CUMHURBAŞKANLIĞI STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI				
Misyon/vizyon				
Misyon				X
Vizyon				X
Stratejik Planlar 2009-2013 DPT Stratejik Planı, 2014-2018 Kalkınma Bakanlığı Stratejik Planı olmasına rağmen yeni yapılanma içinde CSBB'nin stratejik planı yoktur.				X
Kalkınma Planları				
Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	1963		X	
İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	1968		X	
Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	1973		X	
Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	1979		X	
Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)	1985		X	
Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	1990		X	
Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)	1996	X		
Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2006)	2001	X		
Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)	2007	X		
Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)	2014	X		
Onbirinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Çocuk ve Gençlik Özel İhtisas Komisyonu Çocuk Çalışma Grubu Raporu	2019	XX		
Onbirinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023)	2019		X	
TBMM				
KADIN ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ KOMİSYONU				
Misyon/vizyon				X
Stratejik Planlar/Eylem Planları				X
Komisyon Raporları				
Erken Yaşta Evlilikler Komisyon Raporu	2010	X		
Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Mevzuattaki ve Uygulamadaki N oksanlıkların Tespitine İlişkin Komisyon Raporu	2010	X		
Çocuk Cinsiyeti Nedeniyle Kadın Üzerinde Oluşturulan Psikolojik Şiddet, Başlık Parası ve Geleneksel Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu	2011	X		
Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar ile Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu	2016		X	

Tablo 5. Kamu kurumları ve ilgili başkanlıkların ÇEZE ile ilgili Politika Belgeleri Analizi (devam)				
Merkezi Kamu Kurumu/Politika Belgesinin Adı	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU				
Misyon/vizyon				
Misyon: Etkin bir şikâyet mekanizmasıyla idarelerin hukuka ve hakkaniyete aykırı uygulamalarına karşı bireyi korumak ve kamu hizmetlerinin insan hakları ile iyi yönetim ilkeleri çerçevesinde yürütülmesine katkı sağlamak’.	2017		X	
Vizyon: Kurumumuzun misyon bileşenleri 2 ana başlık altında toplanmıştır: 1. Şikâyet İnceleme ve Araştırma Faaliyetleri 2. Tanıtım ve Farkındalık Geliştirme Faaliyetleri Ayrıca, bu temel misyon bileşenlerini destekleyici nitelikte “kurumsal kapasite ve temel yetkinliklere” ilişkin faaliyetler de mevcuttur.	2017		X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2017-2021	2017	X		
Eylem Planları				X
TÜRKİYE İNSAN HAKLARI EŞİTLİK KURUMU				
Misyon/vizyon				
Misyon: İnsan haklarını korumak ve geliştirmek, Ulusal Önleme Mekanizması görevini yerine getirmek ve ayrımcılıkla mücadele etmek			X	
Vizyon: Uluslararası insan hakları sözleşmeleriyle milletimizin temel değerlerini ve beklentilerini bağdaştırarak insan hakları alanında halkımıza ve global topluma öncülük eden; Açıklama ve kararlarına güvenilen, referans alınan, kalitesi ve marka özelliğiyle uluslararası kabul gören, İnsan hakları politikalarını etkileyebilen, uluslararası arenada Türk vatandaşlarının ve akraba toplulukların yurtdışında uğrayabilecekleri insan hakları ihlallerini de gözleyen ve uluslararası toplumun gündemine getirebilen, Gerektiğinde uluslararası alanda ihlal edilen insan hakları konusunda araştırma yapıp raporlar yayınlayabilen, Yapılan haksız ithamları cevaplandırabilen ve yeni evrensel haklar tespit edebilen bir kurum olmayı amaçlamaktadır			X	
Stratejik Planlar				X
Eylem Planları				X

Tablo 5. Kamu kurumları ve ilgili başkanlıkların ÇEZE ile ilgili Politika Belgeleri Analizi (devam)				
Merkezi Kamu Kurumu/Politika Belgesinin Adı	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU				
Misyon/vizyon				X
Misyon: Ulusal ve uluslararası kullanıcıların ihtiyaç ve önceliklerini dikkate alarak kaliteli, güncel, güvenilir, tutarlı, tarafsız, uluslararası standartlara uygun istatistikleri üretmek, kullanıma sunmak ve resmi istatistik üretim sürecinde yer alan kurumlar arasında eşgüdümü sağlamak.				
Vizyon: Uluslararası standartlarda kullanıcı odaklı ve sürdürülebilir bir istatistik sistemi kurmak				
Stratejik Plan				X
Stratejik Plan 2017-2021	2017	X		
Eylem Planı				X
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI				
Misyon/vizyon				X
Misyon: Kur'an ve sünnete dayalı, İslam gelenek ve törelerine uygun, güncel gelişmeleri dikkate alan bir anlayışla; toplumu dinî konularda aydınlatmak, camilerin yönetimi ve ibadet hizmetleri ile ilgili iş/işlemleri yürütmek, rehabiliteye muhtaç kesimler başta olmak üzere talep edenlere manevi destek hizmeti sunmak, Dinin kuşatıcı ve rahmet dolu mesajını medya yoluyla etkin bir şekilde yaymak, kameri aybaşı ile namaz vakitlerini dinî ve astronomik kriterlere göre tespit etmektir.	2017		X	
Vizyon: Toplumun her kesimine din hizmeti ulaştıran, camilerimizin toplum hayatının önemli merkezlerinden biri hâline gelmesini sağlayan, toplumda yardıma muhtaç tüm kesimlere hem manevi hem de maddi manada yardımcı olan, dünya ölçeğinde namaz vakti ve kameri aybaşı hesaplamalarında birliği sağlayacak çalışmaları yapan bir birim hâline gelmektir.	2017		X	
Stratejik Planlar				X
Eylem Planları				X

Mahalli İdareler

Haritalama çalışmasının bu bölümünde projenin uygulama illeri olan Adana, Gaziantep, İzmir ve Kars il ve ilçe düzeyinde mahalli idare birimleri toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı yerel yönetim çerçevesinde incelenmiş ve Tablo 6-9 arasında özetlenmiştir. Adana Büyükşehir Belediyesinin ÇEZE'nin önlenmesine yönelik herhangi bir stratejik hedef ya da amacı belirtilmese de, ÇEZE konusu belediyenin faaliyetlerinde erken çocukluktan itibaren kadına yönelik şiddet ve ayrımcılık ile mücadele kapsamında ele alınmaktadır. 'Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı' doğrultusunda erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesi amacıyla tüm kamu kurum ve kuruluş personeline ve farklı hedef gruplarına yönelik eğitim faaliyetleri ile farkındalık artırma çalışmaları il düzeyinde büyükşehir belediyesi ve Adana Valiliği tarafından ana çerçeve olarak kullanılmaktadır. Öncelikli olarak bilinç yükseltme çalışmaları özellikle örgün ve yaygın eğitim araçlarını kullanarak toplumun farklı kesimlerinde konu ile ilgili farkındalık oluşturma çalışmaları göze çarpmaktadır.

Örneğin, 2016 yılında Adana Büyükşehir Belediyesi Kent Konseyi Kadın Meclisi ile birlikte 100 adet kuaföre 'Çocuk Gelin Olmasın' sticker dağıtımını projesini tamamlamıştır. Ulusal ve yerel eylem planlarının ve politika belgeleri dikkate alınarak büyükşehir belediyesinin ve ilçe belediyelerinin hazırladıkları stratejik planlar, faaliyet ve performans raporlarının incelenmesi, son dönemde Büyükşehir Belediyesinde kadının güçlenmesi ve kadın erkek fırsat eşitliği konuları politika belgelerinde ayrılan yer artmıştır. Ancak, ilçe belediyeleri düzeyinde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik doğrudan politikalar göz ardı edilmektedir (Tablo 6).

ÇEZE ile mücadele kapsamında Gaziantep Büyükşehir Belediyesi oldukça aktiftir. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi stratejik eylem planında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kapsamında, il genelinde kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın önlenmesi, erken yaşta evliliğin önlenmesi ve aile birliğinin korunmasına yönelik farkındalık yaratıcı etkinliklerin düzenlenmesine yönelik çalışmalar yapılması planlanmıştır. ÇEZE'nin önlenmesine yönelik bu çalışmalarda bilinçlendirme faaliyetlerinin yürütülmesi ve toplumun ilgili aktörleri ile genel kamu oyununun bilgilendirilmesi amaçlanmıştır. Konu yönelik farkındalığın artırılması ile ilgili faaliyetlerin yanı sıra Büyükşehir Belediyesi UNICEF destekli 'Çocuk Gelinler Projesi' Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Gaziantep Üniversitesi ve sivil toplum kuruluşları ile birlikte yürütülmüştür. Söz konusu proje Gaziantep ilinde yaşayan erken yaşta ve/veya zorla gerçekleşen evliliklerin önlenmesi konusunda kamusal düzeyde bilinç oluşturmayı amaçlanmıştır. Proje kapsamında ÇEZE ile aktif mücadele için çağrı merkezi oluşturulmuştur. Kurulan çağrı merkezi aracılığı ile gelen ihbarlar değerlendirilerek küçük yaşta evlenen kız çocuklarının kurtarılarak eğitim hayatına kazandırılmaları amaçlanmaktadır. 2017 yılında 'Gelin Etmeyin Okula Gönderin Projesi' ile 444 27 00 numaralı çağrı hattına yapılan ihbarlar sonucu 39 kız çocuğunun yarıda bıraktıkları eğitimlerine devam etmeleri sağlanmıştır. UNICEF ile ortak yürütülen 'Kız ve Erkek Çocuklar İçin Eşitlik: Çocuk Evlilikleriyle Mücadele Projesi' adlı bir diğer proje ilde kız çocuklarının toplumsal ve ekonomik yaşamdan uzaklaştırılmasına sebep olan engellerin ortadan kaldırılmasını ve çocuk evlilikleriyle mücadele çalışmalarına destek sağlamayı amaçlamaktadır.

Tablo 6. Adana İli Mahalli İdaresinde ÇEZE İle İlgili Politika Belgelerinde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı				
Mahalli İdareler	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ				
Misyon/vizyon				
Misyon Büyükşehir Belediyesi sorumluluk alanında planlı, hızlı, etkin, şeffaf, adil ve vatandaş odaklı en iyi hizmeti sunmak			X	
Vizyon Lider ve öncü konumunu sürdürerek Türkiye ve Dünya'da örnek belediye olmak			X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019	X		
Stratejik Plan 2015-2019	2014		X	
Stratejik Plan 2010-2014	2009		X	
Stratejik Plan 2007-2011	2006		X	
Stratejik Planlar				
Uyum Eylem Planı 2019-2020	2018		X	
Stratejik Planlar				
Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu		X		
Kadın Erkek Eşitlik Komisyonu	2014	X		
Kadın Geliştirme Merkezi (KAGEM)	2018		X	
Kent Konseyi Kadın Meclisi			X	
Ceyhan Belediyesi				
Misyon Yerel ve ortak nitelikteki hizmetleri, «Halk için Halkla beraber...» anlayışıyla sunan, hemşerilik bilincini ve insana saygı ilkesini şeffaf yönetim biçimiyle birleştiren bir belediyecilik yapmaktır.	2020		X	
Vizyon Ceyhan'a halkıyla birlikte sahip çıkan, adil ve şeffaf bir yönetimle, tüm sorunlarını geride bırakmış, tarihi varlıklarıyla, turizmiyle, kültürüyle adından söz ettiren öncü bir kent yaratmaktır	2020		X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019		X	
Komisyon/Merkezler				X

Tablo 6. Adana İli Mahalli İdaresinde ÇEZE İle İlgili Politika Belgelerinde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı (devam)				
Mahalli İdareler	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
Çukurova Belediyesi				
Misyon Çağdaş, Modern Gülen yüzlü Bir Çukurova İçin” sloganı ile ilçemizin geleceğine yön veren, eşit, engelsiz, çevreye ve insana duyarlı vatandaşa hizmet odaklı, katılımcı yönetim felsefesi ile kalitemizi sürekli artırarak hizmet vermektir.	2020		X	
Vizyon Şeffaf, katılımcı, hesap verilebilirliği yüksek, temel hak ve özgürlüklere saygılı, temel değerlerimizden kopmadan, yerel kalkınmada öncü örnek ilçe olmaktadır.	2020		X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019		X	
Komisyon/Merkezler				X
Kozan Belediyesi				
Misyon Hemşerilerini ortak Kozan kimliği altında birleştiren, önce insan anlayışıyla vatandaşlarımıza yaşam kalitesi sunan, doğal ve kültürel değerlerin korunduğu ve geliştirildiği, katılımcı ve şeffaf bir yönetim uygulamasını tercih eden, eşit ve adil hizmet sunan bir belediye olmaktadır.	2020		X	
Vizyon Temel değerlerimizden kopmadan, insanın ön planda tutulduğu, tüm yaş ve cinsiyet gruplarının kendilerini ait hissettiği, kentsel gelişim, değişim ve yaşam kalitesini sürekli artıran, yerel kalkınmada öncü marka bir belediye olmaktadır.	2020		X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019		X	
Komisyon/Merkezler				X
Sarıçam Belediyesi				
Misyon Sarıçam’da birlikte üretip, kalkınma esaslı çağdaş ve sosyal belediyecilik anlayışını tesis etmek.	2020		X	
Vizyon Ekonomik değerlerini Sarıçam’da yaşayanların refahı için planlayan, her alanda yenilikçi ve öncü marka kent yaratmak	2020		X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019		X	
Stratejik Plan 2015-2019	2014		X	
Komisyon/Merkezler				X

Tablo 6. Adana İli Mahalli İdaresinde ÇEZE İle İlgili Politika Belgelerinde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı (devam)				
Mahalli İdareler	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
Seyhan Belediyesi				
Misyon Demokratik, katılımcı, yenilikçi, sosyal belediyeçilik anlayışıyla tüm bireylerin yaşam kalitelerini iyileştirmeye yönelik gerçekçi kaliteli hizmet veren, birlikte yönetip, birlikte başaracağımız sürdürülebilir yeni bir Seyhan.	2020		X	
Vizyon Daha yaşanabilir yeşil alanları çok, doğaya saygılı, işleyişinde şeffaflığı, katılımcı demokrasi ilkelerini esas alabilen, yetkilerini, başta dezavantajlı ve desteğe ihtiyacı olan birey ve gruplar olmak üzere tüm Seyhanlılara kullanabilen, vatandaşlarımızı hiçbir ayırım gözetmeden yerel demokrasinin temeli kabul edebilen bir belediye olmak.	2020		X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019		X	
Stratejik Plan 2015-2019	2014		X	
Stratejik Plan 2010-2014	2009		X	
Komisyon/Merkezler				
Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu				
Eşitlik Birimi	2020	X		
Yüreğir Belediyesi				
Misyon Sosyal belediyeçilik temelinde; adil, şeffaf ve katılımcı yönetim anlayışı inşa etmek.	2020		X	
Vizyon Vatandaşı yüreğinde taşıyan, ortak akılla yatırımı yönlendirerek ilçemizi marka şehir düzeyine taşıyan ve cazibe merkezi Yüreğir'i hedefleyen akıllı bir kent oluşturmak.	2020		X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019		X	
Stratejik Plan 2015-2019	2014		X	
Stratejik Plan 2010-2014	2009		X	
Komisyon/Merkezler				
Kadın Dayanışma Merkezi	2020			
ADANA VALİLİĞİ				
Misyon/vizyon				X
Misyon				X
Vizyon				X
Stratejik Planlar				X
Eylem Planları				X

Tablo 7. Gaziantep İli Mahalli İdaresinde ÇEZE İle İlgili Politika Belgelerinde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı				
Mahalli İdareler	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
GAZİANTEP BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ				
Misyon/vizyon				
Misyon İnsanlığın temel değerlerine kaynaklık eden eşsiz mirasımızı, yenilikçi yöntemlerle zenginleştirerek hayata tat katan nitelikli kentsel hizmetler sunmak.	2020		X	
Vizyon Geleneği geleceğe taşıyan, insanlığı yücelten değerler üreten, mükemmeli ortak akılla arayan, ağız tadıyla yaşanan küresel bir merkez olmak.	2020		X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019	X		
Stratejik Plan 2015-2019	2014		X	
Stratejik Plan 2010-2014	2009		X	
Stratejik Plan 2007-2011	2006		X	
Eylem Planları				
Gaziantep Yerel Eşitlik Eylem Planı	2014	X		
Gaziantep Yerel Eşitlik İzleme Eylem Planı	2018	X		
İl Kadın Hakları Koordinasyon Kurulu				
Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu		X		
Kent Konseyi Kadın Meclisi	2014	X		
Araban Belediyesi				
Misyon				X
Vizyon				X
Stratejik Planlar				X
Komisyon/Merkezler				X
İslahiye Belediyesi				
Misyon				X
Vizyon				X
Stratejik Planlar				X
Komisyon/Merkezler				X
Karkamış Belediyesi				
Misyon				X
Vizyon				X
Stratejik Planlar				X
Komisyon/Merkezler				X

Tablo 7. Gaziantep İli Mahalli İdaresinde ÇEZE İle İlgili Politika Belgelerinde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı (devam)				
Mahalli İdareler	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
Nizip Belediyesi				
Misyon İlçemiz de sürekli süreksiz ikamet eden veya transit geçen, ilçemiz ve mücavir alan sınırları içinde yaşamakta bulunanların; ekonomik, sosyal, kültürel şartlara bağlı her türlü ihtiyacını kanunlarla verilen görev ve yetkiler çerçevesinde adil, hızlı ve kaliteli biçimde karşılayarak hayata geçirmek.	2020		X	
Vizyon İyi yetişmiş az sayıda personel ile teknolojik kullanımına öncelik tanıyarak, plan ve projeye önem vererek, şeffaflık ve katılımcılığı ön planda tutarak hizmette kalite ve tasarrufa ulaşmaktır	2020		X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019		X	
Stratejik Plan 2015-2019	2014		X	
Stratejik Plan 2010-2014	2009		X	
Komisyon/Merkezler				
Nurdağı Belediyesi				
Misyon Nurdağı'nın yaşam kalitesini geliştirebilmesi için günümüz gelişmiş ülkelerinde uygulama alanı bulan çağdaş belediyeçilik anlayışına sahip, halka hizmet için var olan, katılımcı, şeffaf, değişen ve gelişen bir yönetim anlayışı ile Nurdağı halkının, mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere, ulaşım, alt yapı, yapısal vizyon ve rekreasyon (Nurdağı'nı insanların eğlenme, dinlenme amacıyla kullanabilecekleri bir duruma getirme) alanı uygulama projeleri ile yaşanabilir bir çevre oluşumunu sağlamak, sosyal belediyeçilik konularında etkin bir belediyeçilik hizmeti vermek. Her şey Çağdaş Nurdağı için.	2020		X	
Vizyon Nurdağı Belediyesi olarak kısaca vizyonumuz: şeffaf, katılımcı, değişen ve gelişen belediye.	2020		X	
Stratejik Planlar				
Komisyon/Merkezler				
Oğuzeli Belediyesi				
Misyon Oğuzeli ilçemizi huzur ve refah içinde yaşanır bir şehir yapmak, ilçenin kentsel gelişim seviyesini ve halkın yaşam kalitesini artırmak için gerekli olan fiziki çalışmaları gerçekleştirmek ve sürekliliğini sağlamak, Kanun, yönetmelik ve diğer mevzuatlar çerçevesinde dürüst, şeffaf, çağdaş, ve katılımcı belediyeçilik anlayışı ile yönetmek, Belediye mücavir alan sınırlarında yaşayan halkın tüm alt yapı, üst yapı, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını vatandaşlar arasında hiçbir siyasi yapı gözetmeden karşılamak, halkın sağlığını tehdit eden tüm unsurlarla mücadele etmek, sivil toplum örgütleri ile ortak çalışarak projeler üretmek, Çoğulcu ve katılımcı bir yaklaşımla tüm sorunların üstesinden gelmek.	2020		X	

Tablo 7. Gaziantep İli Mahalli İdaresinde ÇEZE İle İlgili Politika Belgelerinde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı (devam)

Mahalli İdareler	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
Vizyon Fiziki çalışmalarda öncü ve örnek olmak.	2020		X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2015-2019	2014		X	
Komisyon/Merkezler				
Şahinbey Belediyesi				
Misyon Şahinbey'in kadim kültürü ve zengin tarihi mirasını koruyarak güler yüzlü, hızlı ve kaliteli hizmetler üretmek ve insanı yaşat ki devlet yaşasın düsturu ile yaptığı sosyal projelerle vatandaş memnuniyetini sağlamaktır.	2020		X	
Vizyon Katılımcı yönetim ve şeffaf belediyeçilik anlayışı ile uyguladığı marka sosyal projelerle vatandaşın gönlüne girmiş; doğaya, çevreye, kültüre ve tarihi mirasa saygılı örnek bir belediye olmak.	2020		X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019		X	
Stratejik Plan 2015-2019	2014		X	
Stratejik Plan 2010-2014	2009		X	
Komisyon/Merkezler				
Şehitkamil Belediyesi				
Misyon Şehitkâmil Belediyesi olarak misyonumuz; Kaynakları etkin ve verimli kullanan, katılım- a karar alma mekanizması gelişmiş, hemşerilerinin hukukunu gözetin ve koruyan, dezavantajlı grupların hayatını kolaylaştırmayı hedefleyen, çevreye ve doğaya duyarlı, teknolojik gelişmelere açık, toplumun her kesiminin taleplerine uygun nitelikli projeler üretip hayata geçiren, halka hizmeti prensip edinen, yaşanabilir ve sürdürülebilir bir kent oluşturmayı amaçlayan belediyeçilik hizmeti sunmaktır.	2020		X	
Vizyon Şehitkâmil Belediyesi olarak vizyonumuz; Yönetimde katılımcılığın en üst düzeye çıktığı, kurumsallaşmanın tamamlandığı, en son teknolojiyi kullanan, yaşanabilir ve sürdürülebilir kent yaşamı içerisinde tarihi ve kültürel mirasını koruyan, halka hizmet noktasında vatandaş memnuniyetini en üst seviyeye çıkarmak suretiyle örnek belediyeçilik anlayışının sürdürülmesidir.	2020		X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019		X	
Stratejik Plan 2015-2019	2014		X	
Stratejik Plan 2010-2014	2009		X	
Komisyon/Merkezler				
				X

Tablo 7. Gaziantep İli Mahalli İdaresinde ÇEZE İle İlgili Politika Belgelerinde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı (devam)				
Mahalli İdareler	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
Yavuzeli Belediyesi				
Misyon				X
Vizyon				X
Stratejik Planlar				X
Komisyon/Merkezler				X
GAZİANTEP VALİLİĞİ				
Misyon/vizyon				X
Misyon				X
Vizyon				X
Stratejik Planlar				X
Eylem Planları				X

Tablo 8. İzmir İli Mahalli İdaresinde ÇEZE İle İlgili Politika Belgelerinde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı

Mahalli İdareler	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ				
Misyon/vizyon				
Misyon Halktan aldığı gücü, şehrin müşterek menfaatlerini ve sürdürülebilir gelişimini gözeterek şekilde kullanan, yenilikçi bir belediye hizmeti sunmak	2020	X		
Vizyon Gücünü, farklılıkların ahenk içinde bir arada yaşamasından alan, dünyadan öğrenen ve dünyaya ilham kaynağı olan, refahın, adaletin ve doğayla uyumun yaşamın her anıyla bütünleştiği bir şehir olmak.	2020	X		
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2020	X		
Stratejik Plan 2015-2019	2015	X		
Stratejik Plan 2010-2017	2010		X	
Stratejik Plan 2006-2017	2006		X	
Eylem Planları				
Kamu İç Kontrol Standartlarına Uyum Eylem Planı (2020-2021)	2020			
İzmir Yerel Eşitlik Eylem Planı (2013-2015)	2013			
Komisyon/Merkezler				
İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi TCE Komisyonu				
Kadın Danışma Merkezi				
İzmir Kadın Meclisi	2007			
Aile Danışma ve Eğitim Merkezi	2014			
İzmir Büyükşehir Belediyesi Çocuk Hakları Birimi				
Aliağa Belediyesi				
Misyon Aliağa'nın yaşam kalitesini artırma, özgün kimliğini pekiştirme ve saygın bir dünya kenti haline gelmesine katkı sağlamak adına; Yerel hizmetleri adaletli, kaliteli, gelişime açık, verimli ve etkin bir yönetim anlayışıyla sunmak.	2020		X	
Vizyon Türkiye'nin sanayi merkezi ve kültür sanat alanında Dünya'ya açılan penceresi olan Aliağa'yı yaşam kalitesi yüksek sürdürülebilir bir Dünya kenti yapan öncü ve önder Belediye.	2020		X	
Stratejik Planlar				
Komisyon/Merkezler				
Kadın Erkek Eşitliği Komisyonu	2010			
Aile ve Kadın Sorunları Danışma ve Dayanışma Merkezi	2005			
Kent Konseyi Kadın Meclisi				
Kenti Konseyi Çocuk Meclisi				

Tablo 8. İzmir İli Mahalli İdaresinde ÇEZE İle İlgili Politika Belgelerinde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı (devam)				
Mahalli İdareler	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
Balçova Belediyesi				
Misyon Katılımcı, yenilikçi, modern, güler yüzlü, eşitlikçi, özgürlükçü; kadın, çocuk ve gençler ön planda olmak üzere tüm bireyler için güçlü toplum ve çevre oluşturmak adına Belediyenin görev, yetki ve sorumluluğu çerçevesinde hizmet veren ve hizmetlerin sürdürülebilirliğini sağlayan bir belediye olmak	2020	X		
Vizyon Katılımcı yönetim anlayışını benimseyen, yenilikte öncü belediye olmak	2020		X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2020	X		
Stratejik Plan 2015-2019	2015		X	
Komisyon/Merkezler				
Kadın Erkek Eşitliği Komisyonu	2010	X		
Bayraklı Belediyesi				
Misyon Dünya Çocuk ve Gençlik Kenti Bayraklı	2020		X	
Vizyon Önceliği çocuklar, gençler, kadınlar ve dezavantajlı gruplarda olmak üzere çağdaş, eşitlikçi, özgürlükçü, yenilikçi, katılımcı ve şeffaf belediyecilik hizmetleri sunmak	2020		X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019	X		
Stratejik Plan 2015-2019	2015		X	
Stratejik Plan 2010-2014	2010		X	
Komisyon/Merkezler				
Kadın Erkek Eşitliği Komisyonu		X		
Kadın Danışma Merkezi		X		
Bergama Belediyesi				
Misyon Mahalli ve müşterek ihtiyaçları karşılamak, vatandaş odaklı hizmetler üretmek, çevre duyarlılığı kapsamında ve yetkileri çerçevesinde; sosyal, kültürel, sağlık, eğitim ve spor alanlarındaki faaliyetleri ve görevleri yerine getirmek			X	
Vizyon Hizmet kalitesiyle öncü ve cazibe merkezi olan, tarihi mirasına ve manevi değerlerine sahip çıkan, sunduğu hizmetlerle takip edilen bir belediye ve yaşam kalitesi yüksek huzurlu bir ilçe olmak.			X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019		X	
Stratejik Plan 2015-2019	2014		X	
Stratejik Plan 2007-2011	2006		X	

Tablo 8. İzmir İli Mahalli İdaresinde ÇEZE İle İlgili Politika Belgelerinde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı (devam)				
Mahalli İdareler	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
Komisyon/Merkezler				
Kadın Erkek Eşitliği Komisyonu				
Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi				
Bornova Belediyesi				
Misyon Katılımcılığı merkezine alan verdiği hizmet kalitesi ile vatandaşlarının yaşam standardını yükselten, tarihi ve kültürel mirası ile yeniliklere açık, şeffaf yönetim anlayışıyla hızlı ve etkin hizmet üreten öncü Belediye olmak.	2020		X	
Vizyon Çevre ve insan dostu, kültürel ve sosyal etkinliklerin merkezi, modern, refah ve mutlu Bornova inşa etmek.	2020		X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019	X		
Stratejik Plan 2015-2019	2014		X	
Komisyon/Merkezler				
Kadın Danışma Merkezi				
Buca Belediyesi				
Misyon Tüm Bucalılara yerel kamusal hizmetleri ayrımsız, eşit ve tarihsel dokuyu koruyan bir anlayışla sunmak.	2020		X	
Vizyon Buca'yı İzmir'deki herkesin en çok yaşamak istediği kent haline getirmek.	2020		X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019	X		
Stratejik Plan 2015-2019	2014		X	
Stratejik Plan 2012-2014	2013		X	
Stratejik Plan 2007-2011	2006		X	
Komisyon/Merkezler				
Kadın Danışma Merkezi				
Çiğli Belediyesi				
Misyon İnsana, doğaya ve yaşayan tüm canlılara saygı, hoşgörü ve bağlılık temelinde, Kentsel kaynaklar ve hizmetlere erişimi; Yenilikçi, Ekonomik, Kaliteli ve Etkin bir Yerel Yönetim anlayışı ile, herkes için eşit, erişilebilir ve sürdürülebilir kılmaktır.	2020		X	
Vizyon Sosyal, kültürel, ekonomik ve ekolojik açıdan kentsel yaşamı ve kentlilik bilinci gelişmiş, çağdaş, katılımcı, kapsayıcı, eşitliğe duyarlı bir kentlilik bilinciyle; herkes için erişilebilir, sürdürülebilir müşterek bir gelecek kurmuş, 2030 Küresel Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini içselleştirmiş ve yerelleştirmiş, ulusal ve uluslararası düzeyde örnek bir kent olmaktadır.	2020	X		

Tablo 8. İzmir İli Mahalli İdaresinde ÇEZE İle İlgili Politika Belgelerinde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı (devam)				
Mahalli İdareler	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019	X		
Stratejik Plan 2015-2019	2014		X	
Stratejik Plan 2012-2016	2011		X	
Stratejik Plan 2007-2011	2006		X	
Komisyon/Merkezler				
Kadın Danışma Merkezi				
Kadın Dayanışma Merkezi				
Gaziemir Belediyesi				
Misyon Mutlu bireylerin yaşadığı bir kent için; adil ve katılımcı yönetim anlayışı ile kaynakları verimli kullanarak, şehrin ve şehirde yaşayanların ortak ihtiyaçlarına yönelik sağlıklı, ulaşılabilir, çevreye duyarlı, kaliteli hizmet sunmak.	2020		X	
Vizyon Sosyokültürel alanda yaşam kalitesi yüksek, insana, doğaya ve çevreye duyarlı öncü belediye olmak.	2020		X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019		X	
Stratejik Plan 2015-2019	2014		X	
Stratejik Plan 2010-2014	2009		X	
Stratejik Plan 2007-2009	2006		X	
Komisyon/Merkezler				
Kadın Erkek Eşitlik Komisyonu				
Kadın Danışma Merkezi				
Kadın Meclisi				
Karabağlar Belediyesi				
Misyon Modern ve teknolojinin en üst düzeyde kullanıldığı yeni Karabağlar'ı inşa etmek; hayatın başlangıcından bitimine kadar tüm sosyal hizmetleri kapsayan insan odaklı ve çevreye duyarlı projeler sunmak	2020	X		
Vizyon Yeni bir yaşamın tasarlandığı ve hayata geçirildiği kent	2020	X		
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019	X		
Stratejik Plan 2015-2019	2014		X	
Stratejik Plan 2010-2014	2009		X	
Komisyon/Merkezler				
Kadın Erkek Eşitliği Birimi				
Kadın Erkek Eşitlik Komisyonu				

Tablo 8. İzmir İli Mahalli İdaresinde ÇEZE İle İlgili Politika Belgelerinde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı (devam)				
Mahalli İdareler	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
Kadın Danışma Birimi				
Karşıyaka Belediyesi				
Misyon Kent tarihinden ve dokusundan aldığı gücü; adil, kaliteli, katılımcı ve şeffaf bir yönetim anlayışıyla harmanlayarak geleceğe güven duyulan, sağlıklı ve yaşanabilir bir kenti inşa edecek çalışmalar yapmak.		X		
Vizyon Kent kültürünü ve değerlerini koruyarak sürekli gelişen, hizmetten eşit pay alan vatandaşlarının mutluluğuyla Türkiye'nin umudu ve aydınlık yüzü olmak.		X		
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019		X	
Stratejik Plan 2015-2019	2014		X	
Stratejik Plan 2012-2014	2011		X	
Komisyon/Merkezlere				
Kadın Erkek Eşitlik Komisyonu				
Konak Belediyesi				
Misyon Doğrudan insana dokunan belediyecilik anlayışı vatandaşın kaliteli yaşamını hedefleyen ihtiyaçların karşılandığı her zaman ulaşılabilen, herkesin görmek ve yaşamak istediği bir kent olmak.			X	
Vizyon Tarihine sahip çıkan, kentsel estetiğe ve çevresel duyarlılığa önem veren, sosyal adaletin ve toplumsal eşitliğin sağlandığı, tüm kültürlerin özgür, mutlu ve bir arada yaşadığı bir Konak yaratmak.			X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019	X		
Stratejik Plan 2015-2019	2014	X		
Stratejik Plan 2010-2014	2009		X	
Komisyon/Merkezlere				
Kadın Erkek Eşitlik Komisyonu				
Kadın Danışma Merkezi				
Menderes Belediyesi				
Misyon Şeffaf belediyecilik parolası ile tarihsel ve çevresel dokusuna sahip çıkan sağlıklı, neşeli, mutlu, aşk dolu ve bahar havasında yaşanabilir bir kent anlayışı ile eşit hizmet sunmak.	2020			
Vizyon Kültürel, tarımsal, turizm ve sosyal zenginliklerini geliştiren, halkın kendini her bakımdan güvende ve mutlu hissettiği gelecek kuşaklara yaşanabilir bir kent bırakmayı amaçlayan bir belediye olmak.	2020			
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019	X		

Tablo 8. İzmir İli Mahalli İdaresinde ÇEZE İle İlgili Politika Belgelerinde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı (devam)				
Mahalli İdareler	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
Stratejik Plan 2015-2019	2014		X	
Stratejik Plan 2010-2014	2009		X	
Komasyon/Merkezler				
Kadın Erkek Eşitlik Komisyonu	2018	X		
Menderes Belediyesi				
Misyon Hizmetlerimizi adaletli ve kaliteli bir şekilde kentimizin kaynaklarını etkin ve etkili kullanarak Menemen'in kalkınmasına hız kazandırmaktır.	2020		X	
Vizyon Şeffaf, katılımcı, toplumun bütün kesimleri ile iletişim ve iş birliği içinde yerindenlik ilkesi çerçevesinde bir yönetim anlayışını benimseyerek sosyal belediyeçilik çalışmalarını hayata geçiren bir kuruluş olmaktadır.	2020		X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019		X	
Stratejik Plan 2015-2019	2014		X	
Komasyon/Merkezler				
Kadın Dayanışma Merkezi	2018			
Narlıdere Belediyesi				
Misyon Sosyal ve çağdaş belediyeçilik hizmetlerini; katılımcı, şeffaf, hesap verilebilir, hızlı, ikeli, çevreye, tarihi ve kültürel dokuya duyarlı, güler yüzlü hizmet anlayışı çerçevesinde, Narlıdere'nin kentsel gelişim seviyesini, sosyo-kültürel değişimle birlikte halkın yaşam kalitesini sürekli arttıracak şekilde yürütmektir.	2020		X	
Vizyon Çağdaş kent yapılanmasında öncülüğe devam eden, köklü geçmişine ve sosyo-kültürel zenginliğine yakışır şekilde sürekli fark ve değer yaratan, erişilebilir alanları arttıran, inovasyon temelli çözümler sunan, kaynaklarını doğayla uyumlu ve etkin kullanan, ekonomik büyümeyi gerçekleştiren bir belediye olmak.	2020		X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019	X		
Stratejik Plan 2015-2019	2014		X	
Stratejik Plan 2010-2014	2009		X	
Komasyon/Merkezler				
Kadın Erkek Eşitlik Komisyonu	2018			
Kadın Danışma Merkezi	2017			

Tablo 8. İzmir İli Mahalli İdaresinde ÇEZE İle İlgili Politika Belgelerinde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı (devam)				
Mahalli İdareler	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
Ödemiş Belediyesi				
Misyon Halktan aldığı güçle, şehrin ortak yararlarını ön planda tutan, turizm değerleri ile tarımsal üretim potansiyelini etkin bir şekilde harekete geçirerek sürdürülebilir gelişimini gözeten; yaşam kalitesinin yükseltilmesine yönelik yaygın hizmet anlayışına sahip bir belediye olmak.	2020		X	
Vizyon Stratejik ve katılımcı yönetim anlayışının geliştirilerek kurumsallaşmanın gerçekleştiği, ilçenin kentsel, ekonomik ve sosyal gelişiminde etkili, halkın yaşam kalitesini ön planda tutan bir belediye olmak.	2020		X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019	X		
Stratejik Plan 2015-2019	2014		X	
Stratejik Plan 2010-2014	2009		X	
Stratejik Plan 2008-2011	2007		X	
Komisyon/Merkezler				
Kadın Danışma Merkezi				
Tire Belediyesi				
Misyon Tarihi ve kültürel değerlerimize sahip çıkarak rahat yaşanabilir bir çevre plânlı bir yerleşim, sistemli bir altyapı, duyarlı Tireli olmanın bilinci, bilgi ve teknolojiyi etkin yöneten, katılımcı, şeffaf ve insanlara değer verilen bir yönetim anlayışından hareketle, modern belediyecilik anlayışına hâkim olmak.	2020		X	
Vizyon Tireli olma bilincine sahip, tarihi uygarlıkların mirasını yaşatan, çevreyi koruyan, bilgiyi ve beceriyi esas alan, yönetim anlayışıyla modern, güvenilir belediye olmak.	2020		X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019		X	
Komisyon/Merkezler				
				X
Torbalı Belediyesi				
Misyon				X
Vizyon				X
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2015-2019	2014		X	
Komisyon/Merkezler				
				X
İZMİR VALİLİĞİ				
Misyon/vizyon				
Misyon				X
Vizyon				X

Tablo 8. İzmir İli Mahalli İdaresinde ÇEZE İle İlgili Politika Belgelerinde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı (devam)				
Mahalli İdareler	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
Stratejik Planlar				X
Eylem Planları				
İzmir Yerel Eşitlik Strateji Planı (2013-2017)	2014	X		
İzmir Yerel Eşitlik İzleme Eylem Planı (2017-2019)	2018	X		

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Kars İl Eylem Planı kapsamında; okul müdürlerine ve rehberlik ve psikolojik danışmanlık öğretmenlerine yönelik; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü uzmanları tarafından "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele, Erken Yaşta ve Zorla Evlilik, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" konularında eğitim semineri verilmiştir. Birleşmiş Milletler "Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı"nı izlemek, işbirliği yapmak ve desteklemek amacı ile Özel Kalem Müdürlüğüne bağlı Kadın Çalışmaları 2007 yılında kurulmuştur. Aynı sene içerisinde Belediye meclis kararı ile kurulmuş olan Kadın Erkek Eşitlik Komisyonu çalışmalarına devam etmektedir. 2009 yılında bu projenin devamı olarak Kadın Dostu Kentler Projesi başlatılmıştır. Proje İçişleri Bakanlığı, Birleşmiş Milletler ortaklığında devam ettirilmiş ve İçişleri Bakanlığı tarafından seçilen 12 ilden biri tekrar Kars olmuştur. Projenin yerel ortağı Kars Belediye Başkanlığı ve Kars Valiliğidir.

Tablo 9. Kars İli Mahalli İdaresinde ÇEZE İle İlgili Politika Belgelerinde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı				
Mahalli İdareler	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
KARS BELEDİYESİ				
Misyon/vizyon				
Misyon			X	
Vizyon			X	
Stratejik Planlar				
Stratejik Plan 2020-2024	2019	X		
Stratejik Plan 2015-2019	2015	X		
Stratejik Plan 2012-2014	2012			
Eylem Planları				
Kamu İç Kontrol Standartlarına Uyum Eylem Planı (2020-2021)	2020		X	
Kars Yerel Eşitlik Eylem Planı (2013-2015)	2013	X		
Kars Yerel Eşitlik Stratejik Planı (2013-2015)	2014	X		
Kars Yerel Eşitlik İzleme Eylem Planı (2017-2019)	2019	X		
Komisyon/Merkezler				
İl Kadın Hakları Komisyonu				
Kadın Çalışmaları Komisyonu	2007			
Kadın Çalışmaları Birimi				
Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Komisyonu				
Kadın Erkek Eşitlik Komisyonu				
İLÇE BELEDİYELERİ				
Akyaka Belediyesi				X
Arpaçay Belediyesi				X
Digor Belediyesi				X
Kağızman Belediyesi				X
Sarıkamış Belediyesi				X
Selim Belediyesi				X
Susuz Belediyesi				x
KARS VALİLİĞİ				
Misyon/vizyon				
Misyon				X
Vizyon				X
Stratejik Planlar				
İl Özel İdaresi Stratejik Plan (2020-2024)	2020	X		
İl Özel İdaresi Stratejik Plan (2010-2014)	2010		X	
İl Özel İdaresi Stratejik Plan (2006-2010)	2006		X	
Eylem Planları				
Kars Yerel Eşitlik Eylem Planı (2013-2015)	2013	X		

Tablo 9. Kars İli Mahalli İdaresinde ÇEZE İle İlgili Politika Belgelerinde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı (devam)				
Mahalli İdareler	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
Kars Yerel Eşitlik İzleme Eylem Planı (2017-2019)	2014			
Kars Yerel Eşitlik Stratejik Planı (2013-2015)	2017			
Komisyon/Merkezler				
Kadın Masası	X			

3.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının ve Diğer Kamusal Aktörlerin Kapasitelerinin Haritalaması (Yapısal İzleme)

Çocukların erken yaşta ve zorla evlendirilmeleri ile ilgili mücadele çocuk ve kadın örgütlerinin önderliğinde yürütülmekle birlikte, hak temelli örgütler, LGBTİ örgütleri, belediyeler ve zaman zaman özel kuruluşlarda katkıda bulunmaktadır. ÇEZE ile ilişkili olarak çocuk istismarına ilişkin TCK'nın 103. maddesine ilişkin değişiklik önerisine yönelik itirazlar platformlar altında hak temelli çalışan örgütlerin ortak açıklamalar yapmalarını beraberinde getirmiştir. Örneğin, 157 örgütten oluşan TCK 103 Kadın Platformu, 21 Ocak 2019 tarihinde Tecavüzü, Erken ve Zorla Evlilikleri ve Çocuk İstismarını Meşrulaştıracak Hiçbir Yasal Değişikliği Kabul Etmiyoruz! Başlıklı ortak açıklama yapmıştır. Nafaka Platformu ve TCK 103 Kadın Platformu'da basın açıklamaları ve sosyal medya aracılığıyla özellikle çocukların cinsel istismarına ilişkin ortak basın açıklamaları yapmıştır. Benzer bir örgütlenme 215 örgütün katılımıyla 15 Haziran 2020'de yapılan Çocuk İstismarı Faillerine Yönelik Af Girişimlerine Son Verilsin Kampanyası'nda gösterilmiştir.

Bu bölümde, ÇEZE ile mücadele açısından hak temelli izleme yapıp yapmadıkları ve bu izlemede toplumsal cinsiyet duyarlılığı ile çocuk ayrımcılıklar ile LGBTİ duyarlılığı açısından ele alınmıştır.

Çocuklara yönelik çalışmaları olan sivil toplum kuruluşları arasında hak temelli yapanların sayısı sınırlıdır. Tablo 10'da, bu alanda faaliyetleri olan Uluslararası Çocuk Merkezi Derneği, Gündem Çocuk, Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV), Umut Vakfı, Çekirdek Çocuk, Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği (ÇİİÖDER), Çocuğa Karşı Şiddeti Önleme Ortaklık Ağı, Çocuk Hemşireleri Derneği, Sulukule Gönüllüleri Derneği ve Nirengi Derneği'nin çalışmaları değerlendirilmiştir. TCK'nın çocuk istismarına ilişkin 103. maddesinde yapılması önerilen değişikliklere itiraz eden ve çocuk haklarını savunan örgütler ise daha fazladır. Örneğin, 2016 yılında aynı öneriye ilişkin kampanyaya Çekirdek Çocuk, Çocuk Akıl Sağlığı ve Rehberliği Derneği (Çare-Der), Çocuk Alanında Çalışan Avukatlar Ağı (ÇAÇAV), Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği (ÇİİÖD), Gündem Çocuk Derneği katılmışlardır.

Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık Ağı, 45 üyesi ile ÇEZE'nin engellenmesi konusunda savunuculuk çalışmalar yapan bir ağıdır. Bu ağ, çocuk evliliklerinin önlenmesine dair politika belgeleri hazırlamakta, BM Çocuk Hakları Komitesi'ne , Evrensel Periyodik İzleme Mekanizmasına izleme ve raporlama, Çocuğa Karşı Şiddeti İzleme ve Göstergeleri Eğitimleri,

politika belgeleri, ulusal mevzuatın değerlendirilmesi gibi alanlardasavunuculuk çalışmalarına da devam etmektedir.

Kadın örgütleri, kadın haklarının izlenmesi konusunda CEDAW başta olmak üzere gölge raporlar hazırlamaları nedeniyle daha fazla izleme çalışması yapmaktadır. Kadın örgütlerinin ortak olarak hazırladıkları raporlar olan CEDAW Gölge Raporları ile GREVIO için hazırlanan Gölge Raporlarda ÇEZE'nin önlenmesi vurgulanmaktadır. Uçan Süpürge, 2003 yılından itibaren konuyu Çocuk Gelinler olarak gündeme getirerek, bu konunun kamuoyunda görünür olması açısından etkili olmuştur.

ÇEZE alanında izleme çalışması yapan kadın örgütlerine ilişkin değerlendirmelerin yer aldığı Tablo 11'de Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği, Uçan Süpürge Vakfı, Uçan Süpürge Derneği, Mor Çatı, Türk Kadınlar Birliği, Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği, Kadın ve Demokrasi Derneği, Bilge Kadın Araştırma Merkezi, Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği, Engelli Kadınlar Derneği, Muş Kadın Derneği, YAKAKOOP, Havle Kadın Derneği, KAMER, Türkiye Kadın Dernekleri Konfederasyonu, EŞİTİZ, KADER, Nafaka Platformu, KADAV, Nafaka Platformu, TCK 103 Kadın Platformu'nun çalışmalarına yer verilmiştir.

LGBTİ Örgütlerinin ÇEZE alanındaki TCE duyarlılığı analizi için KAOS-GL, Kırmızı Şemsiye Spod Siyah Pembe Üçgen İzmir Derneği LGBTT Dayanışma Derneği Pembe Hayat derneklerinin çalışmaları (Tablo 12) ile hak temelli örgütlerden İnsan Hakları Derneği, İnsan Hakları Vakfı, ERG, Mazlumder, Helsinki Yurttaşlık Derneği, Uluslararası Af Örgütü, TOHAD, TEGV, TEV, TESEV, TED, TEPAV faaliyetlerinin değerlendirmelerine Tablo 13'de yer verilmiştir.

Tablo 14, diğer kamusal aktörlerin ÇEZE ile mücadele alanında yaptıkları çalışmaları bu alandaki önemli kurumlar arasındaki TTB, Türkiye Barolar Birliği, TÜBAKKOM, TÜSiAD, MÜSiAD, Türk Tabipleri Birliği, Koç Holding ve Sabancı Holding çalışmaları ile değerlendirilmiştir.

Üniversitelerin çocukla ilgili çeşitli merkezleri Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi, HÜ Çocuk Gelişimi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi, Başkent Üniversitesi Kadın- Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Araştırma ve Uygulama Merkezi çalışmaları da toplumsal cinsiyete duyarlılığı açısından ele alınmıştır (Tablo 15).

Tablo 10. ÇEZE Alanında Çocuk örgütlerinin izleme değerlendirme çalışmaları						
STK	Hak temelli izleme yapma durumu		İzleme Raporu	İçerik	TCE duyarlılığı	
	Var	Yok			Var	Yok
Uluslararası Çocuk Merkezi Derneği (International Children Center)	✓		Web sayfalarında izleme raporları ve izlemeye ilişkin kılavuzların olduğu çok sayıda yayın mevcut.	Çocuk hakları konusunda bilgi notu, el kitabı, broşür gibi birçok yayınlarında ve özel olarak şiddet ve istismara ilişkin yayınlarında göstergeler ile izleme konusunda yayınları var.	✓	
Gündem Çocuk	✓		Raporlara ulaşılamıyor.	KHK ile kapatılan derneğin çocuk haklarının ihlaline yönelik, izlemeyi de içeren faaliyetleri mevcuttur. Ayrıca çocuk evliliklerine verilen izinlerin iptaline ilişkin Hukuk Muhakemeleri Kanunu 113. Maddesi temelinde bir topluluk davası süreci yürütmüştür.	✓	
Umut Vakfı	✓		Kadın cinayetleri ve bireysel silahlanma konusunda izleme çalışmaları var.	ÇEZE konusunda özel bir çalışmaları olmamakla birlikte, hukukun üstünlüğü, barış ve uzlaşma, yurttaşlık bilinci, şiddet ve bireysel silahsızlanma konusunda akademik çalışmaların yanı sıra eğitimler faaliyetleri ve kampanyalar gerçekleştirilmekte ve kamuoyu oluşturma, bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları yürütülmektedir.	✓	
AÇEV		✓	Anne baba ve çocuk gelişimine yönelik yayınları var, ancak izleme odaklı değil.	Toplumsal cinsiyet eşitliğinden doğrudan söz edilmemesine rağmen, çocukların gelişimi açısından anne, baba ve çocuklara yönelik eğitim programları düzenleyerek TCE katkıda bulunuyor.	✓	
Çekirdek Çocuk	✓		Özel olarak izleme raporları yok.	ÇEZE konusunu çocuklara yönelik hak ihlali olarak ele alarak bu konudaki görüşler, makaleler ve videoları web sitelerinde yayınlıyorlar.	✓	
Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği (ÇİİÖDER)		✓	-	ÇEZE konusunda özel bir çalışmaları olmamakla birlikte, çocuk istismarına ilişkin konularda basın bildirisi yayınlıyorlar. Çalıştaylarda bu konu gündeme getiriliyor.		✓
Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık Ağı	✓		Web sitesinde politika belgelerine ve izleme raporlarına erişilebilmektedir.	Çocuğun şiddet yoluyla uğradığı hak ihlalleri konusunda raporlama, bilgi paylaşımı, farkındalık ve bilgilendirme, eğitim ve kapasite geliştirme, veri toplama ve araştırma, gösterge temelli izleme ve savunuculuk faaliyetleri yürütülmektedir.	✓	

Tablo 10. ÇEZE Alanında Çocuk örgütlerinin izleme değerlendirme çalışmaları

STK	Hak temelli izleme yapma durumu		İzleme Raporu	İçerik	TCE duyarlılığı	
	Var	Yok			Var	Yok
Çocuk Hemşireleri Derneği		✓	Özel olarak izleme raporları yok.	"Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık Ağı"nın üyesidir. Demek erken yaşta evliliklerin önüne geçilmesi ve erken gebeliklerin önlenmesi amacıyla kamuoyu duyurusu hazırlamıştır.	✓	
Sulukule Gönüllüleri Derneği		✓	Özel olarak izleme raporları yok.	Risk altındaki, dezavantajlı, ayrımcılığa maruz kalmış gruplarla çalışmakta ve okulu terki önlemek, kadınlara ve çocuklara hakları konusunda farkındalık kazandırmak gibi hak temelli faaliyetler yürütmektedir.	✓	
Nirengi Derneği		✓	Özel olarak izleme raporları yok.	ÇEZE konusunda özel bir izleme çalışması olmamakla birlikte çocuk istismarı, çocuğa karşı şiddet, erken çocukluk gelişimi gibi konularda eğitim, savunuculuk ve toplumsal farkındalık çalışmaları yürütüyor.	✓	

Tablo 11. ÇEZE alanında izleme çalışması yapan kadın örgütlerinin izleme değerlendirme raporları						
STK	Hak temelli izleme yapma durumu		İzleme Raporu	İçerik	TCE duyarlılığı	
	Var	Yok			Var	Yok
Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği	✓		Cinsel Haklar İnsan Haklarıdır projesi başta olmak üzere web sayfasındaki yer alan hak vurgusu yapan proje raporları mevcut	Cinsel şiddete ilişkin farkındalığı artırma, cinsellik ve şiddet ile ilgili kavramları tartışarak anlaşılması ve bu konuya duyarlılığın artmasına yönelik tüm çalışmalarında ÇEZE konusuna değinilmektedir. Derneğin çalışmalarında hak temelli ve toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir çalışma anlayışı vardır.	✓	
Uçan Süpürge Vakfı	✓		Pekin 25 Komitesi ve CEDAW izleme gölge raporu	Kadının insan hakları, erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği konularında savunuculuk ve farkındalık oluşturma çalışmaları	✓	
Uçan Süpürge Derneği	✓		Pekin 25 Komitesi ve CEDAW izleme gölge raporu	Kadınların insan hakları, kız çocuklarına yönelik şiddet ve ayrımcılığın önlenmesine yönelik eğitim ve farkındalık oluşturma çalışmaları, Suriyeli kız çocuklarının erken/zorla evliliklerinin önlenmesi ve çocukların eğitimde kalmasının sağlanmasına yönelik çalışmalar	✓	
Kadın Dayanışma Vakfı	✓		Pekin 25 Komitesi ve CEDAW, İstanbul Sözleşmesi izleme gölge raporları	Kadının insan hakları ve kadına yönelik şiddetle mücadele konularında izleme ve savunuculuk çalışmaları. Ayrıca bu alanda farklı toplumsal gruplara yönelik eğitim ve farkındalık çalışmaları, Kadın danışma merkezi ile şiddete maruz kalmış kadınlara ve kız çocuklarına yönlendirme ve destek çalışmaları	✓	
Mor Çatı	✓		6284 sayılı Kanun uygulamaları izleme raporu, Kadına yönelik şiddetin önlenmesinde önemli bir başlangıç: veri toplama modellerine karşılaştırmalı bir bakış, Türkiye'de erkek şiddetiyle mücadele mekanizmaları izleme raporu, kamu hastaneleri kürtaj uygulamaları araştırma raporu	Kürtaj hakkının izlenmesi, kadına yönelik şiddetle mücadelede savunuculuk ve izleme çalışmaları, 6284 sayılı Kanun uygulamaları, çocuk istismarı, erken yaşta evliliklerle ilgili farkındalık ve savunuculuk	✓	

Tablo 11. ÇEZE alanında izleme çalışması yapan kadın örgütlerinin izleme değerlendirme raporları (devam)						
STK	Hak temelli izleme yapma durumu		İzleme Raporu	İçerik	TCE duyarlılığı	
	Var	Yok			Var	Yok
Türk Kadımlar Birliği	✓		CEDAW izleme Avrupa Konseyi İstanbul Sözleşmesi izleme Gölge raporları	Birleşmiş Milletlerin "Kadına Yönelik Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi" (CEDAW)'ın izlenmesi olan ve 14 sivil toplum kuruluşundan (STK) oluşan, CEDAW Sivil Toplum Yürütme Kurulunun (CEDAW STYK) sekreteryaya çalışmaları, CEDAW ve İstanbul Sözleşmesinin Yaygınlaştırılması Projesi kapsamında yürütülen izleme ve raporlama çalışmaları	✓	
Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği	✓		CEDAW izleme gölge raporları	Kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi, kadın ve kız çocuklarının eğitim düzeylerinin yükseltilmesi, kadının ekonomik ve sosyal statüsünün artması, kadınların siyasete ve karar alma mekanizmalarına katılımı teşvik etmeye yönelik savunuculuk, bilinç yükseltme çalışmaları	✓	
Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM)	✓		CEDAW izleme gölge raporu	Kadın çalışmaları alanında yeni bir söylem üretmek üzere akademik çalışmalar yürütmek, ulusal ve uluslararası lobi faaliyetleri, kadın ve erkeklerin rollerine dair toplumsal bilinç oluşturmaya yönelik çalışmalar		✓
Bilge Kadın Araştırma Merkezi		✓		Kadının toplumdaki yeri, aile hayatı ve evlilikler üzerine toplantılar, farkındalık oluşturma çalışmaları		✓
KAMER		✓		Kadının insan hakları ergen çocuklara yönelik eğitimleri, sığınmacı kadınlar ve çocuklara yönelik çalışmalar	✓	
Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği	✓		CEDAW Birleştirilmiş Gölge raporu	Kadının insan hakları eğitim programı, CEDAW izleme, farkındalık ve savunuculuk çalışmaları	✓	
Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu	✓		Kadın cinayetleri dava izleme	Kadın cinayetlerine ilişkin dava izlemeleri, kadına yönelik şiddetle mücadele için savunuculuk faaliyetleri	✓	
Engelli Kadınlar Derneği	✓		Engelli kadına yönelik ayrımcılık ve hak ihalleri raporu	Engelli kadınlarla karşı yapılan hak ihalleri ve ayrımcılık ile ilgili eğitim, farkındalık ve savunuculuk çalışmaları	✓	

Tablo 11. ÇEZE alanında izleme çalışması yapan kadın örgütlerinin izleme değerlendirme raporları (devam)						
STK	Hak temelli izleme yapma durumu		İzleme Raporu	İçerik	TCE duyarlılığı	
	Var	Yok			Var	Yok
Muş Kadın Derneği (Mukadder)	✓			Erken Yaşta Evlilik Kaderimiz Olmasını projesi gibi erken yaşta ve çocuk evliliklerin önlenmesi ile ilgili Muş ili ve yakın bölgelerde bilinçlendirme, farkındalık ve eğitim çalışmaları	✓	
Yaşam Kadın Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi (YAKA-KOOP)	✓			Van şehir merkezi ile çevre illerinde, erken yaşta evliliklerin önlenmesine yönelik farkındalıkların artırılması, genel kadın sağlığı, kadının insan hakları, kooperatiflik gibi konularda çeşitli eğitimler ve bilgilendirme çalışmaları, ev eksenli çalışan kadınların ürünlerini pazarlamalarını destekleme çalışmaları	✓	
Havle Kadın Derneği	✓			Müslüman feminist bir örgüt olarak kadınların başlarını örtme/ örtme tercihlerine yönelik ayrımcı ifade ve yaklaşımlara yönelik hak ihlalleri ve bilinç yükseltme çalışmaları, erken yaşta ve zorla evlilikler gibi dini referansla meşrulaştırılan konularla ilgili araştırma	✓	
Türkiye Kadın Demekleri Konfederasyonu (TKDF)	✓		CEDAW izleme Avrupa Konseyi İstanbul Sözleşmesi izleme gölge raporları	Kadınların siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanda gelişimleri için sivil toplum faaliyetlerinin etkinleştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik savunuculuk çalışmaları	✓	
Eşitlik İzleme Kadın Grubu (EŞİTİZ)	✓		Avrupa Konseyi İstanbul Sözleşmesi izleme	Kadın haklarına yönelik izleme ve savunuculuk çalışmaları	✓	
Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA-DER)	✓		Kadınların aktif siyasete katılımı ve yer alması izleme raporları	Kadınların ulusal ve yerel düzeyde siyasete ve karar alma mekanizmalarına katılımı ile ilgili savunuculuk faaliyetleri, eğitim faaliyetleri ve araştırmalar	✓	
Nafaka Hakkı Kadın Platformu	✓		Yasa izleme	Kadınların nafaka, boşanma, miras, mal rejimi ve eviçi şiddetten korunma gibi hakları alanında savunuculuk	✓	

Tablo 11. ÇEZE alanında izleme çalışması yapan kadın örgütlerinin izleme değerlendirme raporları (devam)

STK	Hak temelli izleme yapma durumu		İzleme Raporu	İçerik	TCE duyarlılığı	
	Var	Yok			Var	Yok
Kadınlarla Dayanışma Vakfı (KADAV)		✓		Kadına yönelik şiddet, ev-içi şiddetle mücadele ve danışmanlık desteği, göçmen kadınlara yönelik cinsiyet temelli şiddet ve ayrımcılıkla mücadele çalışmaları ve savunuculuk faaliyetleri, kadın ve LGBTİ mahpuslarla dayanışma faaliyetleri, kadın emeği ve istihdamına yönelik	✓	
TCK 103 Kadın Platformu	✓		Yasa izleme	TCK 103- Çocuk İstismarı Affına Karşı savunuculuk ve farkındalık oluşturma çalışmaları	✓	

ÇEZE alanında izleme çalışması yapan LGBTİ örgütlerinin izleme değerlendirme raporları

Tablo 12. LGBTİ Örgütlerinin ÇEZE alanındaki TCE duyarlılığı analizi						
STK	Hak temelli izleme yapma durumu		İzleme Raporu	İçerik	TCE duyarlılığı	
	Var	Yok			Var	Yok
KAOS-GL	✓		Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Temelli İnsan Hakları İzleme Raporu	Nefret suçları ve yaşam hakkı ihlalleri, ayrımcılık ve nefret söylemi, ifade özgürlüğü konularının yıl özelinde devam eden davalar, yıl özelinde sonuçlanan davalar üzerinden izlenmesi	✓	
Kırmızı Şemsiye	✓		Trans-izleme	seks işçilerine yönelik HIV ve insan hakları savunuculuk eğitimleri, seks işçilerine yönelik cinsel sağlık ve üreme sağlığı ile ilgili bilinçlendirme faaliyetleri, şiddet mağduru trans kadınların korunma ve destek mekanizmalarına erişimlerinin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar	✓	
Spod	✓		LGBTİ hak ihlalleri izleme (Belediye Eşitlik Endeksi)	LGBTİ bireylere yönelik ayrımcılık, hak ihlalleri alanında izleme ve savunuculuk çalışmaları, farkındalık oluşturma faaliyetleri	✓	
Siyah Pembe Üçgen İzmir Derneği		✓		Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğe yönelik ayrımcılık, hak ihlalleri ve insan hakları alanında savunuculuk, kampanya, araştırma, farkındalık, eğitim ve lobi çalışmaları	✓	
Pembe Hayat LGBTİ+ Dayanışma Derneği	✓		Translara yönelik hak ihlalleri raporları	Nefret suçları, trans bireylere yönelik ayrımcılık ve hak ihlalleri, LGBTİ hakları ve insan hakları konusunda farkındalık oluşturma, bilinçlendirme çalışmaları ve yapısal izleme araştırmaları	✓	

Tablo 13. Hak Temelli Örgütlerinin ÇEZE alanındaki TCE duyarlılığı analizi						
STK	Hak temelli izleme yapma durumu		İzleme Raporu	İçerik	TCE duyarlılığı	
	Var	Yok			Var	Yok
Türkiye İnsan Hakları Derneği	✓		İnsan hakları ihlalleri raporları	Nefret ve ayrımcılık suçları, töre cinayetleri, cinsel taciz ve tecavüz gibi kadına yönelik şiddet, çocuk, engelli, azınlık hakları gibi alanlarda insan hak ve özgürlükleri ihlalleri ile ilgili savunuculuk çalışmaları	✓	
Türkiye İnsan Hakları Vakfı	✓		İnsan hakları izleme raporları	Yaşam ve güvenli yaşam, ifade ve düşünce özgürlüğü, toplantı ve gösteri yapma özgürlüğü gibi temel insan hakları, cezaevlerindeki hak ihlalleri, toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve LGBTI bireylere yönelik savunuculuk ve farkındalık oluşturma çalışmaları	✓	
Eğitim Reformu Girişimi (ERG)	✓		Eğitim izleme raporları	Eğitim sisteminin iyileştirilmesine yönelik veri temelli araştırma ve raporlama faaliyetleri, kız çocuklarının eğitimine yönelik farkındalık çalışmaları	✓	
İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği (Mazlumder)	✓		Dava izlemeleri	Dini, etnik, kültürel, cinsel kimliklerden dolayı maruz kalınan insan hakları ihlalleri ve ayrımcılıklar konusunda savunuculuk, izleme ve raporlama çalışmaları	✓	
Yurttaşlık Derneği	✓		Hak Mücadelesinde Haritalama Yöntemi: Türkiye'de İşkencenin Stratejik Haritasının Çıkarılması	Temel özgürlük ve hak ihlallerine yönelik savunuculuk çalışmaları	✓	
Uluslararası Af Örgütü	✓		Dava izlemeleri	Dil, din, etnik kimlik, cinsel kimlik gibi farklı kimliklere yönelik ayrımcılık ve nefret suçlarına yönelik farkındalık oluşturma kampanyaları, temel insan hak ve özgürlükleri alanında savunuculuk çalışmaları	✓	
Eşit Haklar için İzleme Derneği	✓		Ayrımcılık izleme raporu, toplantı ve gösteri hakkı izleme raporu, engellilere yönelik ayrımcılık izleme raporu	İnsan hak ve özgürlüklerinden tam ve eşit fırsatlarla yararlanılmasını sağlamak izleme, savunuculuk ve destek faaliyetleri	✓	
Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD)	✓		Engelli hakları izleme	Kadınların, çocukların, engellilerin, yaşlıların ve diğer risk altındaki sosyal grupların medeni hakları, sağlık, eğitim, istihdam, ulaşım, erişim vb. alanlarındaki hak kayıplarından ve/veya uğradıkları ayrımcılık sorunlarına yönelik savunuculuk ve bilinç yükseltme çalışmaları		✓

Tablo 13. Hak Temelli Örgütlerinin ÇEZE alanındaki TCE duyarlılığı analizi (devam)						
STK	Hak temelli izleme yapma durumu		İzleme Raporu	İçerik	TCE duyarlılığı	
	Var	Yok			Var	Yok
Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV)		✓		İlköğretim çağındaki çocukların eğitimlerini destekleyici çalışmalar		✓
Türk Eğitim Vakfı (TEV)		✓		Eğitim politikaları, eğitim hakkı ile ilgili burslar, destekler ve projeler		✓
TESEV		✓		Kent yönetimi, çocuk hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği, göç politikaları, sivil toplumun güçlendirilmesi gibi kamu politikaları ve sosyal politikalara dair araştırma ve raporlama	✓	
Türk Eğitim Derneği (TED)		✓		Çocukların sosyal, kültürel ve sportif becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmalar, eğitim hayatlarına maddi ve bilimsel katkılarda bulunmak		✓

Tablo 14. Diğer kamusal aktörlerin ÇEZE alanındaki TCE duyarlılığı analizi						
STK	Hak temelli izleme yapma durumu		İzleme Raporu	İçerik	TCE duyarlılığı	
	Var	Yok			Var	Yok
Türkiye Belediyeler Birliği		✓		Toplumsal cinsiyet eşitliği çalışma grubu ile yerel yönetimlerde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, yerel düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik eğitim faaliyetleri	✓	
Türkiye Barolar Birliği		✓		Birlik bünyesinde kurulan kadın hakları odaklı komisyon (TÜBAKKOM) ile çocuk haklarının hayata geçirilmesi için var olan kurulla kadınların ve çocukların hak ihlallerine ve ayrımcılığa yönelik savunuculuk ve farkındalık oluşturma çalışmaları	✓	
Türkiye Sanayi ve İş Adamları Derneği (TÜSIAD)		✓		Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık oluşturma çalışmaları ve araştırma raporları		
Türk Tabipleri Birliği		✓		Sağlık hizmetlerine erişim, sağlık hakkı, ayrımcılıklarla savunuculuk yaparak mücadele, toplumsal cinsiyet eşitliği çalışma grubu bünyesinde kadınların sağlık hakkı ile ilgili	✓	
Koç Holding		✓		Toplumsal cinsiyet eşitliği alanında akademik araştırma ve faaliyetleri desteklemek	✓	
SABANCI Holding		✓		Kız çocuklarının insan haklarının hayata geçmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik projelere sosyal sorumluluk prensibi çerçevesinde kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve akademik birimler ile işbirliği yapmak ve finansal destek sağlama	✓	
Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi (ÇOKAUM)		✓		Türkiye’de çocuk hakları, çocuk gelişimi, anne çocuk ilişkisi, ergen ve çocuk kültürü ve yerelde ve kamuda çocuklara yönelik hizmetler gibi çeşitli konularda akademik çalışmalar	✓	
HÜ Çocuk Gelişimi Araştırma ve Uygulama Merkezi		✓		Farklı gelişim aşamalarında olan, çalışan, mülteci ve suça itilmiş korunmaya muhtaç çocuklar ve hastanede yatan çocukların zihinsel, dil, motor, öz bakım, sosyal ve duygusal tüm gelişim alanlarını destekleyici programlar geliştirmeye yönelik çalışmalar, aileye, profesyonellere ve topluma hizmet sunmak amacıyla çocuk gelişimi alanında; eğitim, uygulama ve araştırmalar	✓	

Tablo 14. Diğer kamusal aktörlerin ÇEZE alanındaki TCE duyarlılığı analizi (devam)						
STK	Hak temelli izleme yapma durumu		İzleme Raporu	İçerik	TCE duyarlılığı	
	Var	Yok			Var	Yok
Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi	✓		Çocuk Hakları İzleme Yayınları (Çocuğa Yönelik Harcamaları İzleme Kılavuzu)	Çocuk hakları, insan hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği konularında farkındalık oluşturma ve eğitim faaliyetleri, çocuk katılımı, çocuklara yönelik yerel yönetimler, STK'lar ve kamu kurum ve kuruluşları tarafından sunulan hizmetler, çocuk işçiliği konularında akademik çalışmalar	✓	
Başkent Üniversitesi Kadın- Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Araştırma ve Uygulama Merkezi (BÜKÇAM)	✓		Erken Yaşta Evlilikler, toplumsal cinsiyet eşitliği ve sağlık konusunda yayınlar ve araştırma raporları	Kadınların ve adölesan kız ve erkek çocuklarının cinsel sağlık ve üreme sağlığı, erken yaşta ve zorla evlilikler, sağlık hizmetlerine erişimde eşitsizlikler ile ilgili akademik araştırmalar	✓	

IV. Gösterge ve Veri Kaynakları

4.1. ÇEZE Göstergeleri

Tablo 15. ÇEZE Göstergeleri	
UNICEF (2005)	İlk evliliği/birlikteliği 18 yaşından önce gerçekleşen a) 15-19 yaş grubundaki kadınların oranı b) 20-24 yaş grubundaki kadınların oranı c) 45-49 yaş grubundaki kadınların oranı
	15 ve 19 yaşları arasında halen evliliği/birlikteliği devam eden kadınların oranı
	Eşler arasındaki yaş farkı
	Halen ikinci eşin olduğu evlilik/birliktelik içindeki kadınların oranı
	İlk eşleri/birlikte oldukları kişi ile evlilik kararına doğrudan katılan en az bir kez evlenmiş kadınların oranı
UNICEF (2020)	20-24 yaş grubunda ilk evliliği ya da birlikteliği olan kadınların ve erkeklerin oranı <i>Kadınlar:</i> a) 15 yaşından önce b) 18 yaşından önce <i>Erkekler:</i> a) 15 yaşından önce b) 18 yaşından önce
BM Minimum Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri (51)	20-24 yaş grubunda 15 ve 18 yaşından önce evlenmiş ya da birlikteliği olmuş kadınların oranı
Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (5.3.1.)	20-24 yaş grubundaki kadınlar arasında, 15 ve 18 yaşından önce evlenenlerin oranı

ÇEZE'nin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yapan ve göstergeleri kullanan kurumların başında UNICEF MICS gelmektedir. Girls Not Brides (GNB) gibi bu alanda küresel ölçekte savunuculuk yapan sivil toplum örgütleri de dahil olacak biçimde büyük oranda UNICEF'in önerdiği göstergeler kullanılmaktadır. Küresel tahminleri derleyen UNICEF, MICS ve DHS başta olmak üzere ülkelerde yürütülen hanehalkı örneklem araştırmalarının sonuçlarına göre yayınlamaktadır. Ayrıca, Girls Not Brides, CRIN (Children Rights International Network End Violence¹⁷-INSPIRE) da gösterge üretmekte ve göstergelerin yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmaktadır. Tablo 15'de belirtilen kurumlar her zaman veriyi kendileri üretmemekle birlikte, çoğu zaman veri üretimini desteklemekte ve çalışmalarında kullanılmaktadır. Tablo 15, UNICEF'in önerdiği göstergelerden 20-24 yaş grubundaki kadınların evliliklerinin ya da birlikteliklerinin yaygınlığına ilişkin göstergenin BM kuruluşları tarafından kullanıldığı görülmektedir. USAID, bu alana ilişkin mücadelenin izlenmesini de içeren Çocuk, Erken Yaşta ve Zorla Evlilikler Kaynak Rehberi'nde göstergelere ilişkin öneriler sunmaktadır. 2015 yılında yayınlanan bu rehberde göstergeler, Heise (1998) tarafından kadınlara yönelik şiddet alanına uyarlanan ekolojik çerçeveye uygun

17 <https://www.end-violence.org/sites/default/files/paragraphs/download/UNICEF-INSPIRE-Book.pdf>

biçimde sunulmuştur. Ekolojik çerçeveye göre bireysel düzeyde göstergeler, aile/topluluk ile ilişkili göstergeler ve toplumsal/kurumsal yapıya ilişkin göstergeler kategorilerinde öneriler geliştirilmiştir. USAID rehberi birçok ülkede ÇEZE konusunda kullanılan göstergeleri değerlendiren ve Aspen Planlama ve Değerlendirme Programı (APEP) tarafından uyarlanan göstergeleri içermektedir. USAID öneri gösterge listesi BM ve hükümet kuruluşları ve diğer paydaşlar ile GNB'nin farkı üye kuruluşları ile yapılan görüşmeler sonucunda ve geri bildirimler doğrultusunda güncellenmiştir. Önerilen göstergeler, ÇEZE konusunun birçok alan ile ilişkili olmasına dayanarak, ÇEZE'nin keşitdiği tüm alanlara ilişkin ekolojik çerçeveye dayalı bir yaklaşım çerçevesinde Tablo Y'de belirtilen başlıklar temeline dayanmaktadır (USAID; 2015).

Tablo 16. USAID Öneri Göstergelerinin Sayısı: Farklı sektörlerde ekolojik çerçeveye göre					
		Bireysel	Aile/Topluluk	Kurumsal/Yapısal	Toplam
1	Temel Yaygınlık	-	-	-	3
2	Genel	5	10	7	22
3	Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet	4	2	6	12
4	Gençlik	4	4	-	8
5	Küresel Sağlık	9	2	7	18
6	Eğitim	7	3	6	16
7	Ekonomik Gelişme ve İşgücü Gelişimi	3	2	4	9
8	Tarım ve Gıda Güvenliği	4	1	2	7
9	Demokrasi, insan hakları ve yönetim	6	4	12	22
10	Kriz ve çatışma			6	6
	Toplam				123

Bu göstergelerin büyük bir kısmı için veri mevcut olmadığından, birçoğu bu alanda yapılacak çeşitli araştırma önerileri biçimindedir. USAID'in önerdiği göstergeler belirtilen alanlar başlığında veri kaynakları da belirtilerek Tablo 17'de gösterilmiştir.

Tablo 17. USAID ÇEZE Gösterge Önerileri: Yaygınlık Göstergeleri		
	Gösterge	Veri kaynağı
1	20-24 yaş grubundaki kadınlar/ erkeklerden 18 yaşından önce evlenen ya da birlikte yaşayanların oranı	UNICEF MICS; DHS, UNSD, nüfus sayımları
2	20-24 yaş grubundaki kadınlar/erkeklerden 15 yaşından önce evlenen ya da birlikte yaşayanların oranı	UNICEF MICS, DHS
3	İlk evlenme yaşı, kadın/erkek oranı, medyan ilk evlenme yaşı	UNICEF MICS, UNSD

Tablo 18. USAID ÇEZE Gösterge Önerileri: Genel Göstergeler		
No	Gösterge	Veri kaynağı
1	Kız ve oğlan çocukları için ideal evlenme yaşı	Hedef nüfusa ilişkin araştırma (18>)
2	Evlendikleri zamanı evlenmek istedikleri zaman olarak belirten evlenmiş kız/oğlan çocuklarının oranı	Hedef nüfusa ilişkin araştırma
3	Yakın ilişki içinde kız çocukların/oğlanların birbirlerini kontrol etme derecesi	Hedef nüfusa ilişkin araştırma
4	Hangi kız çocuklarının yaşam hedeflerinin geleneksel anne, eş ve ev kadını olmanın ötesinde olduğu	Hedef nüfusa ilişkin nitel araştırma (OG ve görüşme)
5	Çocuk yaşta evliliğe alternatif geliştirme yeteneğine güvenen evlenmemiş kız/oğlan çocuklarının yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin araştırma
6	Adölesan kız çocukları/kadınların (evli ya da değil) yeterli boş zaman faaliyetlerine zaman aydıktan sonra üretim ve ev işlerine aydıktan zamandan tatmin olanlar (yaş ve medeni duruma göre)	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma (Araştırma metodu için IFPRI WEAI'den alınabilir.)
7	Önemli kararlarda söz sahibi olduğunu belirten kız çocukların (evli ya da değil) yüzdesi* hanehalkına ilişkin kararlar, kız çocukların okul ve faaliyetlerine katılmaları, evlilik, finansal ve gelir getirici faaliyetlere ilişkin kararlar, hamilelik, çocuk doğurma, cinsel ve üreme sağlığına ilişkin kararlar (yaş ve medeni duruma göre)	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
8	Hangi ebeveynlerin kız çocuklarının geleneksel anne, eş ve ev kadını rolünün ötesinde projeksiyona ve role sahip olduğunu düşündükleri (ebeveynin cinsiyeti ayrıncında)	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
9	Kız çocuklarının (gelinlerinin) okula devam etme, okul-dışı yaşamsal yeteneklerini destekleyecek programlara katılması ya da gelir getirici faaliyetlere katılmasını destekleyen ailelerin ve evlenmiş kız çocukları için kayın-ailelerin yüzdesi (ebeveynlerin cinsiyeti ayrıncında)	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
10	Oğullarını/kız çocuklarını 18 yaşından küçük birisiyle evlendirmeyeceklerini belirten ebeveynlerin oranı	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
11	Çocuk evlilikleri, ayrımcılık ve şiddetin zararlarını bilen anahtar kişilerin yüzdesi (aileler, ergenler, gençler, toplum ve dini liderler, yerel yöneticiler)	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
12	18 yaşından evlenmenin zararlı olduğuna inanan anahtar kişilerin yüzdesi (aileler, ergenler, gençler, toplum ve dini liderler, yerel yöneticiler)	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
13	Çocuk evlilikleri, kız çocuklarının insan hakları, kız çocuklarının eğitimi ve şiddetin önlenmesi konusunda kamusal faaliyetlere/etkinliklere katılan topluluk üyelerinin yüzdesi	İzleme raporları ve etkinlikleri yürüten kurulu ortaklarının raporları. Bu alanda bireylere yöneltilen soruları içeren araştırmaları
14	Çocuk evlilikleri ve kız çocuklarının alternatif rollerinin desteklenmesi konusunda etkili lider ve iletişimcilerin (geleneksel, dinsel, kültürel, politik ve medyatik) sayısı	Bu konudaki açıklamalar, raporlar, basın ve dini kurumların açıklamaları
15	Evlenmemiş adölesan kız çocukların hakları için ailelerinde müdahalede bulunduğunu söyleyen erkek aile üyelerinin yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma

Tablo 18. USAID ÇEZE Gösterge Önerileri: Genel Göstergeler (devam)		
No	Gösterge	Veri kaynağı
6	Adölesan kız çocukları/kadınların (evli ya da değil) yeterli boş zaman faaliyetlerine zaman ayırdıktan sonra üretim ve ev işlerine ayırdıkları zamandan tatmin olanlar (yaş ve medeni duruma göre)	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma (Araştırma metodu için IFPRI WEAİ'den alınabilir.)
7	Önemli kararlarda söz sahibi olduğunu belirten kız çocukların (evli ya da değil) yüzdesi* hanehalkına ilişkin kararlar, kız çocukların okul ve faaliyetlerine katılmaları, evlilik, finansal ve gelir getirici faaliyetlere ilişkin kararlar, hamilelik, çocuk doğurma, cinsel ve üreme sağlığına ilişkin kararlar (yaş ve medeni duruma göre)	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
8	Hangi ebeveynlerin kız çocuklarının geleneksel anne, eş ve ev kadını rolünün ötesinde projeksiyona ve role sahip olduğunu düşündükleri (ebeveynin cinsiyeti ayrılmında)	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
9	Kız çocuklarının (gelinlerinin) okula devam etme, okul-dışı yaşamsal yeteneklerini destekleyecek programlara katılması ya da gelir getirici faaliyetlere katılmasını destekleyen ailelerin ve evlenmiş kız çocukları için kayın-ailelerin yüzdesi (ebeveynlerin cinsiyeti ayrılmında)	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
10	Oğullarını/kız çocuklarını 18 yaşından küçük birisiyle evlendirmeyeceklerini belirten ebeveynlerin oranı	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
11	Çocuk evlilikleri, ayrımcılık ve şiddetin zararlarını bilen anahtar kişilerin yüzdesi (aileler, ergenler, gençler, toplum ve dini liderler, yerel yöneticiler)	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
12	18 yaşından evlenmenin zararlı olduğuna inanan anahtar kişilerin yüzdesi (aileler, ergenler, gençler, toplum ve dini liderler, yerel yöneticiler)	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
13	Çocuk evlilikleri, kız çocuklarının insan hakları, kız çocuklarının eğitimi ve şiddetin önlenmesi konusunda kamusal faaliyetlere/etkinliklere katılan topluluk üyelerinin yüzdesi	İzleme raporları ve etkinlikleri yürüten kurulu ortaklarının raporları. Bu alanda bireylere yöneltilen soruları içeren araştırmaları
14	Çocuk evlilikleri ve kız çocuklarının alternatif rollerinin desteklenmesi konusunda etkili lider ve iletişimcilerin (geleneksel, dinsel, kültürel, politik ve medyatik) sayısı	Bu konudaki açıklamalar, raporlar, basın ve dini kurumların açıklamaları
15	Evlenmemiş adölesan kız çocukların hakları için ailelerinde müdahalede bulunduğu söyleyen erkek aile üyelerinin yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma

Aile/Topluluk

Tablo 18. USAID ÇEZE Göstergeler Önerileri: Genel Göstergeler (devam)		
No	Gösterge	Veri kaynağı
16	Çocuk evliliklerinin sonlandırılması, ilgili toplumsal cinsiyet normları ve kız çocukları için alternatif yolları konu alan gazete haberlerinin sayısı	Medya taraması, google, LexisNexis, sosyal medya aramaları, medya kayıtları
17	Çocuk evlilikleri ve ilgili toplumsal cinsiyet normlarına yer veren ya da bunu konu olan TV ve radyo programları, film ya da dramaları içeren eğitici/öğretici programların sayısı	Medya arama kayıtları
18	Çocuk evliliklerinin sonlandırılması, ilgili toplumsal cinsiyet normlarına ve kız çocukları için alternatif yollar konusunda medyada herhangi bir şey duyduğunu gördüğünü belirten kişilerin yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
19	Çocuk evliliği riski altında olan ya da evlenmiş olan kız çocuklarının eğitim politikaları, ergen sağlığı politikaları gibi ilgili sektörlerde eğitim, ekonomi ve sosyal fırsatlarının genişletilmesi (Nicel bir gösterge değil, nitel bir çalışma ile politika dokümanlarının gözden geçirilmesi öneriliyor).	Yasaların ve yasalara ilişkin tartışmaların gözden geçirilmesi, bilinçli bakanlar veya diğer sorumlu yetkililerin ifadelerinin gözden geçirilmesi
20	Çocuk Evliliği üzerine İlçe Eylem Planı olan ilçelerin yüzdesi (birimlerin eylemleri ve göstergenin başarısına özel önem göstererek) (Nitel boyutu olan bir gösterge, özellikle eylemlerin başarısı açısından)	Resmi kayıtların incelenmesi, resmi yetkililer ile görüşülmesi
21	Çocuk evlilikleri ve diğer zararlı geleneksel uygulamalar konusuna yönelik ulusal strateji ve eylem planının varlığı	Yasaların ve yasalara ilişkin tartışmaların gözden geçirilmesi, bilinçli bakanlar veya diğer sorumlu yetkililerin ifadelerinin gözden geçirilmesi
22	Çocuk evliliklerine yönelik yargılama stratejisi ve eylem planının desteklenmesi için ayrılan bütçe yüzdesi	Hedeflenen düzeyde (ulusal, bölge, ilçe) bütçenin izlenmesi

Tablo 19. USAID ÇEYZE Gösterge Önerileri: Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddet Programları İle İlişkili Göstergeler			
	No	Gösterge	Veri kaynağı
Bireysel	1	15-49 yaş grubunda son 12 ayda/yaşam boyu eşleri dışında eş/diğer kişiler tarafından fiziksel ya da cinsel şiddete maruz kalan kız çocuklarının ve kadınların yüzdesi	UNICEF, DHS ve Kadına Yönelik Şiddet Araştırmaları bu alandaki veriyi topluyor, ülkeler özelinde kaynaklarda bilgi sunabilir.
	2	Tüm eşleri tarafından son 12 ayda/yaşam boyu psikolojik şiddete maruz kalma hızı (yaşa özel maruz kalma hızı)	DHS ve Kadına Yönelik Şiddet Araştırmaları bu alandaki veriyi topluyor, ülkeler özelinde kaynaklarda bilgi sunabilir.
	3	15-49 yaş grubunda FGM (kadın sünneti) geçiren kadınların yüzdesi	WHO, DHS, Population Reference Bureau, UNICEF MICS, ülke özelinde araştırmalar
	4	Şiddete maruz kaldığında anlatma ve yardım arama becerisine sahip olduğu konusunda kendine güvenen (evli ya da hiç evlenmemiş) ergen kız çocuklarının yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
Aile / Topluluk	5	15-49 yaş grubundaki kadınlar arasında aşağıda belirtilen beş nedenden birinde erkeğin eşine/birlikte olduğu kişiye fiziksel şiddet uygulamasını doğru bulanların yüzdesi: tartışır, cinsel ilişkiyi ret ederse, yemeği yakarsa, haber vermeden dışarı çıkarsa ya da çocukları ihmal ederse	DHS, UNICEF MICS, MICS'in çocuk korunmasına ilişkin 15 göstergesinden biri. Ülke özelinde araştırmalarda bilgi sunabilir.
	6	Cinsel ve diğer şiddet biçimlerine maruz kaldığı için tıbbi destek (acil bakım, yaralanma tedavisi), psikolojik ve hukuki destek alan kalan kadınların oranı	Kadına Yönelik Şiddet Araştırmaları, Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
Kurumsal/Toplumsal	7	1000 kişilik (kent ve kır) nüfus için şiddete maruz kalanlar için ulaşılabilir sığınmaevi sığınak sayısı	Şiddete maruz kalanlar için sığınmaevleri ve sığınaklar için haritalama çalışması, kurum ve kuruluşların araştırılması
	8	Şiddete maruz kalan (evli ya da hiç evlenmemiş) adölesan kız çocuklarına yönelik hizmet sağlayan sığınmaevi ve sığınak yüzdesi	Adölesan kız çocuklarına yönelik hizmetlerin sağlanıp sağlanmadığını anlamak için sığınmaevi ve sığınaklara özel araştırma
	9	Kadınlara yönelik şiddete ilişkin kanunların varlığı (üç boyutta bakılabilir: 1. cinsel saldırıya ve tecavüz ile ilgili kanun 2. eviçi şiddete ilişkin kanun 3. cinsel istismara ilişkin kanun (kamusal alanlar dahil)	Dünya Bankası Kadın, İş Yaşamı ve Hukuk veritabanı, yerel düzeyde yerel politikalar ve yasalara ilişkin araştırma ile elde edilebilir.
	10	Çocuk evliliklerinin sayısı polis/yargılanan/mahkum olanlar temelinde	Polis ve mahkeme kayıtlarının (özel bilgiler) gizli kalacak biçimde gözden geçirilmesi
	11	Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet şikayetleri için hazırlanan ulusal protokollerin takibini üstlenen hukuk uygulama birimlerinin yüzdesi	Hukuk uygulama birimlerine yönelik araştırma
	12	Çocuk evlilikleri ve zararlı geleneksel uygulamaları önlemeye yönelik tedbirleri de içeren kadınlara yönelik şiddetle ilgili ulusal strateji ve eylem planlarının varlığı	Yasaların ve yasalara ilişkin tartışmaların gözden geçirilmesi, bilinçli bakanlar veya diğer sorumlu yetkililerin ifadelerinin gözden geçirilmesi

	No	Gösterge	Veri kaynağı
Bireysel	1	Kız çocuklarının akran desteği, yaşam becerisi dersi, finansal okuma yazma becerisi, tasarruf ve kredi okur yazarlığı, cinsel sağlık ve üreme sağlığı konularında destek alabilecekleri akran grupları ve toplulukların/organizasyonların sayısı	Hedeflenen coğrafi alanda kız çocuklarına açık olan akran grupları ve toplulukların listesi
	2	Yaşam becerileri, korunma, beslenme, sağlık, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakları ve toplumsal cinsiyet normları gibi konularda kız çocuklarına yönelik bilgi veren gruplara üye olan adölesan kız çocuklarının yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	3	Akran gruplarında ya da kız çocuklarına özel savunuculuk faaliyetlerine (kız çocuklarının yüksek eğitimi, evliliğin 18 yaşından sonraki dönemlere ertelenmesi) katılan kız çocuklarının yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	4	Kendilerini savunabileceğini hissedemeyen kız çocuklarının yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
Aile / Topluluk	5	Kız çocukları için uygun evlilik yaşının 18 yaş ve daha ilerisi olduğuna inanan hiç evlenmemiş erkek (ya da oğlan çocuğu) yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	6	Oğlan çocukları için uygun evlilik yaşının 18 yaş ve daha ilerisi olduğuna inanan hiç evlenmemiş kadın (ya da kız çocuğu) yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	7	Çocuk evlilikleri, sömürü ve şiddetin önlenmesine yönelik etkinliklerde yer alan erkek gençlik liderleri/adölesan ergen sayısı	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	8	Çocuk evlilikler, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet ve/veya kız çocuklarının haklarıyla ilgili toplumsal cinsiyet ve kültürel normlar hakkında erkeklere ve oğlan çocuklarına uygulanan programların sayısı	Erkekleri ve oğlan çocuklarına yönelik kuruluşlara ilişkin araştırma, kamu ve sivil örgütleri de içerecek şekilde.

Tablo 21. USAID ÇEZE Gösterge Önerileri: Küresel Sağlık Programları İle İlişkili Göstergeler			
	No	Gösterge	Veri kaynağı
Bireysel	1	Evlenmiş ya da hiç evlenmemiş adölesan kız çocukları arasında istemedikleri cinsel ilişkiye hayır diyebileceklerini düşünenlerin yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	2	Evlenmiş ya da hiç evlenmemiş adölesan kız çocukları arasında cinsel ve üreme sağlığı konularında doğru bilgiye sahip olanların yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	3	15-49 yaş grubundaki evli ya da birlikteliği olan kadınların gebeliği önleyici yöntem kullanım yaygınlığı (yöntem ayırımında)	UNDP; DHS, UNICEF, MICS; World Bank Data, UNSD, RHS, diğer yerel araştırmalar
	4	15-24 yaş grubundaki kadın ve erkekler arasında son yüksek riskli kondom kullanımı oranı	UNICEF MICS ve DHS
	5	15-49 yaş grubundaki evlenmiş kadınlar arasındaki karşılanamayan aile planlaması ihtiyacı yüzdesi	DHS, WHI, UNICEF MICS, UNAIDS, UNFPA
	6	Gebe adölesanlardan acil korunma hapı kullanan ya da kürtaj deneyimi olanların yüzdesi	DHS, Guttmacher Enstitüsü ve Marie Stopes International, ülke özelinde veri kaynağı
	7	Adölesan doğum hızı	UNDP, DHS, UNICEF MICS, RHS.
	8	Evlenmiş ya da evlenmemiş adölesan kız çocukları arasında sağlık hizmetlerine erişim bilgisine sahip olanların yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	9	Evlenmiş ya da hiç evlenmemiş adölesan kız çocukları arasında son 12 ayda cinsel ve üreme sağlığı hizmetleri, HIV testi için sağlık kuruluşuna erişimi olanların oranı	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
Aile / Topluluk	10	Başka ailelerin gelinlerinin 18 yaşına kadar evliliğini ertelemeyi istediğini düşünen kayın ailelerin yüzdesi	Hedef nüfus içinde eşin ailesindeki bireylere yönelik araştırma
	11	Başka ailelerin gelinlerinin ilk doğumunu ertelemeyi istediğini düşünen kayın ailelerin yüzdesi	Hedef nüfus içinde eşin ailesindeki bireylere yönelik araştırma
Kurumsal/Toplumsal	12	Sağlık personeli yardımıyla gerçekleşen doğum oranı (yaş ayırımında)	UNICEF
	13	Evlenmiş ya da hiç evlenmemiş adölesan kız çocuklarından sağlık çalışanları tarafından yargılanmaksızın gebeliği önleyici yöntem kullanımı ve cinsel yolla bulaşan hastalıkların önlenmesi/ tedavisi konularını da içeren sağlık hizmeti aldığını belirtenlerin yüzdesi	Sağlık birimlerinde araştırma ve görüşme
	14	Evlenmiş ve hiç evlenmemiş kız çocukları için hedeflenen coğrafi bölgelerde sunulan sağlık hizmeti sayısı	Sağlık klinikleri ve hizmet sunucularına yönelik araştırma
	15	Genç dostu olan sağlık merkezlerinin yüzdesi	Hedeflenen coğrafi bölgede sağlık hizmeti sağlayıcılara yönelik araştırma
	16	Çocuk evliliklerine ilişkin kanun, çocuk evliliklerinin risk faktörleri ve yasa ihlallerinin nasıl bildirileceğine yönelik eğitim alan sağlık personeli yüzdesi	Sağlık hizmeti sunucularına yönelik araştırma
	17	Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet vakalarına yönelik protokol ve yönlendirme izleği/yol haritası olan sağlık kuruluşu yüzdesi	Sağlık birimleri ve sağlık hizmeti sunucularına yönelik araştırma
	18	Evlenmiş ya da evlenmemiş genç kız çocuklar da dahil cinsel olarak aktif danışanlarına aile planlaması hizmeti sunmayı planladığını belirten sağlık personeli yüzdesi	Sağlık hizmeti sunucularına yönelik araştırma

Tablo 22. USAID ÇEZE Gösterge Önerileri: Eğitim Programları İle İlişkili Göstergeler

No	Gösterge	Veri kaynağı	
Bireysel	1	Erişilebilir uzaklıktaki eğitim fırsatlarının varlığı	
	2	İlköğretim, ortaöğretim ve lise eğitimi tamamlanma oranları (cinsiyet, yaş ve medeni durum ayrımında)	UNICEF MICS ve DHS
	3	İlköğretim ve ortaöğretim düzeyinde okulu terk etme oranları (cinsiyet, yaş ve medeni durum ayrımında)	UNICEF MICS ve DHS
	4	Okulu bıraktıklarının temel nedeninin evlilik olduğunu belirten kız çocuklarının yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	5	Okulda ve okul dışında mesleki beceri, gelir getirici faaliyet, ya da diğer yaşam becerileri (eleştirel düşünme, iletişim, karar verme ve problem çözme gibi) eğitimlere katılan adölesan kız çocuklarının yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	6	Eğitimini tamamlamayı istediğini söyleyen adölesan kız çocuklarının yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	7	Okula dönen evli kız çocuklarının yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
Aile / Topluluk	8	Kız çocuklarının okulu tamamlamasını ya da okula yeniden dönmesini desteklediğini belirten evlenmemiş kız çocuğu olan ailelerin yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	9	Çocuk evliliklerine ilişkin kanun, çocuk evliliklerinin risk faktörleri ve yasa ihlallerinin nasıl bildirileceğine yönelik eğitim alan öğretmen yüzdesi	Eğitimcilere yönelik araştırma
	10	Kız çocuklarının eğitimlerini tamamlamasını destekleyen toplum lideri, geleneksel ve dini liderlerin yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
Kurumsal/Toplumsal	11	Bildirilen cinsel istismar vakaları da dahil okulda toplumsal cinsiyet temelli şiddete yönelik prosedürlerin ve bu konuda bünyesinde eğitimli personel bulunduran okulların yüzdesi	Eğitim kurumları ve eğitim hizmeti sunucularına yönelik araştırma
	12	Güvenli ve kız öğrenci dostu ortamlar sağlayan okulların yüzdesi (örn. kız çocuklar için ayrı tuvaletler, anonim bir şikâyet kutusu, okula geliş-gidiş ulaşımı, kız çocuklarının özel ders dışı etkinlikler)	Eğitim kurumları ve eğitim hizmeti sunucularına yönelik araştırma
	13	Özellikle ÇEZE ve/veya erken gebelik yaşayan kız çocuklarının eğitimlerine devam etmesi ya da okullarına dönmelerini desteklemek için sağlanan maddi teşviklerin sayısı	Eğitim kurumları ve eğitim hizmeti sunucularına yönelik araştırma
	14	Çocukların çocuk evlilikler hakkında endişelerini bildirebilecekleri belirlenmesi bir ofis ya da tayin edilmiş bir çalışan bulunduran okulların yüzdesi	Eğitim kurumları ve eğitim hizmeti sunucularına yönelik araştırma
	15	Eğitim müfredatında kız çocuklarına yönelik ayrımcılığa neden olan kültürel kurumları, normları ve uygulamaları tartışan okulların yüzdesi	Eğitim kurumları ve eğitim hizmeti sunucularına yönelik araştırma
	16	Evlilik ve/veya hamilelik sonrası kız çocuklarının bıraktıkları yerden okula yeniden dönmelerini sağlayan veya teşvik eden yasa ve/veya politikaların varlığı	Yasaların ve yasalara ilişkin tartışmaların gözden geçirilmesi, bilinçli bakanlar veya diğer sorumlu yetkililerin ifadelerinin gözden geçirilmesi

Tablo 23. USAID ÇEZE Gösterge Önerileri: Ekonomik Gelişme ve İşgücü Gelişimine İlişkin Göstergeler			
	No	Gösterge	Veri kaynağı
Bireysel	1	Mal sahipliği, banka kredileri, gelir veya istihdam gibi verimli iktisadi kaynaklara erişimi artırmak için tasarlanmış programlara katılan adölesan kız çocuklarının yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	2	Geçen sene gelir getirici faaliyetlere katılan adölesan kız çocuklarının (evlenmiş ve hiç evlenmemiş) yüzdesi	DHS, Hanehalkı işgücü araştırmaları
	3	Finans okuryazarlığı olan adölesan kız çocuklarının (evlenmiş ve hiç evlenmemiş) yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
Aile / Topluluk	4	Kız çocuklarının ev dışında çalışma fırsatlarını destekleyen ebeveynlerin yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	5	Kız çocuklarının eğitimlerini tamamlamalarını ve gelir getirici faaliyetlerde bulunmalarını destekleyen dini ya da geleneksel toplulukların liderlerin yüzdesi	Hedeflenen coğrafi bölgede ÇEZE tutumlarına yönelik araştırma
Kurumsal/ Toplumsal	6	Kız çocuklarına özel düzenlenmiş mikro finans ya da girişimcilik programlarının sayısı	Hedeflenen coğrafi bölgede yetkili kurum ve kuruluşlara yönelik araştırma
	7	Adölesan kız çocuklarına (evlenmiş ve hiç evlenmemiş) verilen kredi sayısı	Hedeflenen coğrafi bölgede yetkili kurum ve kuruluşlara yönelik araştırma
	8	Kadınların işgücüne katılım oranı (15 yaş ve üzeri)	Hanehalkı işgücü araştırmaları
	9	Tahmini kazanılan gelir (Erkek/Kadın)	Gelir ve yaşam koşulları araştırmaları, Hanehalkı bütçe kullanımı araştırmaları

Tablo 24. USAID ÇEZE Gösterge Önerileri: Tarım ve Gıda Güvenliğine İlişkin Göstergeler			
	No	Gösterge	Veri kaynağı
Bireysel	1	Son altı ayda kansızlık kontrolü gibi beslenme ilgili sağlık hizmetlerine erişen adölesan kız çocuklarının (evlenmiş ve hiç evlenmemiş) yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	2	Tarımsal üretimde özerkliğin yanı sıra adölesan kız çocuklarının (evli ve evli olmayan) / kadınların gıda ve tarımsal ürün yetiştiriciliği, hayvancılık ve balıkçılık tek başına veya ortak karar almaları	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	3	Üretim kaynakları (toprak, hisse, tarımsal araç, kredi gibi) üzerinde karar verme gücü, erişim ve mülkiyeti olan adölesan kız çocukları (evlenmiş ve hiç evlenmemiş) / kadınlar (yaş ve medeni durum ayrımında)	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma DHS, Kadına Yönelik Şiddet Araştırmaları
	4	Adölesan kız çocukların (evlenmiş ve hiç evlenmemiş) / kadınların tarım yoluyla üretilen gelir ve harcamalar üzerinde tek veya ortak kontrole sahip olma derecesi (yaş ve medeni durum ayrımında)	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
Aile / Topluluk	5	Adölesan kız çocukların (evlenmiş ve hiç evlenmemiş) / kadınların ekonomik veya sosyal gruplara üye olmaları ve toplum önünde tarımsal üretim ile ilgili rahatça konuşabilme dereceleri	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
Kurumsal Toplumsal	6	Evli erkeklere ve evli kadınlara eşit mülkiyet hakkı veren yasaların varlığı	Dünya Bankası Kadın, İş Yaşamı ve Hukuk (WBL) veritabanı
	7	Evli erkek ve evli kadınlara mülk sahipliğinde eşit haklar veren yasaların varlığı	Dünya Bankası Kadın, İş Yaşamı ve Hukuk (WBL) veritabanı

Tablo 25. USAID ÇEZE Gösterge Önerileri: Demokrasi ve İnsan Hakları ve İyi Yönetişime İlişkin Göstergeler			
	No	Gösterge	Veri kaynağı
Bireysel	1	Haklarının ve yasal izinlerini bilen adölesan erkek, kız ve kadınların yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	2	Hukuki hizmetlere nereden erişileceğini bilen adölesan kız çocukların (evli ve hiç evlenmemiş) yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	3	Evlilik iptali isteme hakkı ve iptal talebinde bulunma yolları ile ilgili bilgisi olan evli kız çocukların yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	4	Evlilik iptali veya boşanma talebinde bulunabileceğinden emin olan evli kız çocukların yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	5	Beş yaş altı çocukların kayıtlı olma yüzdesi	Nüfus ve Sağlık Bakanlığı kayıtları, DHS
	6	Evliliklerinin resmi kaydı olduğunu söyleyen evlenmiş kadınların yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
Aile / Topluluk	7	Başlık parası pratiğine karşı olan ailelerin yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	8	Para veya diğer mal alışverişi üzerine yapılan evlilik işlemlerinin yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
	9	Çocuk evliliğini yasa dışı tutan hükümlerle hareket eden topluluk liderlerinin sayısı	Herkese açık beyanlar, medya taraması, kurum veya kuruluş arşivleri.
	10	Çocuk evliliklere karşı ya da kız çocuklarının haklarını desteklerken cezai işlem yaptığını bildiren topluluk liderlerinin yüzdesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
Kurumsal/Toplumsal	11	Resmi evlenme yaşı	Medeni Kanun
	12	Çocuk evliliklerini kayıt altına almak ve raporlamak için sistem oluşturmuş olan karakolların sayısı	Hedef coğrafi bölgede emniyet müdürlükleri ile görüşme
	13	Belirli bir coğrafi alanda evli ve hiç evlenmemiş kız çocuklara hizmet sunan adli yardım kuruluşlarının sayısı	Kuruluşlarla yapılan araştırma ve görüşmeler
	14	Yasalar önünde eşitliğin anayasada teminatının bulunması ve toplumsal cinsiyetten açıkça söz eden ayrımcılık yasağı hükmünün yer aldığı anayasanın varlığı	Dünya Bankası Kadın, İş Yaşamı ve Hukuk (WBL) veritabanı
	15	Yasaların evlilik sırasında kadının eşit şekilde çocuğun yasal vasisi olma ve boşanma sonrası kadının çocuğun velayetine sahip olma haklarını garanti altına alma derecesi	Medeni Kanun

No	Gösterge	Veri kaynağı
16	Yasaların eşi ölmüş kadınlar ve kız çocuklarına mirasçı olarak erkeklerle eşit haklar verme derecesi	DB Kadın, İş Yaşamı ve Hukuk (WBL) veritabanı
17	Ayrımcılık yapmama ya da eşitlik konusundaki anayasal hükümleri ihlal ettiği takdirde, kişisel hukuku geçersiz olarak kabul eden anayasal bir hükmün varlığı (kişisel hukukun anayasa uyarınca geçerli bir hukuk kaynağı olarak kabul edildiği bağlamlarda)	DB Kadın, İş Yaşamı ve Hukuk (WBL) veritabanı
18	Ayrımcılık yapmama veya eşitlik konusundaki anayasal hükümleri ihlal ettiği takdirde, teamül hukukunu geçersiz sayan anayasal bir hükmün varlığı (özel hukukun anayasa uyarınca geçerli bir hukuk kaynağı olarak kabul edilmesi)	DB Kadın, İş Yaşamı ve Hukuk (WBL) veritabanı
19	Yerel yönetimlere doğum kaydının yapıldığı zorunlu olduğu ilçelerin (veya diğer mahalli idare birimlerinin) yüzdesi	Hedef coğrafi bölgede yasa ve politika belgelerini tarama
20	Yerel yönetimlere evlilik kaydının yapıldığı zorunlu olduğu ilçelerin (veya diğer mahalli idare birimlerinin) yüzdesi	Hedef coğrafi bölgede yasa ve politika belgelerini tarama
21	Devletin çocuk haklarının korunmasına ilişkin BM Sözleşmelerini onaylama derecesi	Yeni politikalar, programlar ve yasalar (BM ve BM Çocuk Hakları Komitesi raporları)
22	Devlet tarafından kadına yönelik tüm şiddet biçimleri de dahil kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi ile ilgili uluslararası insan hakları sözleşmelerinin çekincesiz bir biçimde onaylanma derecesi	UNHCR veritabanı

No	Gösterge	Veri kaynağı
1	Ulusal insan hakları ve/veya resmi barış yapma organlarının yönetim organlarında yer alan kadınların sayısı ve yüzdesi	Ulusal insan hakları kurumlarında çalışan kadın/erkek oranlarına dair tarama
2	Güvenlik ve adalet kurumlarında karar alma yetkisi olan personelin cinsiyete dayalı şiddet vakalarını ele alma konusunda kişi başına aldıkları eğitim süresi	Eğitim programlarının kayıtları ya da hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
3	Kadın ve kız çocuklarının insan hakları ihlallerinin insan hakları kurumları tarafından raporlanma, yönlendirilme ve soruşturulma derecesi	Hedef nüfusa ilişkin bireylere yönelik araştırma
4	Kadınların ve kız çocuklarının insan haklarının korunmasına yönelik önlemlerin askeri bileşenlerin barış gücü başkanları ve polis bileşenlerinin direktiflerinde yer alma dereceleri	Hedef yargı bölgelerindeki yasa ve politika belgeleri
5	Kadınların ve kız çocuklarının insan haklarının korunmasına yönelik önlemlerin ulusal güvenlik politikalarında yer alma derecesi	Ulusal güvenlik politikaları incelemesi
6	Zarar tazmini ya da ve/veya silah bıraktırma, tasfiye ve bütünleştirme programları kapsamında kadınlar ve kız çocuklara yapılan faydaların (tahmini veya parasal eşdeğeri) yüzdesi	Dağıtılan faydaların incelemesi

4.2. ÇEZE ile ilgili nicel veri kaynakları

ÇEZE konusuna ilişkin uluslararası karşılaştırılabilirliği sağlayan göstergelerin üretilmesinde özellikle Birleşmiş Milletler kuruluşları aktiftir. UNICEF, çocuk evlilikleri ile ilişkili olarak yaş sınırını dikkate aldığı çalışmasında, hangi yaş grubundaki kadınlara ilişkin bilgi sunulacağına ilişkin önerilerde bulunmuştur. Çocukluk yaşının 18 yaş olarak genel bir kabulü olmasına rağmen, çocukluk yaşı ve yasal evlenme yaşı bölgelere ve ülkelere göre farklılaşmaktadır. Uluslararası karşılaştırılabilirlik açısından ise tüm ülkelerde mevcut olan göstergelerin üretilmesi gerekmektedir. UNICEF'in 2003 yılında önerdiği göstergeler arasında yaş grupları açısından 15-19, 20-24, 15-49 ve 45-49 yaş grupları gündeme getirilmiştir (UNICEF, 2005). Özellikle ÇEZE'nin yaygınlığını ortaya koymak amacıyla, 15-19 ve 20-24 yaş grupları daha çok kullanılmaktadır. UNICEF tarafından da önerilen ve çocuk evliliklerinin yaygınlığının hesaplanmasında metodolojik olarak uzlaşılan 20-24 yaş grubunun seçimine ilişkin olarak UNFPA iki açıklama yapmaktadır. Birincisi, 15-19 yaş grubuna ait yüzdelerde, uluslararası kabule uygun olarak çocukluğunu tamamlamış, 18 ve 19 yaşındakiler de dahildir. İkincisi ise, 15, 16 ve 17 yaşında evlenmemiş olmalarına rağmen, halen 18 yaşından önce evlenme riski içinde olanların da kapsanmasıdır. 20-24 yaş grubu ise hem bu sınırlılıklardan etkilenmez hem de çocuk evliliklerine ilişkin güncel ve doğru bilgiyi en iyi yansıtabilecek yaş grubudur (UNFPA, 2013).

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin kadınlar ve kız çocuklarının güçlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması kapsamında yer alan 5.3. nolu amacı "çocuk evliliği, erken yaşta zorla evlendirilme ve kadın sünneti gibi bütün zararlı uygulamaların ortadan kaldırılması" amacının ölçülmesinde kullanılan 5.3.1'in belirlenmesi yaygın olarak bu yaş grubunun referans olarak kullanılmasını artırmıştır (SDG, 2015). Birleşmiş Milletler Kuruluşları Arasındaki Uzman Grubu'nun belirlediği göstergeler arasında yer alan aşağıdaki gösterge birçok kurum ve kuruluş tarafından da ÇEZE göstergesi olarak kabul edilmiştir (SDG, 2015).

Çocuk evlilikler, erken evlilikler ve zorla evliliklere ilişkin göstergelerde en önemli veri kaynakları ülkelerin kayıt sistemlerinden gelen evlilik istatistiklerinin yaşa göre ayrıştırılmış verisi ile hanehalkı araştırmalarıdır. Küresel düzeyde karşılaştırmalarda büyük oranda standart hanehalkı araştırmalarından elde edilen veriye dayalı olarak yapılmaktadır. Resmi istatistiklerin sadece resmi evlilikleri kapsaması ve ÇEZE uygulamasının yaygın olduğu ülkelerde dini nikahın daha önce gerçekleşmesi nedeniyle hanehalkı araştırmaları tercih edilmektedir.

Tablo 27. ÇEZE konusuna ilişkin veri kaynaklarının listesi
UNICEF- Multiple Indicators Cluster Survey (MICS)
ICF Macro International- Demographic and Health Survey (DHS)
Reproductive Health Survey (RHS)
Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi (UNDESA)
Dünya Sağlık Örgütü (WHO)
Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)
Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA)
Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)
Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN WOMEN)
Avrupa Ekonomik Komisyonu
Avrupa Komisyonu
Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (EIGE)
Dünya Bankası
UNESCO
OECD
Uluslararası Kadına Yönelik Şiddet Araştırmaları
USAID

Türkiye’de ÇEZE konusundaki veri üreten kurumların başında Türkiye İstatistik Kurumu gelmektedir. TÜİK; resmi Goggleistatistik programı kapsamında büyük oranda resmi kurumlardan aldığı veriyi kullanarak eğitim, sağlık ve evlenme istatistiklerini yayınlamaktadır. Çocuk istatistikleri ve toplumsal cinsiyet istatistikleri yayınlarında, kamu kurum ve kuruluşları ile üniversitelerin yürüttüğü hanehalkı örneklem araştırmalarının sonuçları da yayınlanmaktadır. Bu alanda, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından 1968 yılından beri 5 yıllık aralıklar ile yürütülmekte olan demografik araştırmalar ile 2008 ve 2014 yıllarında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından desteklenen Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmaları’nın sonuçları kullanılmaktadır. Ayrıca, Aile Araştırma Genel Müdürlüğü’nün Türkiye Aile Yapısı Araştırması’da bu alanda bilgi üretmektedir.

Türkiye’de çocuk haklarına yönelik çalışmalar arasında göstergeler ile izleme konusunda yoğunluk çocuklara yönelik şiddete odaklanmıştır. UNICEF Türkiye Ofisi’nin Arnavutluk, Bosna Hersek ve Sırbistan’da bulunan üç Güneydoğu Avrupa ofisi ile birlikte yürüttüğü çalışma kapsamında, 2006 yılında Çocuğa Karşı Şiddeti İzleme ve Göstergeleri Kılavuzu hazırlanmıştır. Avrupa Birliği tarafından desteklenen çalışmada, yapısal göstergeler, süreç göstergeleri ve sonuç göstergeleri başlıkları altında önerilen göstergeler yer almaktadır. İzleme için bir kılavuz olan raporda, sonuç göstergeleri arasında raporlama döneminde (son beş yıl içinde) 18 yaş altı evlilik oranlarında pozitif değişimler olmuş mu sorusu yer almaktadır (UNICEF, 2006).

4.3. ÇEZE ile ilgili nitel veri

Çocuk, erken yaşta ve zorla evlilikler konusundaki veri genel olarak 18 yaş altındaki çocukların evlendirilmesiyle ilişkili olarak ülke genelini temsil eden standart araştırmalara dayanırken, bu sorunun sonuçlarının görünmesi için nitel araştırmalara da ihtiyaç olduğu açık. ÇEZE ile ilgili nitel veri üretilmesi, CEDAW başta olmak üzere kız çocuklarına yönelik ayrımcılık içeren ve zarar veren geleneksel uygulamaların ortadan kaldırılmasında ilişkin sözleşmeler kapsamında ele alındığında önemli bir veri kaynağı konumunda. Uluslararası karşılaştırmalarda nicel verinin evet/hayır biçiminde kodlanmış biçimi, bir başka deyişle nicel verinin nitele dönüştürüldüğü ifade edilen hali ile sunuluyor. Özellikle ÇEZE'nin önlenmesine ilişkin yasal düzenlemelerin olup/olmamasına ilişkin göstergeler nitel veri altında yer alıyor.

ÇEZE ile ilişkili olarak nitel verinin temel olarak çocuk yaşta, erken yaşta ve/veya zorla evlendirilen kadınların ve erkeklerin deneyimlerine odaklanması gerekiyor. Bu alandaki veri kaynakları farklı ülkelerde yürütülen, temel olarak çocuk yaşta gerçekleşen evlilikleri deneyimleyen kadınların ve erkeklerin yaşadıklarına, duygularına odaklanan çalışmalardan oluşuyor. ÇEZE konusuna ilişkin nitel veri üreten araştırmalar, ÇEZE deneyimini yaşayan özneler ile yapılan derinlemesine görüşmeler, odak grup görüşmelerin yanı sıra konuyla ilgili medya analizlerinden, bu evliliklere ilişkin kararların verildiği dava dosyalarının, bu deneyimi yaşayanların sağlık sisteminde başvurularına kadar uzanan geniş bir yelpaze içinde yapılacak araştırmaları içeriyor.

V. Türkiye’de ÇEZE’nin Haritalanması

5.1. Mevcut durum

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Türkiye’de 1994 yılında onaylanmış ve 1995 yılında yürürlüğe girmiştir. TBMM Genel Kurulu azınlıklara ilişkin haklar, eğitimin amaçları ve kültürel haklar konusundaki (17., 29. ve 30.) maddelere çekince konarak imzalandı. Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden yedi yıl kadar sonra Türk Medeni Kanunu’nda evlilik yaşının kadınlar ve erkekler için eşitlenmesi ve kadınlar için 15 yaş olan resmi evlenme yaşınının 17 yaşına yükseltilmesi olumlu bir adım. Benzer biçimde TCK’da ceza ehliyetinin alt sınırı da 13 olarak belirlenmesidir. Dernekler Kanunu’nda da 12 yaşından büyük çocukların dernek üyelikleri ve 15 yaşından itibaren kendi derneklerini kurma hükmü 2004 yılında yürürlüğe girdi. Ayrıca, 2005 yılında yürürlüğe giren Çocuk Koruma Kanunu’nda 18 yaşın altındaki tüm bireyler çocuk olarak kabul edildi. Çalışma yaşamı açısından da İş Kanunu’nda yapılan değişiklik ile 15 yaşını doldurmamış kişilerin çalıştırılması yasaklandı. Bunun sonucunda, 18 yaşından önceki evliliklerin azalması söz konusu olsa da sorun halen güncelliğini koruyor.

Yasal düzenlemelerdeki iyileşmelere rağmen, özellikle kız çocuklarının karşılaştıkları sorunlar Türkiye’de özellikle cinsel istismar ve çocuklara karşı şiddet konusunun gündeme getirdi ve bu konu halen çözüm bekleyen öncelikli sorunlardan biri olmaya devam ediyor. On üç yaşında iken 24 kişi tarafından cinsel şiddete maruz kalan N.Ç. ile tartışmalarda “rıza” konusunun gündeme getiren tartışmalar söz konusu oldu. Failerin çoğunun cezasız kaldığı bu davaya benzer birçok dava çocuklara yönelik şiddet ve istismar konularının medya da dahil birçok alanda tartışılmasına neden oldu. N.Ç gibi, birçok olaya (Ö.Ç., Hüseyin Üzmez gibi medyadan örnekleri çoğaltılabilir) karşılık çocukların korunması ve haklarının ihlali açısından en çok gündeme getirilen konu cezaların artırılmasına yönelik tartışmaları gündeme getirdi. Bu süreçte, özellikle kadın ve çocuk örgütlerinin itirazları ve BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin hükümlerini hatırlattıkları bir mücadele dönemi söz konusu oldu.

Çocuğa yönelik cinsel istismar ile ilgili TCK’nın 103. maddesinde yapılması öngörülen bazı değişiklikler düzenli aralıklarla gündeme gelmekte ve kamuoyundaki tepkilere göre geri çekilmekte, ancak belirli bir zaman sonra tekrar gündeme gelmektedir. 2016 yılında, 140’a yakın kadın örgütünün oluşturduğu TCK 103 Kadın Platformu’na, kadın ve çocuk dernekleri, aile hekimleri, avukatlar gibi çeşitli kesimlerin de katılımıyla “cinsel istismarcılara yönelik af ve istismar eden kişi ile evlilik önergesini” geri çekti. Ancak, çocuklara cinsel istismara ilişkin 12 yaş kademelendirmesi getirildi. Bu konuda TCK 103 Kadın Platformu, bu düzenleme ile 12-15 yaş arasındaki çocuklar için ayrı bir çocukluk kategorisi ortaya atmakta, 12-15 yaş arasında bir “rıza gösterilebileceğine” ve çocuk yaşta evliliklerin önünü açacağına dikkat çekmiştir. TCK 103 Kadın Platformu’nun 2016 yılında dile getirdiği talepler özet olarak şöyledir. Cinsel istismar

- 15 yaş altındaki çocukların cinsel davranışa rızasının olduğunun kabul edilemeyeceği açıkça belirtilmelidir.
- Erken yaşta ve zorla evlendirme Ceza Kanunu'nda suç olarak düzenlenmelidir.
- Çocukların dini nikah ile evlendirilmesi suç olarak düzenlenmelidir ve dini nikahla yapılan tüm evlilikler kayıt altına alınmalıdır.
- Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği web sayfasından alınmıştır.

Kadın haklarıyla ilgili Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde yer alan çocuk yaşta ve zorla evlilikler konusunun ulusal gündeme gelmesinde kadın örgütleri etkili oldu. Uçan Süpürge, 2003-2004 yıllarında yürüttüğü Köprüler Kuruyoruz projesi kapsamında farklı illerde yaptığı toplantılarda öne çıkan bu sorunu gündeme getirdi. 2000'li yılların ortalarından itibaren "çocuk gelin", "çocuk evlilikleri" ve "zorla evlilikler" konusunda kadın örgütleri ile çocuk örgütleri tarafından ve uluslararası kuruluşların desteklediği proje ve etkinlikler arttı. Çocuk hakları ve bu haklara ilişkin ihlaller konusunda çalışmaları kapsamında Gündem Çocuk Derneği, 2016 yılında 13 yaşındaki bir kız çocuğunun kendisini istismar eden kişi ile evlendirilmesine üzerine dava açtı. TMK'nın 124. Maddesinin iptaline yönelik bu dava ile Ankara 10. Aile Mahkemesi'nin iptaline ilişkin karar AYM'e gitti, ancak 2020 yılına kadar bu karar sonuçlanmadı (Bianet, 2016a). Bu süreçte 20¹⁸ sivil toplum örgütü Çocuk Evliliklere İzin Verme! #Mevzuyu Büyütüyoruz çağrısı yaptı.

Çocuk evliliklerine izin verme çünkü;

- * mahkemelerin verdiği izinlerle meşrulaştırılıyor!
- * çocukların tecavüzcüleriyle evlendirilmelerine neden oluyor!
- * çocuğu nesneleştiriyor!
- * çocuğu da çocukluğunu da yok sayıyor!
- * kız çocuklarına ayrımcılığı derinleştiriyor!
- * cinsiyete dayalı eşitsizliği artırıyor!
- * çocukları öldürüyor!
- * zorbalıktır!

- * şiddettir!
 - * cinsel sömürüdür!
 - * adaletsizliktir!
 - * hak ihlalidir!
 - * Anayasaya aykırıdır!
- "Biz, Türkiye'de mahkemeler tarafından verilen izinlerle çocuk evliliklerin meşrulaştırılmasına karşıyız!"*

(Bianet, 2016b)

28 Nisan 2016 tarihli Bianet Çocuk yazısından alınmıştır.

18 **Ankara Hitit Gençlik ve Spor Derneği**, Başkent Üniversitesi Kadın- Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Araştırma ve Uygulama Merkezi (BÜKÇAM), **Çekirdek Çocuk**, Çocuk Akıl Sağlığı ve Rehberliği Derneği (Çare-Der), **Çocuk Alanında Çalışan Avukatlar Ağı (ÇA-ÇAv.)**, Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği (ÇİÖD), **Gündem Çocuk Derneği**, İnsan Hakları Derneği (İHD), **İnsan Hakları Derneği Ankara Şubesi (İHD Ankara)**, Kaos GL Derneği, **Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği**, Liseli LGBTİ, **Muş Kadın Çatısı Derneği**, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi (SHUD), **Şiddetsiz Toplum Derneği**, Toplumsal Dayanışma için Psikologlar Derneği (TODAP), **Türk Kadınlar Birliği**, Türk Tabipleri Birliği, **Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma Merkezi.

Çocukların evlendirilmesi ve istismara ilişkin kampanyalardan, 15 Haziran 2020 tarihinde TCK 103 Çocuk İstismarı Affına Karşı Kadın Platformu olarak çocukların evlendirilmesini suç olduğunu yeniden kamuoyuna hatırlatan en güncel kampanyadır:

TCK 103 Kadın Platformu Kurucusu 215 Kadın Örgütünden Çağrı:
Çocuk İstismarı Faillerine Yönelik Af Girişimlerine Son Verilsin

Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirlere ilişkin 2006/17 sayılı 4 Temmuz 2006 tarihli Genelge acilen uygulamaya geçirilmelidir.

Tüm bakanlıkların, Meclis'teki muhalefet partilerinin, kadın, çocuk ve hak temelli çalışan tüm örgütlerin, akademinin ve ilgili meslek örgütlerinin katılımı ile beş yıllık bir Çocuk Yaşta, Erken ve/veya Zorla Evliliklerle Mücadele Strateji Belgesi ve Eylem Planı çıkartılmalı; daha önce çıkartılan planlar uygulanmalı, ilgili tüm kamu kurumlarının bu planların hayata geçirilmesi konusunda yeterli bütçe ve insan kaynağı tahsis etmesi sağlanmalıdır.

Çocukların ve özellikle de kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi, hemen ve çok sayıda çocuk doğurmalarının teşvik edilmesi, uzun yıllardır bir devlet politikası haline gelmiştir. 4+4+4 parçalı eğitim uygulamasına geçiş, çocuk doğar doğmaz açtırılan çeyiz hesapları, kadının kariyeri anneliğidir vb. söylem ve girişimler, bu politikanın somut ifadeleridir. Oysa, af dahil bütün bu girişim ve söylemler hem Türkiye'nin taraf olduğu çocuk hakları ve kadın hakları ile ilgili uluslararası insan hakları sözleşmelerine hem de Anayasa'ya aykırıdır.

Herkesi çocukların hayatını karartacak bu insan ve çocuk hakları ihlalini durdurmaya çağırıyoruz!

"Genç evlilik/akran evliliği" gibi adlar altında çocuk cinsel istismarcılarına, tecavüzcülere af isteyenlerin girişimlerini kaygıyla izliyoruz. Boşanan kadının nafaka hakkına itiraz edenlerin; çocukların velayeti, yasal mal rejimi, kadının boşanma ve miras hakkına, kadını şiddetten koruyan 6284 Sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi'ne karşı kampanya yürütenlerin de aynı kadın düşmanı zihniyetin savunucuları olduğunu biliyoruz.

Tüm devlet otoritelerini ve siyasetçileri, çocuk istismarını aklayacak, cinsel saldırıya uğrayan kadınları "namus" bahanesiyle tecavüz faili ile evlendirmeye gibi insanlık dışı bir uygulamaya mahkûm etmeye çalışmaktan vazgeçmeye çağırıyoruz.

Herkesi kadınların ve çocukların kazanılmış haklarına saygı duymaya, bu hakları kâğıt üzerindeki kelime yığınları olmaktan çıkarıp hayatlarımızın ve toplumsal bilincimizin ve varoluşumuzun bir parçası kılmak için çalışmaya, kız çocuklarına/kadınlara evliliğin tek seçenek olarak gösterilmesinin neden olduğu bu hak ihlali ve kötü muameleye dur demeye, çocuk yaşta, erken ve/veya zorla evlilikler ile mücadeleyi devletin en önemli politikalarından biri yapmak için mücadele etmeye davet ediyoruz.

Çocukların Evlendirilmesi Suçtur.

Çocukların yaşama, oyun oynama, eğitim alma, sağlıklı yetiştirme, iş ve meslek sahibi olma, kendini geliştirme, özgür hareket etme, geleceği üzerinde söz sahibi olma ve korunma haklarını ortadan kaldırmaya yönelik tüm girişimler derhal durdurulmalıdır!

Bırakın çocuklar bedenlen, ruhen ve sosyal bakımdan sağlıklı büyüsün, çocukluklarını yaşasın!

#ÇocukİstismarınınAffıOlmaz

TCK 103 Çocuk İstismarı Affına Karşı Kadın Platformu ✓ tck103kampanyasi@gmail.com

Sivil toplum örgütlerinin bu alanda yaptığı kampanya ve çalışmalar, çocuk yaşta evliliklere ilişkin istatistiklere duyulan ihtiyacı ortaya çıkardı. Bu bölümde, ÇEZE ile mücadele alanında kullanılacak istatistiklere sivil toplum örgütleri ile diğer kamusal aktörlerin çalışmaları yer almaktadır. ÇEZE konusuna ilişkin istatistikler, TÜİK tarafından her yıl yayınlanan İstatistiklerle Çocuk ve Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri derlemelerinde yer almaktadır. TÜİK, kayıt sisteminden gelen verinin dışında Resmi İstatistik Programına dahil ettiği araştırma sonuçlarına da bu yayınlarda yer vermektedir. Çocuk, erken yaşta ve zorla evliliklerin yüzdesi, resmi evlilikler ve dini nikah ile gerçekleşen evlilikler için farklıdır. Evlenme istatistiklerine dayalı TÜİK verileri resmi nikah ile gerçekleşen evlilikleri yansıttığından yasal evlenme yaşı olan 17 yaş temel alarak sunuluyor.

Öte yandan, UNICEF'in de Türkiye için kullandığı veri Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmalarından (TNSA) gelmektedir. TNSA'larda dini nikah ile gerçekleşen evlilikler ve evli gibi birlikte yaşadığını beyan edenler de evliliklere dahil etmektedir. Bu nedenle sonuçlar, resmi istatistiklerden farklıdır. Sadece resmi evliliklerin yer aldığı güncel resmi rakamlara göre, 20-24 yaş grubundaki kadınlar arasında 18 yaşından önce evlenenlerin oranı %5,1 iken 2018 TNSA'da bu rakam %14,7'dir. Benzer biçimde resmi istatistiklerde 15 yaş öncesinde %0,2 olan 18 yaş öncesi resmi evlenme oranı, 2018 TNSA sonuçlarına göre %2'dir. Bu rakamlar arasındaki farklılık, 15 yaşında önce evlenenlerin resmi istatistiklerde yer almamasının yanı sıra çocuk evliliklerinde yaygın olan dini nikah ile yapılan evliliklerin dahil edilmemesinden kaynaklanmaktadır (HÜNEE; 2019; TÜİK, 2020).

Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nda da evlilik yaşı ile ilgili sorulara yer verilmektedir. 2006 ve 2011 yıllarında iki kez gerçekleşen bu araştırma sonuçları da resmi istatistiklere dahildir ve TÜİK tarafından yayınlanmaktadır. Son araştırma verilerine göre, araştırmaya katılanların %17'si 17 yaşından önce evlenmiştir. Bu oran kadınlar için %28, erkekler için ise %5,7'dir. Bir okul bitirmeyenlerin %14,3'ü, en alt sosyoekonomik statüde olanların %10,5'i, geniş ailelerin %8'i, Güneydoğu Anadolu bölgesinde %10,7, kırsal alanlarda %8,9 düzeyindeki grupların 17 yaşından önce evlenme oranları kendi içindeki kategorilerden daha yüksektir. Daha ileri yaşlarda evlenme yaşı diğer yaşlara göre yüksektir. Öte yandan, uygun evlenme yaşı sorulduğunda, katılımcıların %69'u erkekler için, %59'u da kadınlar için 18-24 yaş aralığının evlilik için uygun olduğunu belirtmektedir. Sadece %1'lik bir grup, 17 yaşından önce evliliğin uygun olduğunu düşünmektedir (ASPB, 2014).

Tablo 28. ÇEZE konusunda Türkiye'nin güncel verisi			
Gösterge	(%)	Yıl	Veri kaynağı
18 YAŞINDAN ÖNCE GERÇEKLEŞEN EVLİLİKLERİN DÜZEYİ			
17 yaşından önce evlenen erkeklerin oranı	%5,7	2011	TAYA 2011
17 yaşından önce evlenen kadınların oranı	%28,0	2011	TAYA 2011
20-24 yaş grubundaki kadınlar arasında 15 yaşından önce evlenenlerin oranı	%2,0	2018	2018 TNSA
20-24 yaş grubundaki kadınlar arasında 18 yaşından önce evlenenlerin oranı	%14,7	2018	2018 TNSA
20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların oranı	%5,1	2019	TÜİK; Evlenme istatistikleri
20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen erkeklerin oranı	%0,2	2019	TÜİK; Evlenme istatistikleri
16-17 yaş grubundaki evli çocuk nüfusun 16-17 yaş grubundaki çocuk nüfus içindeki oranı (kadın/erkek ayrımında)	%0,48	2019	TÜİK ADNKS
16-17 yaş grubundaki evli kız çocuklarının toplam resmi evlenmeler içindeki oranı	%3,1	2019	TÜİK; Evlenme istatistikleri
Evlenen oğlan çocuklarının toplam evlenmeler içindeki oranı	%0,2	2019	TÜİK; Evlenme istatistikleri
EVLİLİK YAŞI			
Kadınlar için uygun bulunan evlenme yaşının 18-24 yaş grubunda tanımlanma oranı	%59	2011	TAYA 2011
Erkekler için uygun bulunan evlenme yaşının 18-24 yaş grubunda tanımlanma oranı	%69	2011	TAYA 2011
Kadınlar için 18 yaşından önce evliliği uygun bulanların oranı	%4	2016	Konda Barometresi
Erkekler için 18 yaşından önce evliliği uygun bulanların oranı	%1	2016	Konda Barometresi
25-49 yaş grubundaki kadınların ortanca ilk evlenme yaşı	21,4	2018	2018 TNSA
Erkeklerin ilk evlenme yaşı	27,8	2019	TÜİK; Evlenme istatistikleri
Kadınların ilk evlenme yaşı	24,8	2019	TÜİK; Evlenme istatistikleri
ÜREME SAĞLIĞI			
Çocuk anne doğumlarının toplam doğumlar içindeki oranı	%0,9	2018	TÜİK Doğum İstatistikleri
Annenin ortalama ilk doğum yaşı	%26,4	2019	TÜİK Doğum İstatistikleri
15-19 yaş grubunda 1000 kadın başına düşen doğurganlık hızı	0/00 17	2019	TÜİK Doğum İstatistikleri
15-19 yaş arası kadınlarda 1000 kadın başına adölesan doğurganlık hızı	0/00 30	2018	2018 TNSA
15-19 yaşlarında çocuk doğuran adölesanlar	%3,5	2018	2018 TNSA
15-17 yaşında canlı doğum yapmış kadınların yüzdesi	%1,1	2018	2018 TNSA

Tablo 28. ÇEZE konusunda Türkiye'nin güncel verisi (devam)			
Gösterge	(%)	Yıl	Veri kaynağı
15-17 yaşında ilk çocuğuna gebe olan kadınların yüzdesi	%0,3	2018	2018 TNSA
Gösterge	(%)	Yıl	Veri kaynağı
EVLİLİKLERİN KURULUŞUYLA İLGİLİ GELENEKSEL UYGULAMALAR			
Evlilik kararını çiftlerin almalarının oranı	%41	2016	Konda Barometresi
Evlilik kararın aileler tarafından kararlaştırılma oranı	%9	2016	Konda Barometresi
Evliliklerinin görücü usulü olduğunu belirtenlerin oranı	%50	2016	Konda Barometresi
15-19 yaş grubundaki nüfusun evliliğinin kuruluşunda başlık parası uygulaması yüzdesi	%75,9	2016	TÜİK; T.C. İstatistikleri, TAYA
DiĞER GÖSTERGELER			
15-19 yaş grubunda Ne İşte Ne İstihdamda olan genç kadınların oranı	%21,9	2019	TÜİK İşgücü İstatistikleri
15-19 yaş grubunda Ne İşte Ne İstihdamda olan genç erkeklerin oranı	%14,5	2019	TÜİK İşgücü İstatistikleri
20-24 yaş grubunda Ne İşte Ne İstihdamda olan genç kadınların oranı	%46,5	2019	TÜİK İşgücü İstatistikleri
20-24 yaş grubunda Ne İşte Ne İstihdamda olan genç erkeklerin oranı	%22,7	2019	TÜİK İşgücü İstatistikleri
25-29 yaş grubunda Ne İşte Ne İstihdamda olan genç kadınların oranı	%53,7	2019	TÜİK İşgücü İstatistikleri
25-29 yaş grubunda Ne İşte Ne İstihdamda olan genç erkeklerin oranı	%18,4	2019	TÜİK İşgücü İstatistikleri

Cinsel istismar konusunda Türk Ceza Kanunu'nda yapılması öngörülen yasa değişikliklerinin kamuoyunda tartışılması, KONDA Araştırma Şirketi'nin Konda Barometresi kapsamında Evlilik ve Evlenme Yaşı Tartışmaları ve Cinsel İstismar konusunda bir araştırma yapmaya yöneltmiştir. 2016 yılında yapılan araştırmada, 32 ilin ilçe, mahalle ve köyleri dahil olacak biçimde 2653 kişi ile görüşülmüştür. Sonuçlar, kadınlar için en az evlenme yaşının ortalama 21.1, erkekler için ise 23.8 olduğunu göstermiştir. Hayat tarzı kümesi (modern/geleneksel muhafazakâr/dindar muhafazakâr) ve dindarlık (inançsız/inançlı/dindar/sofu) değişkenleri kullanılarak bakıldığında, dindarlık seviyesi arttıkça kadınlar ve erkekler için belirtilen yaşlar düşüyor. Kadınların verdiği cevaplarda evlenme yaşı erkeklere göre daha yüksek düzeyde. Ortalamanın dışında verilen cevaplar 18 yaş altı ve üstü biçiminde gruplandırıldığında, katılımcıların %4'ü kadınlar için %1'i ise erkekler için evlilik için uygun yaşın 18'den önce olduğunu belirtiyor. Araştırma sonuçları, büyük oranda cinsel istismara maruz kalan ile istismar uygulayan kişinin evliliğini yanlış bulduğunu belirtiyor (%90 kesinlikle yanlış, %4 yanlış, %2 kısmen yanlış).

5.2. Proje İllerinde Çocuk, Erken Yaşta ve Zorla Evlilikler ile Mücadele Hakkında Bilgi

ÇEZE konusunda proje illeri olan Adana, Gaziantep, İzmir ve Kars illerinde yapılan çalışmalara ilişkin açıklama ve değerlendirmeler Tablo 29-32 arasında verilmiştir. Bu konudaki çalışma halen devam etmektedir.

5.2.1. Adana ilinde ÇEZE ile Mücadeleye ilişkin faaliyetler

Tablo 29. Kamu kurum ve kuruluşların ve yerel yönetimlerin ÇEZE alanında çalışma ve hak temelli izleme kapasitesi analizi					
	Çocuk Destek Merkezi	Çocuk Koruma İl Koordinasyon Kuruluş-Sekretaryası	ŞÖNİM Adana	Adana BB Eşitlik Birimi	Seyhan Belediyesi Eşitlik Birimi
Toplumsal cinsiyet					
ÇEZE alanındaki çalışmalarını	Sosyal Hizmet Merkezi tarafından hazırlanan sosyal inceleme raporuna göre belirlenen hizmet planı çerçevesinde, AÇŞİM bünyesinde Çocuk Hizmetleri Birimi'ne bağlı Oğuz Kaan Çocuk Destek Merkezi'nde iki birim aktif olarak çalışıyor. İlki, 18 yaş altı resmi nikahlı olmayan çocuklar için 'Çocuk Anne Birimi' (20 kapasiteli), çocuk anneler veya gebe çocuklar bu birime yönlendiriliyor. Diğeri '18 yaş altı istismara uğramış çocuklar' için tedbir kararlarını uygulayan birim.	İhbarlar veya kuruma doğrudan yönlendirilen istismlar veya ÇEZE'ye maruz kalan çocuklara yönelik, SHM tarafından hazırlanan sosyal inceleme raporlarını referans alarak, barınma, sağlık, eğitim ve danışmanlık konularında alınan tedbir kararlarının koordinasyonunu ve uygulanmasını takip ediyor.	İlde ÇEZE'nin önlenmesini amaçlayan özel bir çalışma yok. Fakat kurum tarafından organize edilen Kadına Yönelik Şiddet, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği konusundaki eğitim programı içeriğinde ÇEZE konusu yer alıyor.	ÇEZE konusunda bir çalışmaları yok.	ÇEZE konusunda bir çalışmaları yok.
Hak temelli izleme durumu					
TCE duyarlı veri raporlama yayınlama					
	Çukurova Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi	KADER Adana Şubesi	Adana Kadın ve Çocuk Hakları Derneği	Adana (AKDAM)	
Toplumsal cinsiyet					
ÇEZE alanındaki çalışmalarını		ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok. Lise/ortaokullara verdikleri Toplumsal Cinsiyet Eşitliği konusunda verdikleri eğitim programında ÇEZE konusu yer alıyor.	Çocuk istismarı konusunda çalışmalar yapıyor.	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.	
Hak temelli izleme durumu					
TCE duyarlı veri raporlama yayınlama					

Tablo 29. Adana İlinde STK'ların, Kamu kurum ve kuruluşların ve yerel yönetimlerin ÇEZE alanında çalışma ve hak temelli izleme kapasitesi analizi (devam)				
Türk Kadınlar Birliği Adana Şubesi	Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Adana Şubesi	Seyhan Kadın-Çocuk Dayanışma Kütür ve Eğitim Derneği (SEKAD)	Ev Hanımları Dayanışma ve Kalkındırma Derneği (EVKAD)	
Toplumsal cinsiyet				
ÇEZE alanındaki çalışmalarını	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok. Üyelerine yönelik düzenledikleri Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadına Yönelik Şiddet eğitim programlarında ÇEZE konusu yer alıyor.	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışmada ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.	
Hak temelli izleme durumu				
TCE duyarlı veri raporlama yayınlama				
Adana Barosu Kadın Hakları Komisyonu				
Adana Barosu Çocuk Hakları Merkezi				
Adana TTB				
Toplumsal cinsiyet				
ÇEZE alanındaki çalışmalarını	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.	ÇEZE konusunda yapılan özel bir çalışma yok.18 yaş altı çocuklara yönelik istisnar konuları üzerine çalışıyorlar.		
Hak temelli izleme durumu				
TCE duyarlı veri raporlama yayınlama				
İnsan Hakları Derneği Adana Şubesi				
Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD) Adana Şubesi				
Adana PDR				
Queer Adana Oluşumu				
Toplumsal cinsiyet				
ÇEZE alanındaki çalışmalarını	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok. Öğrenci/velilerle yaptıkları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadına Yönelik Şiddet farkındalık ve bilgilendirme toplantılarında ÇEZE konusuna da yer veriyorlar.	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.	
Hak temelli izleme durumu				
TCE duyarlı veri raporlama yayınlama				

5.2.2. Gaziantep ilinde ÇEZE ile Mücadeleye İlişkin Faaliyetler

Tablo 30. Kamu kurum ve kuruluşların ve yerel yönetimlerin ÇEZE alanında çalışma ve hak temelli izleme kapasitesi analizi			
Çocuk Destek Merkezi	Çocuk Koruma İl Koordinasyon Kuruluş-Sekretaryası	ŞÖNİM Gaziantep	Sosyal Hizmet Merkezi
Toplumsal cinsiyet			
<p>ÇEZE alanındaki çalışmaları</p> <p>Kurum/kuruluşlardan ve Alo 183 aracılığıyla ihbar edilen 18 yaş altı (16 ve 17 yaş resmi evliliği olmayan) çocuk gebeler veya çocuk anneler, Gaziantep AÇŞİM'nin gebe çocuk ve çocuk annelere yönelik Çocuk Destek Merkezi (ÇDM) olmadığından yakın illerden bu çocuklara uygun bir ÇDM bulununcaya kadar, çocuklar sığınmaevine yerleştiriliyor. Gaziantep'te üç sığınmaevi var 1 numaralı sığınmaevi bu amaçla kullanılıyor ancak 18 yaş üstü KYŞ'ye maruz kalmış kadınlar da alınıyor.</p>	<p>Esasında ÇEZE mağdurlarını, ÇDM'ye yerleştirilmesi ve ÇDM Yönetmeliği çerçevesinde hizmet sunması gerekirken, gebe çocuk ve çocuk annelere yönelik ÇDM olmadığından yakın illerden bu çocuklara uygun bir ÇDM bulununcaya kadar, çocuklar sığınmaevine yerleştiriliyor.</p> <p>Çocukların sosyal inceleme raporları doğrultusunda, sokakta yaşayan çocuklara yönelik, sağlık, eğitim ve danışmanlık konularında tedbir kararları alınıyor. Alınan tedbir kararlarının koordinasyonu ve uygulanmasını takip ediyor.</p>	<p>ilde ÇEZE'nin önlenmesini amaçlayan özel bir çalışma yok. Fakat kurum tarafından organize edilen Kadına Yönelik Şiddet, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği konusundaki eğitim programı içeriğinde ÇEZE konusu yer alıyor.</p>	<p>18 yaş altı gebe çocuk ve çocuk annelere yönelik uygun sosyal hizmet modeli geliştirilerek Çocuk Hizmetleri Birimi'ne bildirmek. Ayrıca ÇEZE konusunda eğitimler düzenleniyorlar.</p>
Hak temelli izleme durumu			
TCE duyarlı veri raporlama yayınlama			

Tablo 30. Gaziantep İlinde STK'ların, Kamu kurum ve kuruluşların ve yerel yönetimlerin ÇEZE alanında çalışma ve hak temelli izleme kapasitesi analizi (devam)			
Büyükşehir Belediyesi Kadın ve Çocuk Hizmetleri Müdürlüğü	KAMER Vakfı Gaziantep	Türk Kadınlar Birliği	Türk Üniversitesi Kadınlar Derneği
Toplumsal cinsiyet			
<p>ÇEZE alanındaki çalışmaları</p> <p>ÇEZE konusunda daha hızlı hareket edebilmek için 'ALO 188 Çocuk Gelin Çağrı Hattı' kuruldu. UNICEF ile birlikte ilde hizmet sağlayıcılara eğitim programı uyguluyorlar. Ortaokul müdürleri, müdür yardımcıları, rehber öğretmenlerine ve muhtarlara ÇEZE ile ilgili eğitim vermişler.</p>	<p>Gaziantep dahil olmak üzere 7 ilde (Batman, Mardin, Diyarbakır, Kızıltepe, Maraş, Adiyaman) erkeklerle yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği alanında paneller düzenlenmişler. Bu panellerde ÇEZE konusu da farkındalık oluşturmak için panellerde tartışılmış.</p>	<p>ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.</p>	<p>ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.</p>
Hak temelli izleme durumu			
TCE duyarlı veri raporlama yayınlama			
KADEM	Üvercinka Kadın Derneği	Gaziantep Barosu Kadın Hakları Komisyonları	İnsan Hakları Derneği Gaziantep Şubesi
Toplumsal cinsiyet			
ÇEZE alanındaki çalışmaları		ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.
Hak temelli izleme durumu			
TCE duyarlı veri raporlama yayınlama			

Tablo 30. Gaziantep İlinde STK'ların, Kamu kurum ve kuruluşların ve yerel yönetimlerin ÇEZE alanında çalışma ve hak temelli izleme kapasitesi analizi (devam)					
	Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Gaziantep Şubesi	ASAM-AL-FARAH Çocuk ve Aile Destek Merkez	Önemiyoruz Derneği	Okul Aile Birliği Derneği	Toplum Eğitim Derneği
Toplumsal cinsiyet					
ÇEZE alanındaki çalışmaları	ÇEZE engellemek için ilde kız çocuklarına özellikle ortaokul ve lise eğitimine devam etmeleri için burs sağlıyorlar. Bazı durumlarda ailelerle birebir görüşme de yapıyorlar.	ÇEZE konusunda öze bir çalışması yok. Mobil ekip-yerinde erişim çalışmasıyla ailelerle temaslarında rastladıkları KYŞ olaylarını ŞÖNİM'e çocuk istismar veya ÇEZE olaylarını AÇSHİM'e ihbar ediyorlar. Eğitim programlarında ÇEZE konusu yer alıyor.	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.	ÇEZE ile mücadele etmek için Gaziantep Belediyesi ve 19 STK ile birlikte yürütülen "Gelin Etmeyin" projesinde aktif yer almışlar.	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok. Eğitim programlarında ÇEZE konusu yer alıyor.
Hak temelli izleme durumu					
TCE duyarlı veri raporlama yayınlama					

5.2.3. İzmir ilinde ÇEZE ile Mücadeleye İlişkin faaliyetler

Tablo 31. Kamu kurum ve kuruluşların ve yerel yönetimlerin ÇEZE alanında çalışma ve hak temelli izleme kapasitesi analizi					
	Çocuk Destek Merkezi	Çocuk Koruma İl Koordinasyon Kuruluşu Sekreteryası	ŞÖNİM İzmir	Sosyal Hizmet Merkezi	İzmir Büyükşehir Belediyesi Çocuk Hakları Birimi
Toplumsal cinsiyet					
ÇEZE alanındaki çalışmaları	13 yaş üstü çocuklara (istisna olarak evlilik vb. olaylara maruz kalan çocuklar) Çocuk Destek Birimlerinden hizmet veriliyor. Öncelikle suç duyurusunda bulunuluyor, çocuğun ihtiyaçları ve yüksek yararı çerçevesinde önlemler alınıyor. Ailesinin yanında kalması çocuğun yararına olmayacaksa korumaya alınıyor. Kurumlar-hastane, göç idaresi, emniyet, Kızılay, Alo 183 veya vatandaş ihbar yoluyla- istismara uğramış 18 yaş altı yerel, Suriyeli göçmen çocukları Çocuk Destek Birimi/ Merkezi'ne yönlendiriyorlar, sosyal incelemeleri yapılıyor. Resmi evli olmayan çocuklar gebeysen veya yanında çocuğu varsa "Çocuk Gebe Evi"ne alınıyor.	Koruma altına alınan çocukların sosyal inceleme raporları çerçevesinde sağlık, barınma, eğitim ve danışmanlık konularında alınan tedbir kararlarının koordinasyonunu ve uygulanmasını yürütüyor. Hedef grup, vb. 0-12 yaş grubu karma grup olarak Sevgi Evleri Sitesinde kalıyor (İzmir'de 52 tane var). 13 yaş üstü çocuklar (istisna olarak evlilik vb. olaylara maruz kalan çocuklar) Çocuk Destek Merkezlerinde kalıyor.	İlde ÇEZE'nin önlenmesini amaçlayan özel bir çalışma yok. Fakat kurum tarafından organize edilen Kadına Yönelik Şiddet, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği konusundaki eğitim programı içeriğinde ÇEZE konusu yer alıyor.	İhbarlar veya kuruma doğrudan yapılan başvurular çerçevesinde yönlendirilen çocuklar için sosyal inceleme raporları hazırlıyor ve bu doğrultuda sağlık, eğitim, barınma ve danışmanlık konularında tedbir kararları alınmasına yönelik hizmet modeli belirliyor. 18 yaş altı gebe çocuk ve çocuk annelere yönelik uygun sosyal hizmet modeli belirleyerek Çocuk Hizmetleri Birimi'ne bildiriyor. Konu hakkında eğitimler veriyor.	Dünya Kız Çocukları Günü'nde ASAM-Bir arada Yaşam Atölyesi ve Belediye ortaklığında bir etkinlik yapılmış. ÇEZE konusunda sistematik çalışmaları yok. Mevcut durum raporu ile birlikte konunun boyutlarını ortaya koyacaklar. Ekim 2020 yılında İhmal ve İstismarı Önleme Derneği ile birlikte Çocuk Hakları Konferansı yapacaklar.
Hak temelli izleme durumu					
TCE duyarlı veri raporlama yayınlama					
Toplumsal cinsiyet					
ÇEZE alanındaki çalışmaları					
Hak temelli izleme durumu					
TCE duyarlı veri raporlama yayınlama					

Tablo 31. İzmir ilinde STK'ların, Kamu kurum ve kuruluşların ve yerel yönetimlerin ÇEZE alanında çalışma ve hak temelli izleme kapasitesi analizi (devam)				
İzmir Barosu Kadın Hakları ve Hukuku Araştırma Merkezi	İzmir Barosu Çocuk Hakları Merkezi	İlçe Kent Konseyleri (Konak, Bornova, Karşıyaka)	İlçe Kent Konseyleri (Konak, Bornova, Karşıyaka)	
Toplumsal cinsiyet				
ÇEZE alanında çalışmalarını	ÇEZE konusunda 2016 yılında İzmir Barosu'nda çalıştay yapılmış. Birinci gün konferans; ikinci gün atölye gerçekleştirilmiş. "Çocuktan Gelin Olmaz" çalışması yapılmış. Üniversitelerden gelen makaleler bir kitapta derlenmiş. Yine aynı konuda 2016 yılında resim sergisi düzenlenmiş.	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.	
Hak temelli izleme durumu				
TCE duyarlı veri raporlama yayınlama				
Toplumsal cinsiyet				
ÇEZE alanındaki çalışmaları				
Hak temelli izleme durumu				
TCE duyarlı veri raporlama yayınlama				
Türk Kadınlar Birliği Derneği Bayraklı Şubesi	Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA-DER) İzmir	Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) İzmir	İzmir Kadın Dayanışma Derneği	
Toplumsal cinsiyet				
ÇEZE alanındaki çalışmalarını	Tiyatro komisyonları tarafından (KYŞ) temalı oyunlar sahnelenmekte, okullarda velilere TCE konusunda seminerler, çocuk ihmali ve istismarı konusunda farkındalık eğitim programları var. Kiraz'da ÇEZE'ye katışı İzmir Kadın Kuruluşları Birliği'nin yaptığı çalışmalara katılmışlar.	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.	
Hak temelli izleme durumu				
TCE duyarlı veri raporlama yayınlama				

Tablo 31. İzmir ilinde STK'ların, Kamu kurum ve kuruluşların ve yerel yönetimlerin ÇEZE alanında çalışma ve hak temelli izleme kapasitesi analizi (devam)				
	Çiğli Kadın Emegini Değerlendirme ve Dayanışma Derneği (ÇEKEV)	Foça Barış Kadınları	Kadın Savunma Ağı	Ege Kadın Buluşması Platformu
Toplumsal cinsiyet				
ÇEZE alanındaki çalışmaları	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.	ÇEZE konusunda farkındalık çalışmaları yürütüyor, eğitim programlarında ÇEZE konusu yer alıyor.	ÇEZE konusunda farkındalık çalışmaları yürütüyor, eğitim programlarında ÇEZE konusu yer alıyor.	ÇEZE konusunda farkındalık çalışmaları yürütüyor, eğitim programlarında ÇEZE konusu yer alıyor.
Hak temelli izleme durumu				
TCE duyarlı veri raporlama yayınlama	Dikili Kadın Platformu	Siyah Pembe Üçgen Derneği	Nar Kadın Dayanışması	Mor Dayanışma
Toplumsal cinsiyet				
ÇEZE alanındaki çalışmaları	ÇEZE konusunda farkındalık çalışmaları yürütüyor.	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.	ÇEZE konusunda farkındalık çalışmaları yürütüyor, eğitim programlarında ÇEZE konusu yer alıyor.	ÇEZE konusunda farkındalık çalışmaları yürütüyor, eğitim programlarında ÇEZE konusu yer alıyor.
Hak temelli izleme durumu				
TCE duyarlı veri raporlama yayınlama	Ege Kadın Dayanışma Vakfı	Şiddete Karşı İzmir Kadın Koalisyonu	Eşit Yaşam Derneği	Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (SHUDER)
Toplumsal cinsiyet				
ÇEZE alanındaki çalışmaları	ÇEZE konusunda farkındalık çalışmaları yürütüyor, eğitim programlarında ÇEZE konusu yer alıyor.	ÇEZE konusunda belediye meclisi üyelerini bilgilendirmeye yönelik bir çalıştay düzenlediler.	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.
Hak temelli izleme durumu				
TCE duyarlı veri raporlama yayınlama				

Tablo 31. İzmir İlinde STK'ların, Kamu kurum ve kuruluşların ve yerel yönetimlerin ÇEZE alanında çalışma ve hak temelli izleme kapasitesi analizi (devam)					
	Mülteci Dayanışma Derneği	Konak Mülteci Derneği	(SGDD-ASAM) İzmir Çocuk ve Aile Destek Merkezi Birimi	Konak Mülteci Derneği	Yenişehir Romanları Kalkındırma ve Güzelleştirme Derneği
Toplumsal cinsiyet					
ÇEZE alanındaki çalışmaları	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.
Hak temelli izleme durumu					
TCE duyarlı veri raporlama yayınlama					

5.2.3. Kars ilinde ÇEZE ile Mücadeleye ilişkin faaliyetler

Tablo 32. Kars ilinde STK'ların, Kamu kurum ve kuruluşların ve yerel yönetimlerin ÇEZE alanında çalışma ve hak emelli izleme kapasitesi analizi					
	Çocuk Destek Merkezi	Çocuk Koruma İl Koordinasyon Kuruluşu Sekreteryası	ŞÖNİM İzmir	Sosyal Hizmet Merkezi	Kars Belediyesi, Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü, Eşitlik Birimi
Toplumsal cinsiyet					
ÇEZE alanındaki çalışmaları	<p>Kurum/kuruluşlardan ve Alo 183 aracılığıyla ihbar edilen 18 yaş altı (16 ve 17 yaş resmi evliliği olmayan) çocuklar SHM'ler tarafından, Çocuk İlk Müdahale Birimi'ne yönlendiriliyor. Her bir çocuk için Sosyal İnceleme Raporu hazırlanıyor ve hizmet modeli belirlendikten sonra, Kars Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün (AÇSHİM) 20 kapasiteli Çocuk Destek Merkezi'ne yerleştiriliyor.</p> <p>Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele Kars İl Eylem Planı (2019-2020) kapsamında "okul müdürleri ve rehber öğretmenlere, muhtarlara, imamlara, askerlere, SYDV'den destek alan ailelere, yabancı uyruklu bireylere" yönelik gerçekleştirilen toplantıları, seminerler, zorunlu öğretime devam etmeyen çocukların tespiti, aileleriyle görüşülmesi, eğitimlerine devam durumlarının takibi çalışmalarından sorumludur.</p>	<p>İhbarlar veya Kuruma doğrudan yapılan başvurular (ÇEZE mağdurlarını da içeriyor) çerçevesinde, çocuklar için hazırlanan sosyal inceleme raporlarına istinaden; barınma, sağlık, eğitim ve danışmanlık konularında alınan tedbir kararlarının koordinasyonu ve uygulanmasını takip ediyor.</p>	<p>Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele Kars İl Eylem Planı'nın (2019-2020) hazırlanması ve Plan kapsamında "okul müdürleri ve rehber öğretmenlere, muhtarlara, imamlara, askerlere, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından (SYDV) destek alan ailelere, yabancı uyruklu bireylere" yönelik gerçekleştirilen toplantıları, seminerler, zorunlu öğretime devam etmeyen çocukların tespiti, aileleriyle görüşülmesi, eğitimlerine devam durumlarının takibi</p>	<p>ÇEZE mücadele kapsamında anne ve babalara yönelik eğitim programları düzenliyor.</p>	<p>Kars Belediyesi Eşitlik Birimi, KYŞ ile Mücadele İl Koordinasyon İzleme ve Değerlendirme Komisyonu'nun içerisinde yer alıyor. KYŞ ile Mücadele İl Eylem Planı'nın hazırlanma sürecine katılmışlar; planlarda görev ve sorumluluk alıyorlar. ŞÖNİM ile KYŞ ve ÇEZE konusunda, seminerler, bilgilendirme toplantıları vb. etkinliklerde iyi bir birlikte çalışıyorlar. Kahvehanelerde ÇEZE'ye yönelik bilgilendirme toplantıları yapmışlar.</p>
Hak temelli izleme durumu					
	TCE duyarlı veri raporlama yayınlama				

Tablo 32. Kars ilinde STK'ların, Kamu kurum ve kuruluşların ve yerel yönetimlerin ÇEZE alanında çalışma ve hak emelli izleme kapasitesi analizi (devam)					
	Kars Barosu Kadın Hakları Komisyonu (KHK)	Kars Barosu Çocuk Hakları Merkezi	Kadın Merkezi (KAMER) Vakfı Temsilciliği	Kars Girişimci Kadınlar Derneği	Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD) Kars Şubesi
Toplumsal cinsiyet					
ÇEZE alanındaki çalışmaları	Kars'ta AÇSHİM bünyesinde KYŞ ile Mücadele İl Koordinasyon İzleme ve Değerlendirme Komisyonu'nun içerisinde yer alıyorlar. Komisyon yılda iki defa, altı ayda bir toplanıyor. AÇSHİM, hukuki desteğe ihtiyaç duyan kadın ve çocuklar için Kars Barosu KHK veya ÇHK ile iş birliği yapıyor. Ancak kamu tarafından ÇHM'ye yönlendirme ya da herhangi bir iş birliği yapılmıyor. Eylem Planları kapsamında AÇSHİM tarafından gerçekleştirilen bilgilendirme toplantıları, seminerler, etkinlikler vb. etkinliklerde sorumlu kuruluş olarak görev almıştır ve bu görevlerini yerine getirmektedir.	AÇSHİM bünyesinde 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu Kapsamında Çocuk Koruma İl Koordinasyon Kurulu'nun içerisinde yer alıyorlar. Kurul iki ayda bir toplanıyor. AÇSHİM'den ve ÇHM'ye yönlendirme yapılıyor.	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.	ÇEZE konusunda yapılan bir çalışma yok.	ÇEZE engellemek için ilde kız çocuklarına özellikle ortaokul ve lise eğitimine devam etmeleri için burs sağlıyorlar.
Hak temelli izleme durumu					
TCE duyarlı veri raporlama yayınlama					

VI. Göstergeler

Bu bölümde, çocuk, erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesine yönelik çalışmaların toplumsal cinsiyete duyarlı hak temelli biçimde izlenebilmesinde kullanabileceği mevcut göstergeler ile önerilen göstergeler yer almaktadır. Bu çalışma kapsamındaki göstergelerin seçiminde

1. Uluslararası sözleşme ve insan haklarına ilişkin politika belgelerinde gündeme getirilen normlar,
2. Bu alandaki mücadeleye yönelik uluslararası standartlar ve ölçütlerde önerilen göstergeler,
3. Ulusal mevzuat ve politika belgelerinde ÇEZE ile ilgili uygulamalar ile
4. Sivil toplum kuruluşları ve diğer kamusal aktörlerin çalışmalarında gündeme gelen Türkiye'ye özgü konular dikkate alınmıştır.

ÇEZE'nin kız çocuklarının ve kadınların hayatlarının birçok alanına dokunması nedeniyle göstergeler birçok alan ile ilişkilidir. Tablo 33'te belirlenen alanlar ve her alandaki mevcut ve önerilen gösterge toplamları yer almaktadır.

	Alan	Mevcut gösterge	Önerilen gösterge	Toplam
1	ÇEZE yaygınlık düzeyi	3	6	9
2	Hakların hayata geçirilmesi	3	13	16
3	Eğitim hakkı	4	11	15
4	Sağlık hakkı	3	9	14
5	Ekonomik yaşam	1	5	6
6	Geleneksel uygulamalar	8	3	11
7	Şiddet ve istismardan korunma hakkı	-	8	8
	Toplam gösterge	22	55	77

77 göstergenin 22'si verisi mevcut olan göstergelerdir. Önerilen 55 gösterge ise verisine ulaşılması mümkün olmakla birlikte kullanılmayan ya da verisi hiç toplanmayan göstergelerdir. Bu göstergelerin 72'si nicel gösterge iken, 5'i nitel verinin göstergeye dönüştürülmüş biçimindedir. Göstergeler, proje uygulama illerinden bu alanda çalışan uzmanların ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin katılımıyla gerçekleşen atölye çalışmalarında¹⁹ değerlendirilmiş ve son haline getirilmiştir.

ÇEZE ile mücadele alanındaki göstergelerin sunulduğu tablolarda göstergelerin meta verisine ilişkin ilgili çocuk hakları ve normlar ile göstergelerin tanımları, veri kaynakları, veri toplama yöntemi ve veri toplama sıklığına yer verilmiştir. Tablo 34'te belirtilen konu başlığı altında mevcut göstergeler, Tablo 35'te ise aynı başlıklar altında önerilen göstergeler yer almaktadır. Mevcut göstergelere ilişkin güncel veriler EK Tablo 5'de verilmiştir.

¹⁹ Atölye çalışmalarının tarihleri ve katılımcı listesi için Bak. Ek 4.

6.1. ÇEZE ile ilgili mevcut göstergeler

Bu bölümde verisi mevcut olan ve kullanılan göstergeler, altı konu başlığına uygun biçimde verilmiştir (Tablo 34). Bu göstergelerden ilk ikisi, UNICEF'in önerdiği ve uluslararası alanda kabul edilen 20-24 yaş grubundaki kadınların 18 yaşından ve 15 yaşından önce gerçekleştirdikleri evliliklere ilişkin **yaygınlık düzeyi** göstergeleridir. Bu göstergeler, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nden 5.3.1 nolu gösterge ile BM Minimum 52 Toplumsal Cinsiyet Gösterge Seti'nde de yer almaktadır. İlk gösterge, 20-24 yaş grubundaki kadınlar arasında 18 ve yaşından 15 yaşından önce evlenenlerin oranıdır (**1.1**). Diğer gösterge ise tüm göçmenleri içermemekle birlikte 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Suriye örnekleminde elde edilen bilgi olması nedeniyle aynı göstergelerin geçici koruma statüsü altındaki kadınlar için bilgisini içermektedir (**1.2**). Her iki göstergede evlilik sadece resmi evlilikler ile sınırlı olmayıp, dini nikah ile gerçekleşen evlilikleri de kapsamaktadır. Evlilik yaşının ortalamasına ilişkin göstergeler, en küçük ve en büyük değerlerden etkilendikleri için tercih edilmez, bu nedenle ortanca evlilik yaşı bilgisi daha doğru bilgi sunar. Resmi istatistiklerin sadece resmi nikahlı evlilikler ile sınırlı olması nedeniyle, hanehalkı araştırmalarından elde edilen diğer göstergeler ise, kadınların ve erkeklerin ortanca ilk evlenme yaşı ile ilgilidir. Kadınlar için ortanca ilk evlenme yaşı bilgisi (20-49 yaş grubu için) Nüfus ve Sağlık Araştırmalarından elde edilmektedir (**1.3**).

Hakların hayata geçirilmesi ile ilgili olarak mevcut göstergelerden ilk ikisi ÇEZE'nin temel insan haklarına aykırı olduğu için birçok uluslararası sözleşme ve belge yasal düzenlemeler yoluyla bu evliliklerin yasaklanmasını vurgulamaktadır. Yasal düzenlemeler uluslararası sözleşmelerin imzalanması ve bu sözleşmelere uygun biçimde ulusal mevzuatın değiştirilmesini içerir. Türkiye'nin imzalamış olduğu uluslararası sözleşmelerin halen yürürlükte olması önemli bir konu olduğundan, bu alana ilişkin iki önemli sözleşme olan Lanzarote ve İstanbul Sözleşmeleri'nin yürürlükte olması mevcut göstergeler arasına dahil edilmiştir (**2.1** ve **2.2**). ÇEZE ile mücadelede Ulusal Eylem Planları'nın önemli bir yeri olmasından hareketle, kadınlar/kız çocuklarına yönelik zararlı geleneksel uygulamaların önlenmesine yönelik ulusal strateji ve eylem planlarının varlığı (**2.3**) bu konuya ilişkin göstergeler arasındadır.

ÇEZE ve eğitim alanındaki ilişkiyi ortaya koymayı özel olarak hedefleyen çalışmalarda, CEİD çalışmalarından Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği yayınında yer alan göstergelerde bu alandaki çalışmaları izlemek için kullanılabilir (Tan, 2018). Kız çocuklarının eğitim düzeylerinin artması ÇEZE'nin önlenmesinde etkili olduğundan, **eğitim** alanındaki ilk iki gösterge cinsiyet ayrımında ilköğretim ve ortaöğretim kademelerinde net okullaşma oranları (**3.1** ve **3.2**) olarak belirlenmiştir. Eğitim ve ÇEZE arasındaki ilişkiye dair bir diğer gösterge ise, 14-17 yaş grubunda açık öğretim lisesinde kayıtlı olan kız ve oğlan öğrencilerin oranıdır (**3.3**). Bir diğer gösterge ise, 15-17 yaş grubundaki çocukların hiç okula gitmeme veya eğitimini tamamlamama nedenlerinin cinsiyete göre dağılımını göstermesi açısından tercih edilmiş bir göstergedir (**3.4**). Bu gösterge, TÜİK tarafından Çocuk İstatistikleri yayınında sunulmaktadır.

ÇEZE açısından **sağlık** ile ilgili göstergeler arasında üreme sağlığı ön plana çıkmaktadır. Çocuk yaşta evliliğin önemli sonuçlarından biri olan adölesan annelik olduğundan, istenmeyen gebeliklerin oluşmasının engellenmesinde gebeliği önleyici yöntem kullanımı belirleyicidir. Kız

çocuklarının cinsel sağlık ve üreme sağlığı konusunda yeterli bilgiye ver hizmete erişimlerine ilişkin ilk gösterge, 15-19 ve 20-24 yaş grubu ayırımında gebe kalınacak döneme dair doğru bilgiye sahip olan kadınların oranıdır (**4.1.**). İkincisi ise, 15-19 yaş grubundaki kız çocuklarının gebeliği önleyici yöntem kullanımının oranıdır (**4.2.**). Bu gösterge gebeliği önleyici yöntemleri modern (kondom, rahim içi araç, hap, iğne, enjeksiyon) ve geleneksel (geri çekme vb.) ayırımında hesaplanabilir. Adölesan doğum oranı, 1000 canlı doğumda 15-19 yaş grubundaki kız çocuklarının oranını gösteren sağlık sonuçları açısından önemli bir diğer göstergedir (**4.3.**).

ÇEZE kadınların eğitimden erken ayrılmalarına neden olduğu gibi, ilerideki yaşamlarında da istihdama katılmalarını azaltmaktadır. Ne eğitimde ne istihdamda olmamak olarak tanımlanan göstergenin kadınlar ve erkekler açısından özellikle 15-19, 20-24 ve 25-29 yaş gruplarındaki düzeylerine bakılması gençlerin durumlarını görmek açısından önemlidir. Ne Eğitimde Ne İstihdamda olan kadınların ve erkeklerin 15-19, 20-24 ve 25-29 yaş grubundaki oranı (**5.1**) göstergesi, dolaylı da olsa ÇEZE'nin **ekonomik yaşam** ile ilgili sonuçlarına ilişkin bir diğer gösterge önerisidir.

Çocuk, erken yaşta ve zorla evliliklerin önüne geçilebilmesi için kadınların ve kız çocuklarının hayatlarını olumsuz yönde etkileyen geleneksel uygulamaların önlenmesi uluslararası belgeler ile özellikle bu uygulamaların yarattığı ayrımcılıklar CEDAW Genel Tavsiye Kararları'nda dile getirilmektedir. Bu uygulamalar, özellikle her bireyin kendi özgür iradesi ve rızasına dayalı olarak gerçekleşmesi gereken evliliklerin kuruluşu ile ilişkilidir.

Evlilik kararlarının aileler tarafından verilmesi, akraba evliliklerinin yaygınlığı, başlık parası uygulaması, dini nikahın resmi nikahtan önce yapılması ÇEZE açısından riskli uygulamalardır. **Geleneksel uygulamalara** ilişkin önerilen göstergeler arasında, 20-24 yaş grubunda olup, 18 yaşından önce evlenen kadınların evlilik kararlarının aileler tarafından verilmesi oranı (**6.1**), akraba evliliği oranı (**6.2**), başlık parası verilmesi oranı (**6.3**) önerilmiştir. Aynı yaş grubundaki kadınların evliliklerindeki nikah biçimi ve sırası göstergesi de, çocukların evlendirilmesinde başvurulan stratejilerden biri olan dini nikahın ÇEZE açısından etkisini görmek açısından önerilmiştir (**6.4**). Erken yaşlarda evlenen kadınların kendileri, çocukları, ev ile ilgili kararlarda eşleriyle ilişkilerinde etkili olan önemli faktörler arasında yaş ve eğitim farklılığı önemli bir rol oynamaktadır. Eşler arasındaki güç ilişkilerini ortaya koyması açısından 20-24 yaş grubunda olup, 18 yaşından önce evlenen kadınların eşleriyle yaş ve eğitim farkına ilişkin iki gösterge (**6.5** ve **6.6**) mevcuttur. Yaş farkında, erkeğin 10 yaş ve daha büyük olması, 5-9 yaş büyük olması, 1-4 yaş büyük olmasının yanı sıra yaklaşık aynı yaşta ve kadının daha büyük olması biçiminde kategorize edilmiştir. Eğitim farkı göstergesinde ise, erkeğin daha eğitilmiş, kadının daha eğitilmiş ve çiftlerin eşit düzeyde eğitim düzeyinde olmalarına bakılmıştır. Bu göstergelerde, 2018-TNSA²⁰ verisinin analizlerinden yararlanılmıştır. Son iki gösterge ise kadınlar ve erkekler için ideal evlenme yaşına (**6.7.** ve **6.8.**) ilişkindir.

20 BM Ortak Programı kapsamında üretilen 1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Veri Analizi Çalışması'nda göstergelere ilişkin sonuçların yıllar itibarıyla durumu izlenebilir.

Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler (ÇEZE) Toplumsal Cinsiyete Duyarlı İzleme Göstergeleri

Tablo 34. Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklere ilişkin mevcut göstergeler					
Konu	İlgili insan hakları/normlar	Gösterge	Veri kaynağı	Veri toplama yöntemi	Veri toplama sıklığı
1 ÇEZE yaygınlığı	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği	1.1. 20-24 yaş grubunda olup 18 ve 15 yaşından önce evlenen kadınların oranı %	TNSA	Hanehalkı araştırması	Araştırma periyodu
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği	1.2. Geçici koruma altındaki nüfusta 20-24 yaş grubunda olup 18 ve 15 yaşından önce evlenen kadınların oranı	TNSA	Hanehalkı araştırması	Araştırma periyodu
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği	1.3. Kadınların ortanca ilk evlenme yaşı (25-49 yaş grubu)	TNSA	Hanehalkı araştırması	Araştırma periyodu
2 Hakların hayata geçirilmesi	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/ toplumsal cinsiyet eşitliği	2.1 Lanzarote sözleşmesinin yürürlükte olması (evet/hayır)	AÇSHB Resmi Gazete	Mevzuat, web taraması,	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/ toplumsal cinsiyet eşitliği	2.2. İstanbul sözleşmesinin yürürlükte olması (evet/hayır)	AÇSHB Resmi Gazete	Mevzuat, web taraması,	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/ toplumsal cinsiyet eşitliği	2.3. ÇEZE ve kadınlar/kız çocuklarına yönelik zararlı geleneksel uygulamaların önlenmesine yönelik ulusal strateji ve eylem planlarının varlığı (evet/hayır)	Medeni Kanun AÇSHB	Mevzuat, web taraması,	Yıllık

Tablo 34. Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklere ilişkin mevcut göstergeler (devam)					
Konu	İlgili insan hakları/normlar	Gösterge	Veri kaynağı	Veri toplama yöntemi	Veri toplama sıklığı
3 Eğitim	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	3.1. Ortaokul kademesinde net okullaşma oranı (cinsiyet ayrımında) %	MEB, TÜİK istatistikleri	Eğitim istatistikleri analizi	Yıllık
	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	3.2. Ortaöğretim kademesinde net okullaşma oranı (cinsiyet ayrımında) %	MEB, TÜİK istatistikleri ERG	Eğitim istatistikleri analizi	Yıllık
	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	3.3. Cinsiyete göre 14-17 yaş grubunda açık öğretim lisesinde kayıtlı olan öğrencilerin oranı (%)*	MEB, TÜİK	Eğitim istatistikleri analizi	Yılda bir
	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	3.4. Cinsiyete göre 15-17 yaş grubundaki çocukların nedenlerine okula hiç gitmeme veya eğitimi tamamlamama oranı	MEB, TÜİK	Eğitim istatistikleri analizi	Yılda bir
4 Sağlık	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı	4.1. Gebe kalınacak döneme ilişkin doğru bilgiye sahip olanların oranı % (15-19 ve 20-24 yaş grubunda)	TNSA	Hanehalkı araştırması	Araştırma periyodu
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı	4.2. 15-19 yaş grubundaki evli ya da bir ilişkide olan kadınların gebeliği önleyici yöntem kullanımı oranı (yöntem ayrımında)	TNSA	Hanehalkı araştırması	Araştırma periyodu
5 Ekonomik yaşam	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı	4.3. Adolesan doğum oranı (1000 doğumda 15-19 yaş grubundaki kız çocukları) %	TÜİK, Sağlık Bakanlığı TNSA	İdari kayıt/ Hanehalkı araştırması	Yıllık/ Araştırma periyodu
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	5.1. Genç kadınlar arasında 'Ne Eğitimde Ne İstihdamda' olanların oranı (15-19, 20-24 ve 25-29 yaş grubu ve cinsiyet ayrımında) %	TÜİK	TÜİK istatistikleri analizi	Yıllık

*MEB Resmi istatistikleri metaverisinde ortaöğretim için teorik yaş grubu 14-17 olarak ele alındığı için bu yaş aralığı kullanılmıştır.

Tablo 34. Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklere İlişkin mevcut göstergeler (devam)					
Konu	İlgili insan hakları/normlar	Gösterge	Veri kaynağı	Veri toplama yöntemi	Veri toplama sıklığı
6 Geleneksel uygulamalar	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararları, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	6.1. 20-24 yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenen kadınların evlilik kararının aile tarafından alınma oranı (yaş ayrımında) (%)	TNSA, TAYA, KYŞA	Hanehalkı araştırması	Araştırma periyodu
	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararları, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	6.2. 20-24 yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenen kadınların akraba evliliği oranı (yaş ayrımında) (%)	TNSA, TAYA, KYŞA	Hanehalkı araştırması	Araştırma periyodu
	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararları, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	6.3. 20-24 yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenen kadınların başlık parası verilme oranı (yaş ayrımında) (%)	TNSA, TAYA, KYŞA	Hanehalkı araştırması	Araştırma periyodu
	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararları, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	6.4. 20-24 yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenen kadınların nikâh biçimi ve sırasının oranı (yaş ayrımında) (%)	TNSA, TAYA, KYŞA	Hanehalkı araştırması	Araştırma periyodu
	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararları, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	6.5. 20-24 yaş grubunda olup, 18 yaşından önce evlenen çiftler arasındaki yaş farkı	TNSA, TAYA, KYŞA	Hanehalkı araştırması	Araştırma periyodu
	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararları, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	6.6. 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen çiftler arasındaki eğitim düzeyi farkı	TNSA, TAYA, KYŞA	Hanehalkı araştırması	Araştırma periyodu
	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararları, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	6.7. 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenmiş kadınların evlenmek istedikleri ortalama yaş	Nicel araştırma	Hedef nüfusa ilişkin araştırma	Araştırma periyodu
	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararları, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	6.8. 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenmiş erkeklerin evlenmek istedikleri ortalama yaş	Nicel araştırma	Hedef nüfusa ilişkin araştırma	Araştırma periyodu

6.2. ÇEZE ile ilgili önerilen göstergeler

Tablo 35'te ÇEZE ile ilgili konu başlıklarına uygun olarak önerilen göstergeler yer almaktadır. Önerilen göstergelerin bir kısmı verisi toplanan, verinin yeniden değerlendirilmesi/ paylaşılması sonucunda üretilebilecek olan göstergelerdir. Bir kısmının ise, hiç verisi toplanmamakta, önerilen göstergelerin oluşturulabilmesi için araştırma ve yeni bilgiye ihtiyaç duyulan göstergelerdir.

ÇEZE **yaygınlığı** ile ilgili olarak önerilen altı göstergenin ilk ikisi, Türkiye genelinde kadınlar için Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları verisinden elde edilen çocuk yaşta evliliklere ilişkin göstergelerin erkekler için hesaplanmasına dayanmaktadır. Uluslararası göstergelerde de yer alan 20-24 yaş grubunda olup 18 ve 15 yaşından önce evlenen erkeklerin oranı (**1.4**), hedef kitlesini erkeklerin oluşturduğu araştırma verilerinden elde edilebilir. Bu göstergenin Evlenme İstatistiklerinden elde edilmesi mümkün olmakla birlikte, sadece resmi nikah ile yapılan evliliklerin dahil edilmesi nedeniyle araştırmalardan elde edilmesi önerilmektedir. Aynı gösterge, geçici koruma altındaki nüfustaki erkekler için de önerilmiştir (**1.5**). Kadın nüfusa ilişkin Türkiye geneli ve geçici koruma statüsündeki nüfustaki kadınlar için veri olmasına rağmen erkekler açısından bilgi bulunmamaktadır. Öte yandan, uluslararası koruma altındaki nüfus açısından da kadınlar ve erkekler için bu göstergelerin üretilmesi önerilmektedir. **1.6** nolu gösterge, uluslararası koruma altındaki nüfus içinde 20-24 yaş grubundaki kadınların 18 ve 15 yaşından önce evlenme oranlarını, **1.7** ise aynı göstergenin erkekler için oranlarına işaret etmektedir.

TÜİK ve hanehalkı araştırma verilerinden elde edilebilecek olan diğer bir gösterge, erkeklerin ortanca ilk evlenme yaşı (**1.8**). Bu gösterge, TÜİK istatistiklerinde sadece ortalama ilk evlenme yaşı olarak verilmektedir. TÜİK istatistiklerinde verisi bulunan ancak üretilmeyen bir başka gösterge ise, 16-17 yaş grubundaki evli çocuk nüfusun 16-17 yaş grubundaki çocuk nüfus içindeki oranına (**1.9**) ilişkindir.

Hakların hayata geçirilmesine ilişkin olarak 12 gösterge önerilmiştir. Burada önerilen göstergelerden özellikle Adalet Bakanlığı idari kayıt verisinden elde edilebilecek olanlar için Türkiye genelinin yanında, geçici koruma statüsündeki nüfus ve uluslararası koruma kapsamındaki nüfus ayırımında da verilmesi dikkate alınmalıdır. Mücadelenin önemli bileşenlerinden biri AÇSHB içinde ÇEZE'nin önlenmesi amacıyla yürütülen faaliyetlere ayrılan bütçenin AÇSHB bütçesi içindeki oranıdır (**2.4**). On sekiz yaşından önce evlenmek için yaş bütçeme yoluna kullanılmasına yönelik bir gösterge olarak kız çocuklarının yaş bütçülmesi amacıyla açılan davalar sonucunda yaş bütçülen kız çocuk sayısı (**2.5**) önerilmektedir. Öte yandan, 16 yaşını doldurmuş kişiler arasında resmi evlilik izni almak üzere Aile Mahkemesine yapılan başvuru sayısı (**2.6**) ve 16 yaşını doldurmuş kişiler arasında Aile Mahkemesi kararına göre yapılan evlilik sayısı (**2.7**.) ailelerin TMK'nın 124. Maddesine göre kullandıkları önemli yollardan birine ilişkin bilgi sunmaları açısından önemlidir. Benzer biçimde, TMK 124. Maddesine uygun olarak 17 yaşını doldurmuş kişiler arasında aile izini ile gerçekleştirilen evlilik sayısı (**2.8**) ve TCK 103 kapsamında 15 yaşında «rızası» olduğu gerekçesiyle evlendirilen çocuk sayısına (**2.9**) ilişkin göstergeler, çocuk yaşta evlilikler açısından önemli bilgi sunacaktır. Bu göstergenin araştırma aracılığıyla elde edilmesi

önerilmektedir. Çocuk istismarı nedeniyle mahkemeye sevk edildikten sonra iptal edilen evlilik sayısı (2.10) ile 18 yaşından önce evlilik ve cinsel istismar nedeniyle hapis cezası alan oğlan çocuk sayısı (2.11) bu soruna ilişkin veri sağlayacak önemli diğer iki göstergedir.

Kurumların bu konudaki hizmetleri ve sorumluluklarına dikkat çeken göstergeler arasında belediye, karakol, Cumhuriyet Savcılığına ilişkin göstergeler önerilmiştir. Belediyelerin bu alandaki çalışmalarını artırmalarını teşvik etmeyi hedefleyen bir diğer gösterge ise, çocuklar için özel birimi olan belediye sayısıdır (2.12). Benzer biçimde, baroların çocuk hakları merkezlerine başvuran kız çocuklarının sayısı (yaş ayrımında (2.13.) barolardan elde edilebilecek bir göstergedir. Ayrıca, çocuk evliliklerinin raporlanması için kayıt sistemi kuran polis karakollarının sayısı da önerilen önemli göstergelerden biridir (2.14). Kolluk kuvvetlerine bildirilen çocuk evliliği sayısı (2.15) ile Cumhuriyet Savcılıklarına bildirilen çocuk evliliği sayıları (2.16) da çocuk evliliklerinin adalet sistemine yansıma düzeyini ortaya çıkaracaktır.

Eğitim ile ilgili önerilen göstergeler arasında cinsiyet ayrımında ortaokul ve ortaöğretim kademelerinde devamsızlık oranları (3.5 ve 3.6) önerilmiştir. Benzer biçimde cinsiyet ayrımında ortaokul ve ortaöğretim kademelerinde okulu terk etme oranları (3.7 ve 3.8) ve okulu bırakmalarının temel nedeninin evlilik olduğunu belirten kız çocuklarının yüzdesi (3.9.) yaş ve cinsiyet ayrımında önerilmektedir. Eğitim sektöründe öğretmenlerin rolüne ilişkin iki gösterge önerilmiştir. Çocuk evliliklerine ilişkin kanun, çocuk evliliklerinin risk faktörleri ve yasa ihlallerinin nasıl bildirileceğine yönelik eğitim alan öğretmenlerin oranı (3.10) göstergesi eğitim kademeleri ayrımında öğretmenlerin bilgi düzeyine ilişkin bir göstergedir. Ayrıca, yasal sorumluluğu çerçevesinde çocuk evlilikleri ve cinsel istismar ile ilgili şikayette bulunan/bildirimde bulunan öğretmen sayısı (3.11.) önerilmiştir. MEB tarafından okullarda öğretmenlere, öğrencilere ve velilere ÇEZE ve çocuk istismarı ile ilgili farkındalık oluşturmayı amaçlayan seminer, toplantı vb. sayısı (öğrenci, öğretmen ve veli ayrımında (3.12.)). MEB tarafından okullarda rehber öğretmenlerin ÇEZE ve çocuk istismarının raporlanması ve bildirilmesi ile ilgili kullandıkları standart bir formun varlığı (3.13) bu alanda yapılması gerekenlere ilişkin bir öneri gösterge niteliğindedir. Çocuk Koruma Kanunu kapsamında okula devam etmeyen çocuklar için alınması planlanan eğitimle ilgili tedbir sayısı (3.14). Ayrıca, cinsellikle ilgili eğitimlerin önemine ilişkin olarak bir araştırma yapılmasına dayalı olarak üretilebilecek gösterge önerisi, 15-19 yaş grubundaki çocuklar arasında cinsellik eğitimi almış olanların oranı (cinsiyet ayrımında) (3.15).

ÇEZE ve **sağlık** alanına ilişkin 11 göstergenin bir bölümü cinsel ve üreme sağlığına odaklanmıştır. İlk gösterge, 15-19 yaş grubunda olup, 18 yaşından önce evlenmiş kız çocukları arasında cinsel sağlık sorunu yaşayanların oranıdır (4.4.). Çocuk yaşta gebelik ve annelik nedeniyle yaşanan riskli gebelikler nedeniyle anne ölüm hızının artmasıyla ilişkili olarak, 15-19 yaş grubunda anne ölüm oranı (4.5) önerilen göstergelerden biridir. Dünya Sağlık Örgütü, kadın sağlığı açısından 18 yaşından önce gerçekleşen evliliklerin ve 20 yaşından önce gerçekleşen doğumların engellenmesini önermektedir. Bu nedenle, 20 yaşından önce doğum yapan kadınların oranı (4.6) göstergesi önerilmiştir. Çocuk yaşta evliliklerin sağlık sonuçlarına ilişkin göstergeler, 15-19 yaş grubundaki kız çocukları arasında gebe olanların gebeliklerinin ilk 3 ayında sağlık kuruluşundan doğum öncesi bakım hizmeti alanların oranı (4.7), istenmeyen düşüklerin sayısı (4.8), doğumlar arasındaki bebek ölümlerinin oranı gerçekleşenlerin oranı (4.9) ve doğumlarını

nitelikli sağlık personeli tarafından yapılanların oranı **(4.10.)** ile sezaryen doğum oranı **(4.11)** önerilmiştir.

Türk Ceza Kanunu'nda belirtildiği gibi sağlık personeline 18 yaşından önce gebe olanlara ilişkin bildirim yükümlülüğüne uygun olarak sağlık personeli tarafından bildirim yapılan 18 yaş öncesi gebeliklerin sayısı **(4.12)** önerilen göstergeler arasındadır.

Bireysel olarak 15-19 yaşında ve 20 yaşının altında doğum yapan kız çocuklarının sağlıklarına ilişkin göstergelerin yanı sıra sağlık kurumlarında verilen hizmetlere ilişkin ve sağlık kurumlarının mevcut durumunu göstermeye yönelik göstergeler de önerilmiştir. Bu göstergeler arasında, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet vakalarına yönelik protokol ve yol haritası olan sağlık kuruluşu yüzdesi **(4.13)** kurumsal düzeydeki duyarlılığı göstermek açısından önemlidir. ÇEZE'ye ilişkin kanun, çocuk evliliklerinin risk faktörleri ve yasaların ihlal edilmesinin nasıl bildirileceğine yönelik eğitim alan sağlık personeli oranı **(4.14)** da önerilen göstergeler arasındadır.

Sağlık kuruluşlarında verilen hizmetlere ilişkin ve doğum sonrası bakım hizmetleri konusunda yeni göstergelere ilişkin öneriler özellikle sınırlı tutulmuştur. Sağlık hizmetleri konusunda daha detaylı toplumsal cinsiyete duyarlı hak temelli gösterge önerileri için CEİD çalışmalarından Sağlıkta Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İzleme ve Haritalama Raporu'ndaki göstergeler kullanılabilir (Akın ve Türkçelik, 2018).

Eğitime devam edebilme ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle ÇEZE'nin gerçekleşmesinin engellenmesinde kurumların ekonomik destekleri önemli bir katkıda bulunabilmektedir. Şartlı Nakit Transferinden yararlanan çocuk sayısı **(5.2.)** ve MEB burslarından yararlanan çocuk sayısı **(5.3)** özellikle cinsiyet ayrımında üretilmesi istenen iki göstergedir. Şartlı Nakit Transferi için ise, şartlı eğitim ve şartlı sağlık ayrımında üretilen göstergenin uluslararası koruma, geçici koruma, yaş ve cinsiyet ayrımında üretilmesi önerilmektedir.

Ekonomik koşullar nedeniyle evlenmek zorunda kalan kadınlara ilişkin bilgi için 18 yaşından önce evlenmiş kadınların ailelerinin **ekonomik yaşamlarını** ortaya koymayı hedefleyen araştırmalar yapılmasına ihtiyaç vardır. Ailesinin hanehalkı refah düzeyinin düşük kategoride olduğu ve 18 yaşından önce evlenen kadınların oranı **(5.4)** ve 18 yaşından önce evlenen kadınların evlendikleri zaman evde birlikte yaşadığı kardeş sayısı **(5.5)** özellikle bu evliliklerin nedenleri arasında yoksulluğun ve ekonomik koşulların etkisine ilişkin önemli bilgi sunacak göstergelerdir. Kadınların ekonomik yaşamdaki karşılaştıkları toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine ilişkin göstergeler konusunda, CEİD çalışmalarından İstihdamda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği yayınında yer alan göstergelerde bu alandaki çalışmaları izlemek için kullanılabilir (Toksöz ve Memiş Parmaksız, 2018). Özellikle çocuk yaşta evlenmek zorunda kalan ve bu nedenle çalışmak zorunda olan oğlan çocuklarına ilişkin bilgiyi üretmek amacıyla önerilen **(5.6)** nolu gösterge için nicel bir araştırma yapılması önerilmiştir.

ÇEZE'yi destekleyen **geleneksel uygulamalara** ilişkin olarak önerilen üç göstergeden ilki 18 yaşından önce müftülükte yapılan resmi nikah ile yapılan evlenenlerin oranı **(6.9)** cinsiyet, uluslararası koruma, geçici koruma kapsamındaki nüfus altındakileri kapsamı önerilen bir göstergedir. Medyanın geleneksel uygulamalara karşı etkisini ölçmek ve izlemek amacıyla çocuk

evliliklerini sona ermesini meşrulaştıran cinsiyet normlarını veya kız çocukları için alternatif yolları tartışan hikayeleştirilmiş haberlerinin sayısı **(6.10)** önerilmiştir. Televizyon ve radyoda yayınlanan eğlence-eğitim programları, diziler veya filmlerde tamamen veya kısmen çocuk evlilikleri ve bu konuyla ilişkili cinsiyet normlarını ele alan yayınların sayısı diğer bir gösterge önerisidir **(6.11)**.

Çocukların 18 yaşından önce evlendirilmeleri uygulamasının kendisi birçok şiddeti içeren bir uygulamadır. 18 yaşından önce gerçekleşecek evlilikleri önlemek amacıyla çocuklar için erişilebilir, güvenli şikayet mekanizmalarının varlığı ve kullanılma oranları/sayıları çocukların korunmasına ilişkin bir göstergedir. Ayrıca akranlarıyla ilişki içerisinde olup, toplumsal baskılar sebebiyle evlenmek isteyen kız çocuklarına ve ebeveynlerine yönelik hak temelli, danışma ve yönlendirme mekanizmalarının varlığı ve kullanım oranları da bir başka göstergedir. Şiddet ve istismardan korunma ile ilgili olarak evlendikten sonra kız çocuklarının maruz kaldıkları şiddet düzeyinin ortaya koymayı amaçlayan göstergeler, özellikle 18 yaşından küçük evli kız çocuklarının maruz kaldıkları farklı şiddet biçimleri ile ilgilidir. Bu göstergeler, büyük oranda eviçi şiddet konusunda hanehalkı temelli araştırmalar aracılığıyla üretilmektedir. Türkiye’de 2008 ve 2014 yıllarında gerçekleştirilen Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmaları bu konuda veri üretmektedir. Ancak, araştırma periyodunun uzun olması nedeniyle sürekli bir izleme açısından bu veri yeterli olmamaktadır. Bu nedenle, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı olarak hizmet sunan ŞÖNİM’lere ilişkin verinin il müdürlükleri aracılığıyla üretilen göstergeler önerilmiştir.

Sağlık Bakanlığı’na bağlı olarak cinsel istismara maruz kalan çocuklara hizmet veren Çocuk İzlem Merkezleri’ne yönlendirilen kız çocuk sayısı **(7.1)** önemli bir göstergedir. Göstergenin, dini nikahlı birliktelikleri de evli olarak kabul edecek biçimde medeni durum ayrımında yapılması, çocukların evlilik nedeniyle maruz kaldıkları şiddeti ortaya koyan önemli bir göstergedir. Benzer biçimde, ŞÖNİM’e başvuran 18 yaşından önce evlenmiş ve fiziksel şiddete maruz kaldığını belirten kadınların oranı **(7.2)** ve ŞÖNİM’e başvuran 18 yaşından önce evlenmiş ve cinsel şiddete maruz kaldığını belirten kadınların oranı **(7.3)**, yakın dönemde evlendirilmiş kadınlar arasındaki şiddet yaygınlığına ilişkin bilgi sunması amacıyla önerilmiştir. Sağlık Bakanlığı ve ŞÖNİM verilerinin birlikte değerlendirilmesi sonucunda, 18 yaşından önce evlenen kadınlar arasında psikolojik destek ihtiyacında olduğunu belirten/destek alanların oranı **(7.4)** ÇEZE ile ilişkili olarak psikolojik şiddete ilişkin bir gösterge olarak önerilmiştir. AÇSHB İl Müdürlükleri bünyesinde yer alan Sosyal Hizmet Merkezleri kendilerine yönlendirilen ÇEZE vakaları ile ilgili sosyal inceleme raporu hazırlayarak, çocukların ihtiyaçlarına uygun tedbir kararlarını belirlemeye dayalı bir hizmet modeli oluşturmaktadır. İlk aşamada, Çocuk Koruma Kanunu kapsamında tedbir kararları aldırarak için Aile Mahkemesi’ne başvurulmaktadır. ÇEZE’ye maruz kalan çocuklar, Çocuk İlk Müdahale Birimi’ne yönlendirilmektedir. Resmi evliliği olmayan (16, 17 yaş) veya 15 yaş altı gebe çocuklar veya çocuk anneler Çocuk Destek Merkezi, Çocuk Gebe Evi, sığınmaevi (bir ilde sadece bu amaçla kullanan), Çocuk Anne Birimi adı altında hizmet sunan birimlere yerleştirilmektedir. Bu kapsamda 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar arasında çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kaldığını belirten kadınların oranı **(7.5)** bir gösterge olarak önerilmiştir. Bu gösterge, istismarın kimin tarafından yapıldığından bağımsız olarak kadınların maruz kaldıkları istismar düzeyini ölçmeye yöneliktir. ŞÖNİM’e başvuran kadınlar için

önerilen çocukluk dönemindeki cinsel istismar düzeyiyle ilgili gösterge ayrıca, Çocuk Destek Merkezlerine başvuran kız çocuklarının çocukluk dönemindeki cinsel istismar düzeyine ilişkin ayrı bir gösterge olarak **(7.6)** önerilmiştir. Şiddet ve istismara maruz kalan kız çocuklarına yönelik özel sığınmaevleri/sığınakların olmasına dikkat çekmek amacıyla bu alandaki hizmetlerin izlenmesi için şiddete maruz kalan adölesan kız çocuklarına (evli ya da hiç evlenmemiş) ilişkin hizmet sunan sığınmaevi ve sığınak yüzdesi **(7.7)** önerilen bir diğer göstergedir. Şiddete maruz kalan kadınlar arasında intihar eğiliminin daha yüksek olması nedeniyle, intihar istatistiklerinin yaş ve medeni durum ayrımında 18 yaşından önce evlenenler arasındaki oranı **(7.8)** şiddet ve ÇEZE arasındaki ilişkiyi gösteren bir gösterge olarak önerilmiştir. ÇEZE'nin çocukların üzerindeki olumsuz etkileri konusunda CEİD çalışmalarından Kadınlara Yönelik Şiddet ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği yayınında yer alan göstergeler de bu alandaki çalışmaları izlemek için kullanılabilir (Yüksel-Kaptanoğlu, 2018).

Tablo 35. ÇEZE ile mücadele için önerilen göstergeler					
Konu	İlgili insan hakları/normlar	Gösterge	Veri kaynağı	Veri toplama yöntemi	Veri toplama sıklığı
1 ÇEZE yaygınlığı	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği	1.4. 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen erkeklerin oranı %	Araştırma, TÜİK	Hanehalkı araştırması, evlenme istatistikleri	Araştırma periyodu, Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği	1.5. 20-24 yaş grubunda olup 15 yaşından önce evlenen erkeklerin oranı %	Araştırma, TÜİK	Hanehalkı araştırması, evlenme istatistikleri	Araştırma periyodu, Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği	1.6. Geçici koruma altındaki nüfus arasında 18 yaşından önce evlenenlerin oranı (yaş ve cinsiyet ayrımında) %	İçişleri Bakanlığı, GSM	İdari kayıt verisi	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği	1.7. Uluslararası koruma kapsamındaki nüfus arasında 18 yaşından önce evlenen kadınların oranı (yaş ve cinsiyet ayrımında) %	İçişleri Bakanlığı, GSM	İdari kayıt verisi	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği	1.8. Erkeklerin ortanca evlenme yaşı	Araştırma, TÜİK	Hanehalkı araştırması, evlenme istatistikleri	Araştırma periyodu, Yıllık
2 Hakların hayata geçirilmesi	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği	1.9. 16-17 yaş grubundaki evli çocuk nüfusun 16-17 yaş grubundaki çocuk nüfus içindeki oranı (cinsiyet ayrımında) %	TÜİK	İdari kayıt	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/ toplumsal cinsiyet eşitliği	2.4. AÇSHB içinde ÇEZE'nin önlenmesi amacıyla yürütülen faaliyetlere ayrılan bütçenin AÇSHB bütçesi içindeki oranı %	AÇSHB	Mevzuat taraması, web sayfası taraması, görüşme	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/ toplumsal cinsiyet eşitliği	2.5. Kız çocuklarının yaşlarının büyütülmesi amacıyla açılan davalar sonucunda yaş büyütülen kız çocuk sayısı*	Adalet Bakanlığı	İdari Kayıt incelemesi	Yıllık
*Bu göstergelerin, geçici koruma altındaki nüfus ve uluslararası koruma kapsamındaki nüfus ayrımında da verilmesi önerilmektedir.					

Tablo 35. ÇEZE ile mücadele için önerilen göstergeler (devam)					
Konu	İlgili insan hakları/normlar	Gösterge	Veri kaynağı	Veri toplama yöntemi	Veri toplama sıklığı
2 Hakların hayata geçirilmesi	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	2.6. Onaltı yaşını doldurmuş kişiler arasında resmi evlilik izni almak üzere Aile Mahkemesine yapılan başvuru sayısı*	Adalet Bakanlığı	İdari Kayıt incelemesi	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	2.7. Onaltı yaşını doldurmuş kişiler arasında Aile Mahkemesi kararına göre yapılan evlilik sayısı *	Adalet Bakanlığı	İdari Kayıt incelemesi	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	2.8. Onyediyi yaşını doldurmuş kişiler arasında aile izni ile gerçekleştirilen evlilik sayısı*	Adalet Bakanlığı	İdari Kayıt incelemesi	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	2.9. TCK 103 kapsamında 15 yaşında rızası olduğu gerekçesiyle evlendirilen çocuk sayısı *	Adalet Bakanlığı	İdari Kayıt incelemesi	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	2.10. Çocuk istismarı nedeniyle mahkemeye sevk edildikten sonra iptal edilen evlilik sayısı *	Adalet Bakanlığı	İdari Kayıt incelemesi	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	2.11. 18 yaşından önce evlilik ve cinsel istismar nedeniyle hapis cezası alan oğlan çocuk sayısı	Adalet Bakanlığı	İdari Kayıt incelemesi	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	2.12. Çocuklara özel birimi olan belediyelerin sayısı	Türkiye Belediyeler Birliği	İdari Kayıt incelemesi	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	2.13. Baroların çocuk hakları merkezlerine başvuran kız çocuklarının sayısı (yaş ayrımında)	Adalet Bakanlığı Barolar	İdari kayıt verisi	Yıllık
	*Bu göstergelerin, geçici koruma altındaki nüfus ve uluslararası koruma kapsamındaki nüfus ayrımında da verilmesi önerilmektedir.				

Tablo 35. ÇEZE ile mücadele için önerilen göstergeler (devam)					
Konu	İlgili insan hakları/normlar	Gösterge	Veri kaynağı	Veri toplama yöntemi	Veri toplama sıklığı
2 Hakların hayata geçirilmesi	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	2.14. Çocuk evliliklerini raporlamak için bir kayıt sistemi kuran polis/jandarma karakollarının sayısı	İçişleri Bakanlığı	İdari Kayıt inceleme	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	2.15. Kolluk kuvvetlerine bildirilen çocuk evliliği sayısı	İçişleri Bakanlığı	İdari Kayıt inceleme	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	2.16. Cumhuriyet Savcılıklarına bildirilen çocuk evliliği sayısı	Adalet Bakanlığı	İdari Kayıt inceleme	Yıllık
	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	3.5. Ortaokul kademesinde devamsızlık oranları (cinsiyet ayrımında) %	MEB	Eğitim istatistikleri analizi	Yıllık
3 Eğitim hakkı	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	3.6. Ortaöğretim kademesinde devamsızlık oranları (cinsiyet ayrımında) %	MEB	Eğitim istatistikleri analizi	Yıllık
	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	3.7. Ortaokul kademesinde okulu terk etme oranları (cinsiyet ayrımında) %	MEB	Eğitim istatistikleri analizi	Yıllık
	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	3.8. Ortaöğretim kademesinde okulu terk etme oranları (cinsiyet ayrımında) %	MEB	Eğitim istatistikleri analizi	Yıllık

*Bu göstergelerin, geçici koruma altındaki nüfus ve uluslararası koruma kapsamındaki nüfus ayrımında da verilmesi önerilmektedir.

Tablo 35. ÇEZE ile mücadele için önerilen göstergeler (devam)						
Konu	İlgili insan hakları/normlar	Gösterge	Veri kaynağı	Veri toplama yöntemi	Veri toplama sıklığı	
3 Eğitim hakkı	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	3.9. Okulu bırakmalarının temel nedeninin evlilik olduğunu belirten kız çocuklarının yüzdesi (yaş ve cinsiyet ayrımında) %	MEB	Eğitim istatistikleri analizi	Yıllık	
	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	3.10. Çocuk evliliklerine ilişkin kanun, çocuk evliliklerinin risk faktörleri ve yasa ihlallerinin nasıl bildirileceğine yönelik eğitim alan öğretmen oranı (eğitim kademesi ayrımında) %	MEB	Hizmet içi eğitimlerin analizi	Yıllık	
	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	3.11. Yasal sorumluluğu çerçevesinde çocuk evlilikleri ve cinsel istismar ile ilgili şikâyetle bulunan/bildirim yapan öğretmen sayısı (eğitim kademesi ayrımında) %	MEB	İdari kayıt incelemesi	Yıllık	
	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	3.12. MEB tarafından okullarda öğrencilere ve velilere yönelik ÇEZE ve çocuk istismarı ile ilgili farkındalık oluşturma seminer ve toplantıların sayısı (öğrenci, veli ve öğretmen ayrımında)	MEB	İdari kayıt incelemesi	Yıllık	
	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	3.13. MEB tarafından okullarda rehber öğretmenlerin ÇEZE ve çocuk istismarının raporlanması ve bildirilmesi ile ilgili kullandıkları standart bir formun varlığı (evet/hayır)	MEB	İdari kayıt incelemesi	Yıllık	
	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	3.14. Çocuk Koruma Kanunu kapsamında okula devam etmeyen çocuklar için alınan eğitim tedbir sayısı (yaş ve cinsiyet ayrımında) (evet/hayır)	MEB AÇSHB	İdari kayıt incelemesi	Yıllık	
	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	3.15. 15-19 yaş grubundaki kız çocukları arasında cinsellik eğitimi almış olanların oranı %	Nicel araştırma	Hedef nüfusa ilişkin araştırma	Araştırma periyodu	
	*Bu göstergelerin, geçici koruma altındaki nüfus ve uluslararası koruma kapsamındaki nüfus ayrımında da verilmesi önerilmektedir.					

Tablo 35. ÇEZE ile mücadele için önerilen göstergeler (devam)						
Konu	İlgili insan hakları/normlar	Gösterge	Veri kaynağı	Veri toplama yöntemi	Veri toplama sıklığı	
4 Sağlık hakkı	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı	4.4. 15-19 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kız çocuklarında cinsel sağlık sorunu yaşayanların oranı %	Sağlık Bakanlığı İstatistikleri/	İdari kayıt/ Hanehalkı araştırması	Yıllık/ Araştırma periyodu	
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı	4.5. 15-19 yaş grubunda anne ölüm oranı %	Sağlık Bakanlığı	İdari kayıt verisi	Yıllık	
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı	4.6. 20 yaşından önce doğum yapan kız çocuklarının oranı %	TÜİK, Sağlık Bakanlığı İstatistikleri	TÜİK, Sağlık Bakanlığı İstatistikleri	İdari kayıt verisi	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı	4.7. 15-19 yaş grubundaki gebe kız çocuklarının gebeliklerinin ilk 3 ayında doğum öncesi bakım alanların oranı %	TÜİK, Sağlık Bakanlığı İstatistikleri	TÜİK, Sağlık Bakanlığı İstatistikleri	İdari kayıt verisi	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı	4.8. 15-19 yaş grubundaki kız çocuklarının arasındaki istenmeyen düşüklüklerin sayısı	Sağlık Bakanlığı İstatistikleri	Sağlık Bakanlığı İstatistikleri	İdari kayıt verisi	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı	4.9. 15-19 yaş grubundaki evlenmiş kız çocuklarının doğurduğu bebek ölümlerinin yüzdesi %	Sağlık Bakanlığı İstatistikleri	Sağlık Bakanlığı İstatistikleri	İdari kayıt verisi	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı	4.10. 15-19 yaş grubunda olup, doğumları uzman sağlık personeli tarafından yapılanların oranı %	TÜİK, Sağlık Bakanlığı İstatistikleri	TÜİK, Sağlık Bakanlığı İstatistikleri	İdari kayıt verisi	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı	4.11. Sezaryen doğum yapan kadınların oranı (15-19 ve 20-24 yaş grubu ayrımında) %	Sağlık Bakanlığı	Sağlık Bakanlığı	İdari kayıt verisi	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı	4.12. Sağlık personeli tarafından bildirimi yapılan 18 yaş öncesi gebeliklerin sayısı	Sağlık Bakanlığı İstatistikleri	Sağlık Bakanlığı İstatistikleri	İdari kayıt verisi	Yıllık

*Bu göstergelerin, geçici koruma altındaki nüfus ve uluslararası koruma kapsamındaki nüfus ayrımında da verilmesi önerilmektedir.

Tablo 35. ÇEZE ile mücadele için önerilen göstergeler (devam)					
Konu	İlgili insan hakları/normlar	Gösterge	Veri kaynağı	Veri toplama yöntemi	Veri toplama sıklığı
4 Sağlık hakkı	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı	4.13. Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet vakalarına yönelik protokol ve yol haritası olan sağlık kuruluşu yüzdesi %	Araştırma önerisi	Sağlık kuruluşları ve hizmet sunucularına yönelik araştırma	Araştırma periyodu
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı	4.14. ÇEZE'ye ilişkin kanun, çocuk evliliklerinin risk faktörleri ve yasaların ihlal edilmesinin nasıl bildirileceğine yönelik eğitim alan sağlık personeli oranı %	Araştırma önerisi	Sağlık kuruluşları ve hizmet sunucularına yönelik araştırma	Araştırma periyodu
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	5.2. Şartlı Nakit Transferinden yararlanan çocuk sayısı (Şartlı Eğitim ve Şartlı Sağlık yardımı, yaş grubu ve cinsiyet ayrımında)	AÇSHB	İdari kayıt verisi analizi	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	5.3. Millî Eğitim Bakanlığı burslarından yararlanan çocuk sayısı (yaş grubu ve cinsiyet ayrımında)	MEB	İdari kayıt verisi analizi	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	5.4. 18 yaşından önce evlendiğinde yoksul/düşük gelir grubundaki hanelerde yaşayan kadınların oranı %	Nicel araştırma	Hedef nüfusa ilişkin araştırma	Araştırma periyodu
	Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	5.5. 18 yaşından önce evlendirilen kadınların evlendikleri zaman birlikte yaşadıkları kardeş sayısı	Nicel araştırma	Hedef nüfusa ilişkin araştırma	Araştırma periyodu
Çocuğun korunması, çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	5.6. 18 yaşından önce evlenmesi nedeniyle iş yaşamına katılmak zorunda kalan oğlan çocuklarının sayısı - NEE	Nicel araştırma	Nicel araştırma	Araştırma periyodu	
*Bu göstergelerin, geçici koruma altındaki nüfus ve uluslararası koruma kapsamındaki nüfus ayrımında da verilmesi önerilmektedir.					

Tablo 35. ÇEZE ile mücadele için önerilen göstergeler (devam)					
Konu	İlgili insan hakları/normlar	Gösterge	Veri kaynağı	Veri toplama yöntemi	Veri toplama sıklığı
6 Geleneksel uygulamalar	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararları, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	6.9. 18 yaşından önce Müftülükte yapılan resmi nikâhla evlenenlerin oranı (cinsiyet ve uluslararası koruma kapsamındaki nüfus ayrımında) %	Diyaret İşleri Başkanlığı Nüfus Genel Müdürlüğü	İdari kayıt analizi	Yıllık
	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararları, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	6.10. Çocuk evliliklerini sonlandıracak cinsiyet normlarını veya kız çocukları için alternatif yolları tartışan/hikayeleyen haberlerin sayısı	Nitel araştırma	Medya taraması, google, LexisNexis, sosyal medya arama motorları, medya kayıtları	Yıllık
	Çocuğun gelişimi, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararları, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	6.11. Televizyon ve radyoda yayınlanan eğlence-egitim programları, diziler veya filmlerde tamamen veya kısmen çocuk evlilikleri ve bu konuyla ilişkili cinsiyet normlarını ele alan yayınların sayısı	Nitel araştırma	Medya taraması, google, LexisNexis, sosyal medya arama motorları, medya kayıtları	Yıllık
7 Şiddet ve istismardan korunma	Çocuğun korunması, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararları, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	7.1. Çocuk İzlem Merkezleri'ne yönlendirilen kız çocuk sayısı (medeni durum ayrımında)	Sağlık Bakanlığı	İdari kayıt inceleme	Yıllık
	Çocuğun korunması, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararları, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	7.2. ŞÖNİM'e başvuran 18 yaşından önce evlenmiş ve fiziksel şiddete maruz kaldığını belirten kadınların oranı %	ŞÖNİM, AÇSHB	ŞÖNİM kayıtları ve AÇSHB veri analizi	Yıllık
*Bu göstergelerin, geçici koruma altındaki nüfus ve uluslararası koruma kapsamındaki nüfus ayrımında da verilmesi önerilmektedir.					

Tablo 35. ÇEZE ile mücadele için önerilen göstergeler (devam)						
Konu	İlgili insan hakları/normlar	Gösterge	Veri kaynağı	Veri toplama yöntemi	Veri toplama sıklığı	
7 Şiddet ve istismardan korunma	Çocuğun korunması, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararları, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	7.3. ŞÖNİM'e başvuran 18 yaşından önce evlenmiş ve cinsel şiddete maruz kaldığını belirten kadınların oranı %	ŞÖNİM, AÇSHB	ŞÖNİM kayıtları ve AÇSHB veri analizi	Yıllık	
	Çocuğun korunması, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararları, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	7.4. ŞÖNİM'e başvuran 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar arasında psikolojik destek ihtiyacında olduğunu belirten/destek alanların oranı %	ŞÖNİM, AÇSHB, SB	ŞÖNİM, AÇSHB, SB kayıtlarının analizi	Yıllık	
	Çocuğun korunması, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararları, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	7.5. ŞÖNİM'e başvuran 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar arasında çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kaldığını belirtenlerin oranı %	ŞÖNİM	ŞÖNİM, AÇSHB, SB kayıtlarının analizi	Yıllık	
	Çocuğun korunması, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararları, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	7.6. Çocuk Destek Merkezlerine başvuran kız çocukları arasında cinsel istismara maruz kaldığını belirten kız çocuklarının oranı	AÇSHB, Çocuk Destek Merkezi	AÇSHB idari kayıt analizi	Yıllık	
	Çocuğun korunması, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararları, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	7.7. Şiddete maruz kalan adölesan kız çocuklarına (evli ya da hiç evlenmemiş) ilişkin hizmet sunan sığınmaevi ve sığınak yüzdesi %	ŞÖNİM, AÇSHB	İdari kayıt verisi	Yıllık	
	Çocuğun korunması, çocuğun insan onuruna saygı, çocuğun yüksek yararları, ayrımcılık yasağı, eşitlik/toplumsal cinsiyet eşitliği	7.8. İntihar eden kadınlar arasında 18 yaşından önce evlenmiş olanların yüzdesi (yaş ayrımında) %	TÜİK İntihar istatistikler	İntihar istatistikleri analizi	Yıllık	
	*Bu göstergelerin, geçici koruma altındaki nüfus ve uluslararası koruma kapsamındaki nüfus ayrımında da verilmesi önerilmektedir.					

7. KAYNAKÇA

Uluslararası Sözleşmeler

1. Council of Europe, *European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, as amended by Protocols Nos. 11 and 14, 4 November 1950, ETS 5, available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3b04.html> [accessed 26 January 2018] [Resmi Gazete, (1954). İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8662.pdf>. Erişim tarihi: 05.01.2018]
2. UN General Assembly, *International Covenant on Civil and Political Rights*, 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 999, p. 171, available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3aa0.html> [accessed 26 January 2018] [Resmi Gazete, (2003). Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030721.htm#2>. Erişim tarihi: 05.01.2018]
3. UN General Assembly, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 993, p. 3, available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36c0.html> [accessed 26 January 2018] [Resmi Gazete, (2003). Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/08/20030811.htm>. Erişim tarihi: 05.01.2018]
4. UN General Assembly, *Convention on the Elimination of All Forms of Violence against Women*, 1979, available at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/> [accessed 26 January 2018] [Resmi Gazete, (2002). Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/09/20020918.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/09/20020918.htm>. Erişim tarihi: 05.01.2018]
5. UN General Assembly, *Convention on the Rights of the Child*, 1989, available at: <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx> [accessed 26 January 2018] [Resmi Gazete, (1995). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf>. Erişim tarihi: 05.01.2018]
6. UN General Assembly, *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography*, 2000, available at: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OP-SCCRC.aspx> [accessed 26 January 2018] [Resmi Gazete, (2002). Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/05/20020514.htm#1>. Erişim tarihi: 05.01.2018]
7. UN General Assembly, *Optional Protocol to Convention on the Elimination of All Forms of Violence against Women*, 1999, available at: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPCEDAW.aspx> [accessed 26 January 2018] [Resmi Gazete, (2002). Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi Ek İhtiyari Protokolü. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/09/20020918.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/09/20020918.htm>. Erişim tarihi: 05.01.2018]
8. UN General Assembly, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, 2006, available at: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html> [accessed 26 January 2018] [Resmi Gazete, (2009). Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm>. Erişim tarihi: 05.01.2018]
9. Council of Europe, *Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence Istanbul Convention*, 2011, available at: <https://www.coe.int/fr/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008482e> [accessed 26 January 2018] [Resmi Gazete, (2012). Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi İstanbul Sözleşmesi. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120308M1-1.htm>. Erişim tarihi: 05.01.2018]

Diğer Uluslararası Belgeler

1. United Nations, Universal Declaration of Human Rights, 1949, available at: http://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf [accessed 26 January 2018] [Resmi Gazete, (1949). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7217.pdf>. Erişim tarihi: 05.01.2018]
2. Council of Europe, Statute of the Council of Europe, 1949, available at: <https://rm.coe.int/1680306052> [accessed 26 January 2018] [Resmi Gazete, (1949). Avrupa Konseyi Statüsü. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7382.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7382.pdf>. Erişim tarihi: 06.01.2018]
3. UN General Assembly, Implementation of the Nairobi Forward-looking Strategies for the Advancement of Women : resolution / adopted by the General Assembly, 13 December 1985, A/RES/40/108, available at: <http://www.refworld.org/docid/3b00f2255c.html>. Accessed: 6 January 2018
4. Türkiye Büyük Millet Meclisi. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi Genel Tavsiye Kararları 1986-2013. [https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/tavsiye_kararlar/CEDAW%20Komitesi%20Tavsiye%20Kararlar%C4%B1_\(1-29\).pdf](https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/tavsiye_kararlar/CEDAW%20Komitesi%20Tavsiye%20Kararlar%C4%B1_(1-29).pdf). Erişim tarihi: 05.01.2018
5. UN General Assembly, Declaration on the Elimination of Violence against Women, 20 December 1993, A/RES/48/104, available at: <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>. Access: 05.01.2018
6. UN General Assembly, Vienna Declaration and Programme of Action, 12 July 1993, A/CONF.157/23, available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b39ec.html>. Access: 05.01.2018
7. UN Population Fund (UNFPA), Report of the International Conference on Population and Development, Cairo, 5-13 September 1994, 1995, A/CONF.171/13/Rev.1, available at: <http://www.refworld.org/docid/4a54bc080.html>. Access: 05.01.2018
8. United Nations, Beijing Declaration and Platform of Action, adopted at the Fourth World Conference on Women, 27 October 1995, available at: <http://www.refworld.org/docid/3dde04324.html>. Access: 05.01.2018
9. Council of Europe, European Social Charter (Revised), 1996, available at: <https://rm.coe.int/168007cf93> [accessed 26 January 2018] [Resmi Gazete, (2007). (Gözden Geçirilmiş) Avrupa Sosyal Şartı. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/04/20070409-1.htm>. Erişim tarihi: 05.01.2018]
10. UN General Assembly, United Nations Millennium Declaration, Resolution Adopted by the General Assembly, 18 September 2000, A/RES/55/2, available at: <http://www.refworld.org/docid/3b00f4ea3.html>. Access: 05.01.2018
11. UN General Assembly, Rome Statute of the International Criminal Court (last amended 2010), 17 July 1998, ISBN No. 92-9227-227-6, available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3a84.html>. Accessed: 06.01.2018.
12. UN Commission on Human Rights, Report of the Special Rapporteur on the Human Rights Aspects of the Victims of Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Sigma Huda, 20 February 2006, E/CN.4/2006/62, available at: <http://www.refworld.org/docid/48abd53dd.html>. Accessed 6 January 2018.
13. UN, CEDAW General Recommendation No.19
14. UN, CEDAW General Recommendation No.21
15. UN, CEDAW General Recommendation No.24
16. UN, CEDAW General Recommendation No.29
17. UN, CEDAW General Recommendation No.30
18. UN, CEDAW General Recommendation No.31
19. UN, CEDAW General Recommendation No.35
20. UN, CEDAW General Recommendation No.36
21. UN, CEDAW General Recommendation No.37
22. International Commission of Jurists (ICJ), Yogyakarta Principles - Principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity, March 2007, available at: <http://www.refworld.org/docid/48244e602.html>. Accessed: 6 January 2018
23. Sustainable Development Goals (2015) . Inter-agency Expert Groups on SDG Indicators, <http://unstats.un.org/sdgs/indicators/Official%20List%20of%20Proposed%20SDG%20Indicators.pdf>

Kanunlar

1. Resmi Gazete, (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17844.pdf>. Erişim tarihi: 06.01.2018
2. Resmi Gazete, (1983). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18059.pdf>. Erişim tarihi: 06.01.2018
3. Resmi Gazete, (1998). Ailenin Korunmasına Dair Kanun. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23233.pdf>. Erişim tarihi: 06.01.2018
4. Resmi Gazete, (2003). Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/01/20030118.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/01/20030118.htm>. Erişim tarihi: 06.01.2018
5. Resmi Gazete, (2001). Türk Medeni Kanunu. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/12/20011208.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/12/20011208.htm>. Erişim tarihi: 06.01.2018
6. Resmi Gazete, (2004). Türk Ceza Kanunu. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/10/20041012.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/10/20041012.htm>. Erişim tarihi: 06.01.2018
7. Resmi Gazete, (2005). Çocuk Koruma Kanunu. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050715.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050715.htm>. Erişim tarihi: 06.01.2018
8. Resmi Gazete, (2005). Belediye Kanunu. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050713.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050713.htm>. Erişim Tarihi: 06.01.2018
9. Resmi Gazete, (2012). Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120320-16.htm>. Erişim tarihi: 06.01.2018
10. Resmi Gazete, (2012). Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120630-2.htm>. Erişim tarihi: 06.01.2018
11. Resmi Gazete, (2012). Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120629.htm>. Erişim tarihi: 06.01.2018
12. AÇSHB (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı). (2020). Erişim tarihi: 22.05.2020, adres: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/bakanlik/hakkinda/misyon-ve-vizyonumuz>
13. ÇHGM (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü). (2020). Erişim tarihi: 22.05.2020, adres: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/chgm/hakkimizda/misyon-vizyon-ve-ilkelerimiz/>

Genelgeler

1. Resmi Gazete, (2006). Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler ile İlgili 2006/17 Sayılı Başbakanlık Genelgesi. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060704.htm>. Erişim tarihi: 06.01.2018
2. İçişleri Bakanlığı, (2007). *Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesine Yönelik Tedbirlerin Koordinasyonu Konulu Genelgesi*. http://kadinstatusu.aile.gov.tr/data/542a9719369dc31550b3ac53/tore_ve_namus_cinayetlerinin_onlenmesine_yonelik_tedbirlerin_koordinasyonu_konulu_2007_ye_6_sayilin_icisleri_bakanligi_genelgesi.pdf. Erişim tarihi: 06.01.2018

Yönetmelikler

1. Resmi Gazete, (2009). *Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu*. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/03/20090324.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/03/20090324.htm>. Erişim tarihi: 07.01.2018
2. Resmi Gazete, (2016). *Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Kanun*. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160317.htm>. Erişim tarihi: 07.01.2018

Eylem Planları, Stratejik Planlar ve Diğer Planlar

1. T.C. Başbakanlık, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2007). *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2007-2010*. <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/54296cb3369dc32358ee2c51/Kad%C4%B1na%20Y%C3%B6nelik%20Aile%20C4%B0%C3%A7i%20C5%9Eiddet%20Ulusal%20Eylem%20Plan%C4%B1%202007-2010.pdf>. Erişim tarihi: 26.01.2018
2. T.C. Başbakanlık, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2008). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013*. <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/54296c50369dc32358ee2c4f/Ulusal%20Eylem%20Plan%C4%B1n%C4%B1%20g%C3%B6rmek%20i%C3%A7in%20t%C4%B1klay%C4%B1n%C4%B1z.pdf>. Erişim tarihi: 26.01.2018
3. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2012). *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2012-2015*. [http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/54296cb3369dc32358ee2c51/Kad%C4%B1na%20Y%C3%B6nelik%20Aile%20C4%B0%C3%A7i%20C5%9Eiddet%20Ulusal%20Eylem%20Plan%C4%B1%20\(2012_2015\).pdf](http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/54296cb3369dc32358ee2c51/Kad%C4%B1na%20Y%C3%B6nelik%20Aile%20C4%B0%C3%A7i%20C5%9Eiddet%20Ulusal%20Eylem%20Plan%C4%B1%20(2012_2015).pdf). Erişim tarihi: 26.01.2018
4. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2016). *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2016-2020*. <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/54296cb3369dc32358ee2c51/ulusal%20eylem%20plan%C4%B1%2020.pdf>. Erişim tarihi: 26.01.2018
5. T.C. Adalet Bakanlığı, (2015). *Stratejik Planı 2015-2019*. <http://www.adalet.gov.tr/Bakanlik/StratejikPlan/Stratejik-Plan-2015-2019.pdf>. Erişim tarihi: 26.01.2018
6. T.C. Sağlık Bakanlığı, (2012). *Stratejik Plan 2013-2017*. <http://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/9843,saglik-bakaligi-stratejik-plan--2013-2017pdf.pdf?0>. Erişim tarihi: 26.01.2018

Kalkınma Planları

1. T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı, (1963). *Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl)*. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/9/plan1.pdf>. Erişim tarihi: 26.01.2018
2. T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, (1967). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972*. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/8/plan2.pdf>. Erişim tarihi: 26.01.2018
3. T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, (1972). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977*. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/7/plan3.pdf>. Erişim tarihi: 26.01.2018
4. T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı, (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983*. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/6/plan4.pdf>. Erişim tarihi: 26.01.2018
5. T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, (1984). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989*. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/5/plan5.pdf>. Erişim tarihi: 26.01.2018
6. T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı, (1989). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994*. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/4/plan6.pdf>. Erişim tarihi: 26.01.2018
7. T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı, (1995). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000*. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/3/plan7.pdf>. Erişim tarihi: 26.01.2018
8. T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı, (2000). *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005*. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/2/plan8.pdf>. Erişim tarihi: 26.01.2018

9. T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı, (2006). *Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013*. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/1/plan9.pdf>. Erişim tarihi: 26.01.2018
10. Kalkınma Bakanlığı, (2013). Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018). <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1.pdf>. Erişim tarihi: 26.01.2018
11. T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2015). *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı Eylem Planı*. <http://www.kalkinma.gov.tr/Documents/OD%C3%96P-08012015-Ailenin%20ve%20Dinamik%20N%C3%BCfus%20Yap%C4%B1s%C4%B1n%C4%B1n%20Korunmas%C4%B1%20Program%C4%B1%20Eylem%20Plan%C4%B1.pdf>. Erişim tarihi: 26.01.2018
12. ASPB. (2013). Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2013-2017. Erişim adresi: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/yayinlar/ulusal-cocuk-haklari-strateji-belgesi-ve-eylem-planı.pdf>
13. Erişim tarihi: .
14. Çocuğa Karşı Şiddeti Önliyoruz Ağı .<http://www.cocugasiddetionluyoruz.net>

Diğer Kaynaklar

1. Akın, A. ve Türkçelik, E. (2018). Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi: Sağlık Hizmetlerine Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması, Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD).
2. Bayrakçeken, G., (2015). Yöntem ve Teknikler Üzerine”, içinde (yayına hazırlayan: Ayça Kurtoğlu), Hak Temelli İzleme ve Değerlendirme ve Toplumsal Cinsiyet Anaakımlaştırması”. Ankara. CEİD Yayınları No.2: 169-212.
3. Bianet Çocuk. 2016a. Çocuk evliliklerinin iptali gündemde: Aile Mahkemesi, Anayasa Mahkemesine başvurdu. Erişim tarihi: 05.05.2020, Erişim adresi: <http://www.diken.com.tr/cocuk-evliliklerinin-iptali-gundemde-aile-mahkemesi-anayasa-mahkemesine-basvurdu/>
4. Bianet Çocuk Bianet Çocuk. (2016b). STK’lardan Çağrı: Çocuk Evliliklerine İzin Verme. Erişim tarihi: 8.06.2020, erişim adresi: <http://bianet.org/cocuk/cocuk/174286-stk-lardan-cagiri-cocuk-evliliklerine-izin-verme>
5. Coşkun, E. (2018). Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi: İnsan/Kadın Ticaretinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması, Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD).
6. Garcia-Moreno, C. , Jansen H. A.F.M, Ellsberg, M, Heise, L. Ve Watts, C. H. On behalf of the WHO Multi-country Study on Women’s Health and Domestic Violence against Women Study Team., (2006). Prevalence of intimate partner violence: findings from the WHO multi-country study on women’s health and domestic violence <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0140673606695238#>> (2013, 17 Temmuz)
7. HÜNEE, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2019a). 2018 *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.
8. HÜNEE, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2019b). 2018 *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Suriye Örneği*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.
9. HÜNEE ve UNFPA. 2020. Türkiye’de Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler: 1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Veri Analizi. Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi BM Ortak Programı kapsamında UNFPA desteğiyle yürütülen analiz çalışması.
10. Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği. (2016). Yeni Onaylanan TCK 103 Düzenlemesi Uygulamada 12-15 Yaş Arasında Rıza Aranma Tehlikesi Yaratılabilir TCK 103 Kadın Platformu Bildirisi. Erişim tarihi: 06.05.2020 Erişim adresi: <https://www.kadinininsanhaklari.org/yeni-onaylanan-tck-103-duzenlemesi-uygulamada/>
11. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), (2009). “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması”, Elma Yayıncılık.
12. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), (2015). “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması”, Elma Yayıncılık
13. Konda Barometresi Temalar (2016). Evlilik ve Evlenme Yaşı Tartışmaları ve Cinsel İstismar

14. Krug E.G., Dahlberg L.L., Mercy J.A., Zwi A.B, and Lozano R. (2002). World report on violence and health". World Health Organization, Geneva. Erişim tarihi: 20.05.2020 Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf?sequence=1
15. Tan, M. (2018). Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi: Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması, Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD).
16. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB). (2014). Türkiye Aile Yapısı Araştırması TAYA 2011, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. file:///C:/Users/ilknur/Desktop/CEFM-BELGELER/ULUSAL/T%C3%BCrkiye%20Aile%20Yap%C4%B1s%C4%B1%20Ara%C5%9F%C4%B1rmas%C4%B1-2011.pdf
17. Toksöz, G. ve Memiş, E. (2018). Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi: İstihdamda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması, Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD).
18. TÜİK, 2020. Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, (2020). Yayın no:
19. TÜİK, 2020. İstatistiklerle Çocuk, (2020).
20. UNICEF Türkiye Ofisi (2006). yılında Çocuğa Karşı Şiddeti İzleme ve Göstergeleri Kılavuzu (hazırlayanlar Adem Arkadaş-Thilbert, Feray Salman. Erişim tarihi: 20.05.2020, Erişim adresi: <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/izleme-gostergeleri-kilavuzu.pdf>
21. WHO. (2006). Preventing Child Maltreatment: A Guide to Taking Action and Generating Evidence. Geneva. [Bu yayının Türkçe çevirisi Uluslararası Çocuk Merkezi ve UNICEF tarafından gerçekleştirilmiştir ve aşağıdaki adresten ulaşılabilir. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43499/9241594365_tur.pdf?sequence=21&isAllowed=y
22. WHO. (2011). WHO Guidelines on Preventing Early Pregnancy and Poor Reproductive Outcomes Among Adolescents in Developing Countries. Geneva. Erişim tarihi: 03.05.2020. Erişim adresi: https://www.who.int/immunization/hpv/target/preventing_early_pregnancy_and_poor_reproductive_outcomes_who_2006.pdf?ua=1

EK 1: ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

EK TABLO 1. ULUSLARARASI SÖZLEŞME BELGELERİ (İMZALANMA TARİHLERİ İTİBARIYLA)						
Sözleşmenin adı	Kısaltması	Belgenin			Türkiye'de	
		İmzalanma tarihi	Yürürlük tarihi	İmza tarihi	Onay/ Yürürlük tarihi	
1 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	AV-İHS					
2 Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline Dair Sözleşme	EVLİLİK	1962	1964			
3 Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme	MEDENİ	1966	1976	2000	2003	
4 Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi	ESKHS	1966	1976	2000	2003	
5 Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi	CEDAW	1979	1981		1985	
6 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	ÇOCUK	1989				
7 CEDAW Ek İhtiyari Protokolü	CEDAW OPT.	2000		2000	2003	
8 Sınırışan Örgütü Suçlara Karşı BM Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol (Palermo Protokolü)	PALERMO	2000				
9 İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesi, Ortadan Kaldırılması ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol,	TİCARET/ PROTOKOL	2000				
10 CEDAW Ek İhtiyari Protokolü		2000				
11 Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişliği ve Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol	ÇOCUK EK PROTOKOL	2002		2012		
12 Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme	ENGELİ	2006	2008	2007	2009	
13 Avrupa Konseyi Çocukları Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Koruma Sözleşmesi (Lanzarote)	LANZAROTE	2007				
14 Avrupa Konseyi- Kadın Sözleşmesi	AV-KADIN	2010				
15 Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)	İSTANBUL	2011	2012	2011	2012	

EK TABLO 2. ULUSLARARASI BELGE LİSTESİ		
	Belgenin adı	Tarih
1	Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi	1924
2	Ekonomik ve Sosyal Konsey- Kadının Statüsü Komisyonu	1946
3	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	1949
4	BM Çocuk Hakları Bildirgesi	1959
5	Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirgesi 2263 (XXII)	1967
6	Birinci Dünya Kadın Konferansı- Mexico City	1975
7	İkinci Dünya Kadın Konferansı-Kopenhag	1980
8	Nairobi Dünya Kadın Konferansı	1985
9	CEDAW Komitesi 19 Sayılı Tavsiye Kararı (11.Oturum)	1992
10	Viyana Bildirgesi ve Eylem Planı	1993
11	Kadınlara Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge	1993
12	CEDAW Komitesi 21 Sayılı Tavsiye Kararı (13.Oturum)	1994
13	Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansı (ICPD)	1994
14	Pekin Dördüncü Dünya Kadın Konferansı	1995
15	CEDAW 24 Sayılı Tavsiye Kararı (20. Oturum)	1999
16	Bin Yıl Kalkınma Hedefleri	2000
17	BM Genel Kurulu Kadın ve Kız Çocuk Ticaretine İlişkin Kararı 57/176 Nolu Karar	2002
18	Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kadınların Şiddete Karşı Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı REC (2005)5	2002
19	BM Şiddet Özel Raportörü- Sigma Huda'nın raporu	2004
20	Avrupa Konseyi Zorla Evlilikler ve Çocuk Evlilikler konusunda 1468 sayılı Önerge	2005
21	Avrupa Konseyi Zorla evlilik ve çocuk evlilikler konusunda 1723 sayılı Tavsiye Kararı	2005
22	Birleşmiş Milletler Genel Kurul'unun 2011 yılındaki 66/170 sayılı Kararı	2011
23	Resolution on the Girl Child, HRC20-2, 2012	2012
24	CEDAW 29 Sayılı Tavsiye Kararı	2013
25	CEDAW 30 Sayılı Tavsiye Kararı	2013
26	UN Resolution adopted by the General Assembly A/RES/66/140, The Girl Child, 2012 66 session	2013
27	CEDAW 31 Sayılı Tavsiye Kararı	2014
28	Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddete Karşı Mücadelede Uzmanlar Grubu GREVIO	2014
29	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri	2015
30	Avrupa Birliği İnsan Hakları ve Demokrasi Eylem Planı	2015
31	Çocuk Hakları için Avrupa Konseyi Stratejisi (2016-2021)	2016
32	CEDAW Komitesi 35 Sayılı Genel Tavsiye Kararı	2017
33	Yogyakarta İlkeleri + 10	2017
34	CEDAW Komitesi 36 Sayılı Tavsiye Kararı	2017
35	CEDAW Komitesi 37 Sayılı Tavsiye Kararı	2018
36	Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı ICPD+25 Zirvesi	2019
37	Pekin Konferansı ve Eylem Planı (Pekin+25)	2020

EK TABLO 3. İLGİLİ MEVZUAT LİSTESİ	
KANUNLAR	Resmi Gazete Tarihi/sayısı
Anayasa	20.10.1982/17844 - 11.02.2017 / 29976
SHÇEK Kanunu / Sosyal Hizmetler Kanunu (2828)	27.05.1983/18059 - 10.02.2007 / 26430
KSGM'nin kuruluşu	20.04.1990/20498
Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Usullerine Dair Kanun (4787)	18.01.2003/24997
Türk Medeni Kanunu (4721)	08.12.2001/24607
Türk Ceza Kanunu (5237)	12.10.2004/25611
Çocuk Koruma Kanunu (5395)	15.07.2005/25876
Belediye Kanunu (5393)	13.07.2005/25874
Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284)	20.03.2012/28239
GENELGELER	
Alo 183, Aile, Kadın, Çocuk ve Özürlü Sosyal Hizmet Danışma Hattı 183 Hattı Genelgesi (2014/5)	18.04.2014/60813
2006/17 sayılı Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi için Alınacak Tedbirler Başbakanlık Genelgesi	04.07.2006/26218
2007/8 sayılı İçişleri Bakanlığı Genelgesi	
MEB Kanun, genelge ve yönetmelikleri	
Çocuk İzlem Merkezi konulu Başbakanlık Genelgesi (2012/20 sayılı)	04.10.2012/28431
YÖNETMELİKLER	
Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik	05.01.2013/28519
ŞÖNİM Hakkında Yönetmelik, 2016	17.03.2016/29656
Evlendirme Yönetmeliği (2169)	7.11.1985 / 18921
Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği	29.03.2015 / 29310
BİLDİRİLER	
Çocuk Hakları Bildirisi	

EK TABLO 4. MEVCUT GÖSTERGE DEĞERLERİ		
Yaygınlık düzeyine ilişkin mevcut göstergeler	Kadın	Veri Kaynağı
1.1. 20-24 yaş grubunda olup 18 ve 15 yaşından önce evlenen kadınların oranı %		
1.1.1. 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların oranı %	14,7	2018-TNSA
1.1.2. 20-24 yaş grubunda olup 15 yaşından önce evlenen kadınların oranı %	2,0	2018-TNSA
1.2. Geçici koruma altındaki nüfusta 20-24 yaş grubunda olup 18 ve 15 yaşından önce evlenen kadınların oranı %		
1.2.1. Geçici koruma altındaki 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen kadınların oranı	44,8	2018-TNSA-Suriye
1.2.2. Geçici koruma altındaki 20-24 yaş grubunda olup 15 yaşından önce evlenen kadınların oranı %	9,2	2018-TNSA-Suriye
1.3. Kadınların ortanca ilk evlenme yaşı (25-49 yaş grubu)	21,4	2018-TNSA
Hakların hayata geçirilmesine ilişkin göstergeler	Evet/ Hayır	Veri Kaynağı
2.1. Lanzarote sözleşmesinin yürürlükte olması (evet/hayır)	Evet	TBMM, KSGM
2.2. İstanbul sözleşmesinin yürürlükte olması (evet/hayır)	Evet	TBMM, KSGM
2.3. ÇEZE ve kadınlar/kız çocuklarına yönelik zararlı geleneksel uygulamaların önlenmesine yönelik ulusal strateji ve eylem planlarının varlığı (evet/hayır)	Hayır	TBMM, KSGM
Eğitime ilişkin göstergeler		
		MEB,2019-2020
	Kadın	Erkek
3.1. Ortaokul kademesinde net okullaşma oranı (cinsiyet ayrımında) %		Toplam
3.1.1. Ortaokul kademesinde kız çocuklarının net okullaşma oranı	96,1	-
3.1.2. Ortaokul kademesinde oğlan çocuklarının net okullaşma oranı	-	95,7
3.2. Ortaöğretim kademesinde net okullaşma oranı (cinsiyet ayrımında) %		
3.2.1. Ortaöğretim kademesinde kız çocuklarının net okullaşma oranı	84,9	-
3.2.2. Ortaöğretim kademesinde oğlan çocuklarının net okullaşma oranı	-	85,2
		85,0
		85,0

EK TABLO 4. MEVCUT GÖSTERGE DEĞERLERİ			
Yaygınlık düzeyine ilişkin mevcut göstergeler	Kadın	Erkek	Veri Kaynağı
			ERG, 2019-2020
3.3. 14-17 yaş grubunda açık öğretim lisesinde kayıtlı olan kız ve oğlan öğrencilerin oranı %	Kadın	Erkek	
3.3.1 14-17 yaş grubunda açık öğretim lisesinde kayıtlı olan kız öğrencilerin oranı %	43,7	-	
3.3.2. 14-17 yaş grubunda açık öğretim lisesinde kayıtlı olan oğlan öğrencilerin oranı %	-	56,3	
Eğitime ilişkin göstergeler			
	TÜİK, Çocuk İst. 2019		
	Kadın	Erkek	Toplam
3.4. Cinsiyete göre 15-17 yaş grubundaki çocukların nedenlerine okula hiç gitme veya eğitimi tamamlamama oranı %			
3.4.1. Uzun süreli sağlık sorunu nedeniyle okula hiç gitmemesi/eğitimi tamamlamaması	31	34	33
3.4.2. Okul olmaması/çok uzak olması nedeniyle okula hiç gitmemesi/eğitimi tamamlamaması	27	17	23
3.4.3. Eğitim masraflarının karşılanamaması nedeniyle okula hiç gitmemesi/eğitimi tamamlamaması	60	64	62
3.4.4. Ailesinin okula gitmesine izin vermemesi nedeniyle okula hiç gitmemesi/eğitimi tamamlamaması	47	17	37
3.4.5. Okula gitmenin yararına inanmaması nedeniyle okula hiç gitmemesi/eğitimi tamamlamaması	70	74	72
3.4.6. Okula gitmek yerine meslek öğrenmek istemesi nedeniyle okula hiç gitmemesi/eğitimi tamamlamaması	64	77	74
3.4.7. Bir işte çalışmak zorunda olması nedeniyle okula hiç gitmemesi/eğitimi tamamlamaması	56	89	81
3.4.8. Hanehalkı fertlerine ev işlerinde/aile bireylerine bakımda yardım etmek zorunda olması	80	20	62
3.4.9. Derslerde başarısız olması nedeniyle okula hiç gitmemesi/eğitimi tamamlamaması	64	84	76
3.4.10. Diğer nedenlerle okula hiç gitmemesi/eğitimi tamamlamaması	86	54	72
Sağlığa ilişkin göstergeler			
	2018-TNSA		
	Kadın		
4.1. Gebe kalınacak döneme dair doğru bilgiye sahip olanların oranı % (15-19 ve 20-24 yaş grubunda)			
4.1.1. 15-19 yaş grubundaki kadınlar arasında gebe kalınacak döneme dair doğru bilgiye sahip olanların oranı	17,8	-	-
4.1.2. 20-24 yaş grubundaki kadınlar arasında gebe kalınacak döneme dair doğru bilgiye sahip olanların oranı	27,9	-	-
4.2. Halen evli ya da bir ilişkide olan kadınların gebeliği önleyici yöntem kullanım oranı (15-19, 20-24 yaş grupları ve modern/geleneksel yöntem ayrımında)			

EK TABLO 4. MEVCUT GÖSTERGE DEĞERLERİ			
Yaygınlık düzeyine ilişkin mevcut göstergeler		Kadın	Veri Kaynağı
4.2.1. 15-19 yaş grubundaki evli ya da bir ilişkide olan kadınların gebeligi önleyici modern yöntem kullanımı oranı		33,7	-
4.2.2. 15-19 yaş grubundaki evli ya da bir ilişkide olan kadınların gebeligi önleyici geleneksel yöntem kullanımı oranı		43,7	-
4.2.3. 20-24 yaş grubundaki evli ya da bir ilişkide olan kadınların gebeligi önleyici modern yöntem kullanımı oranı		57,8	-
4.2.4. 20-24 yaş grubundaki evli ya da bir ilişkide olan kadınların gebeligi önleyici geleneksel yöntem kullanımı oranı		51,0	-
4.3. Adölesan doğum oranı (1000 doğumda 15-19 yaş grubundaki kız çocukları) %		3,5	-
Ekonomik yaşama ilişkin göstergeler			
		TÜİK İşgücü İstatistikleri	
		Kadın	Erkek
		Toplam	
5.1. Genç kadınlar ve erkekler arasında 'Ne Eğitimde Ne İstihdamda' olanların oranı (15-19, 20-24 ve 25-29 yaş grubu ayrımında) %			
5.1.1. 15-19 yaş grubundaki kadınlar arasında 'Ne Eğitimde Ne İstihdamda' olanların oranı		21,9	-
5.1.2. 20-24 yaş grubundaki kadınlar arasında 'Ne Eğitimde Ne İstihdamda' olanların oranı		46,5	-
5.1.3. 25-29 yaş grubundaki kadınlar arasında 'Ne Eğitimde Ne İstihdamda' olanların oranı		53,7	-
5.1.4. 15-19 yaş grubundaki erkekler arasında 'Ne Eğitimde Ne İstihdamda' olanların oranı		-	17,2
5.1.5. 20-24 yaş grubundaki erkekler arasında 'Ne Eğitimde Ne İstihdamda' olanların oranı		-	26,3
5.1.6. 25-29 yaş grubundaki erkekler arasında 'Ne Eğitimde Ne İstihdamda' olanların oranı		-	20,5
Geleneksel uygulamalara ilişkin göstergeler		2018-TNSA	
		Kadın	
6.1. 20-24 yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenen kadınların evliliklerinde evlilik kararının aile tarafından alınma yüzdesi %		46	
6.2. 20-24 yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenen kadınların evliliklerinde akraba evliliği yüzdesi %		37	-
6.3. 20-24 yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenen kadınların evliliklerinde başlık parası verilme yüzdesi %		38	-
6.4. 20-24 yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenen kadınların evliliklerinde nikâh biçimi ve sırasının oranı %			
6.4.1. Sadece dini nikâh ile yapılan evliliklerin oranı		7	-
6.4.2. Her iki nikâhın olduğu, dini nikâhın önce yapıldığı evliliklerin oranı		64	-

EK TABLO 4. MEVCUT GÖSTERGE DEĞERLERİ		
Yaygınlık düzeyine ilişkin mevcut göstergeler	Kadın	Veri Kaynağı
6.4.3. Her iki nikâhın olduğu, resmi nikâhın önce yapıldığı evliliklerin oranı	25	-
6.4.4. Sadece resmi nikâh ile yapılan evliliklerin oranı	4	-
6.5. 20-24 yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenen çiftler arasındaki yaş farkının oranı		
6.5.1. Erkeğin 10 ve yaş üzeri büyük olduğu evliliklerin oranı	16	-
6.5.2. Erkeğin 5-9 yaş büyük olduğu evliliklerin oranı	50	-
6.5.3. Erkeğin 1-4 yaş büyük olduğu evliliklerin oranı	30	-
6.5.4. Çiftlerin yaklaşık aynı yaşta oldukları evliliklerin oranı	3	-
6.5.5. Kadının daha büyük olduğu evliliklerin oranı	1	-
6.6. 20-24 yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenen çiftler arasındaki eğitim düzeyi farkı		
6.6.1. Erkeğin daha eğitilmiş olduğu evliliklerin oranı	53	-
6.6.2. Çiftlerin eşit düzeyde eğitilmiş olduğu evliliklerin oranı	18	-
6.6.1. Kadının daha eğitilmiş olduğu evliliklerin oranı	29	-
EK TABLO 5. MEVCUT GÖSTERGE DEĞERLERİ (devam)		
Geleneksel uygulamalara ilişkin göstergeler		
	Kadın	Veri Kaynakları
6.7. Kadınlar için ideal evlenme yaşı		
20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenmiş kadınların evlenmek istedikleri ortalama yaş	22,6	2018-TNSA
Kadınlar için uygun bulunan evlenme yaşının 18-24 yaş grubunda tanımlanma oranı	59	TAYA 2011
Kadınlar için 18 yaşından önce evliliği uygun bulanların oranı %	4	Konda Barometresi-2016
6.7. Erkekler için ideal evlenme yaşı		
Erkekler için uygun bulunan evlenme yaşının 18-24 yaş grubunda tanımlanma oranı	69	TAYA 2011
Erkekler için 18 yaşından önce evliliği uygun bulanların oranı %	1	Konda Barometresi-2016

“Bu çalışma, İsveç’in İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı (SIDA) aracılığıyla sağladığı finansal destek kapsamında UN Women tarafından yürütülen Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler Projesi altında yayınlanmıştır. Yayın içeriği tamamen Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği’nin (CEİD) sorumluluğunda olup, hiçbir şekilde İsveç’in ve UN Women’in görüşlerini yansıtmamaktadır.”

CEİD ADRES

Turan Güneş Bulvarı No: 26/18
Çankaya/Ankara - Türkiye

Telefon: +90 312 440 04 84

Faks: +90 312 440 04 85

e-posta: cinsiyetesitligizlemedernegi@gmail.com

ISBN: 978-625-7666-10-7